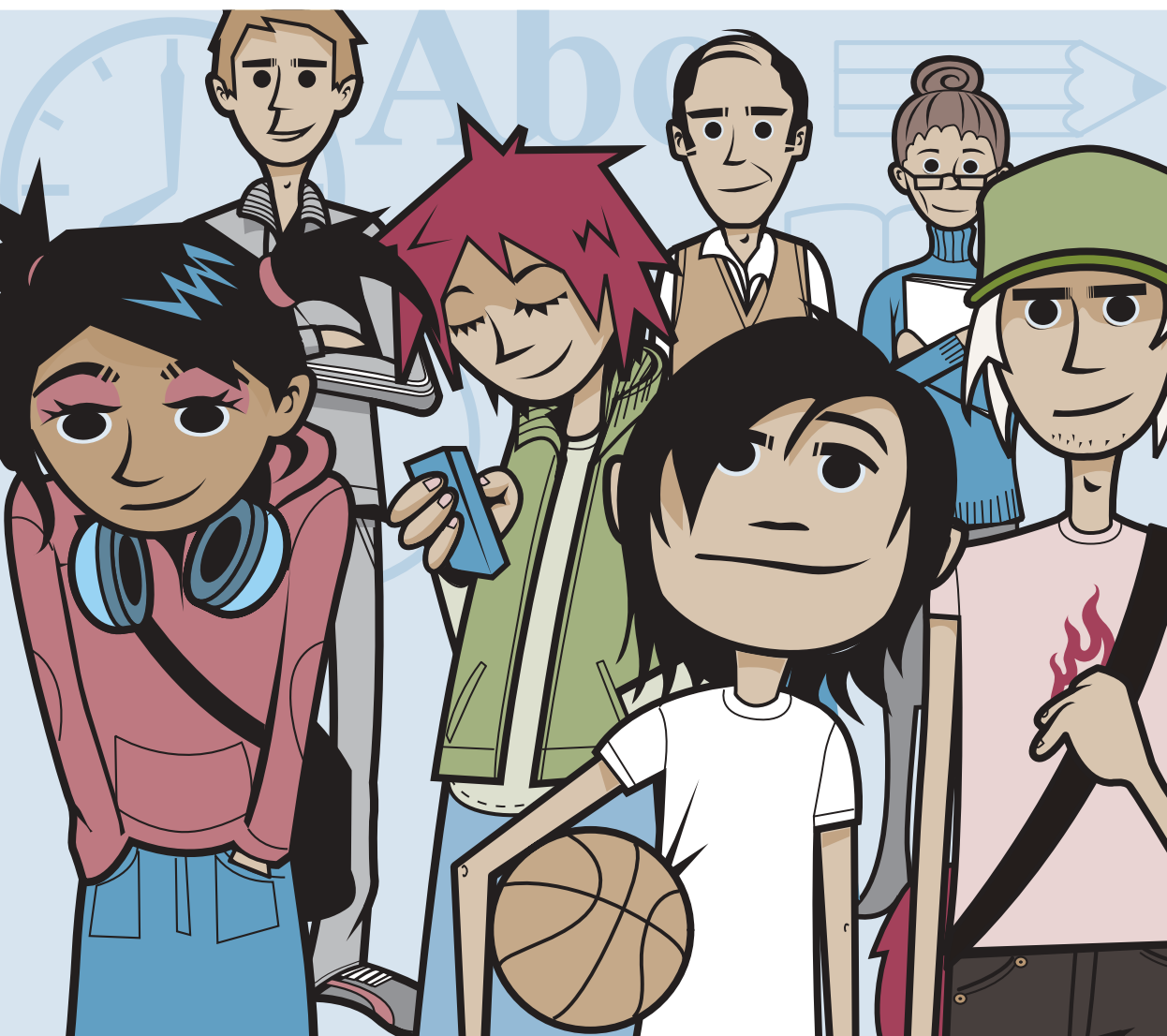

Attityder till skolan 2003

Elevernas, lärarnas, skolbarnsföräldrarnas och allmänhetens attityder till skolan under ett decennium.

**Attityder till skolan
2003**

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon 08-690 95 76
Telefax 08-690 95 50
E-postadress: skolverket@fritzes.se

Beställningsnummer: 04:840

ISSN 1103-2421
ISRN SKOLV-R-243-SE

Förord

Ett decennium har gått sedan Skolverket beslutade att genomföra regelbundna attitydundersökningar bland elever i år 7–9 och gymnasiet, lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet. Det har varit en tid med många förändringar i skolan. Kommunerna blev ansvarig huvudman för skolan, vi fick en ny läroplan, en reformerad gymnasieskola, ett nytt betygssystem och rätten att välja skola infördes.

Det övergripande syftet med attitydundersökningen är att komplettera Skolverkets nationella uppföljning och utvärdering av svensk grund- och gymnasieskola och dess resultat med information om olika intressentgruppers syn på, bilder av och attityder till skolan. Genom undersökningen kan vi följa hur uppfattningarna om skolan förändras över tid. Undersökningen genomförs vart tredje år, första gången år 1993. I likhet med annan uppföljnings- och utvärderingsinformation ska dessa undersökningar ge underlag för en fördjupad politisk diskussion om skolan och därigenom bidra till utveckling, samt ge signaler till fördjupade analyser och särskilda utvärderingar. Exempel på områden som belyses i undersökningen är mobbning, stress, förtroende för skolan, skolan i samhällsdebatten samt demokrati.

Nytt för *Attityder till skolan 2003* är att undersökningsresultaten presenteras fråga för fråga på Skolverkets webbplats, att vi har ett utökat urval av elever med utländsk bakgrund och föräldrar födda utomlands, att elever har tolkat undersökningsresultaten i två fokusgrupper samt gett synpunkter på manus. Nytt är också att enkäten till eleverna anpassats för att kunna besvaras även av yngre elever (10–12-åringar). Resultaten för de yngre eleverna publiceras i en separat rapport senare under år 2004.

Projektgruppen som arbetat med undersökningen är Erika Borgny, Camilla Thinsz Fjellström och Annika Jonsson, samtliga vid Skolverkets utredningsavdelning. Dessutom har Mona Bergman, Staffan Engström, Charlotte Samuelsson och Johanna Jansson, samtliga Skolverket, medverkat i arbetet med rapporten. Avsnittet *Lyckas skolan* har skrivits av Nihad Bunar och Lisa Kings, båda vid Södertörns högskola. Avsnittet *Skolans kunskapsuppdrag* har skrivits av Ingrid Carlgren och Magnus Hultén, båda vid Lärarhögskolan i Stockholm.

Till sist vill vi tacka de elever, skolbarnsföräldrar, lärare samt allmänheten som deltagit i undersökningen. Vi tackar särskilt de elever som i två fokusgrupper diskuterade årets undersökningsresultat med oss samt lämnade synpunkter på denna rapport.

Stockholm i april 2004

Staffan Lundh
Avdelningschef
Utredningsavdelningen

Erika Borgny
Projektledare
Enheten för nationell uppföljning

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning.....	11
Avslutande kommentar	18
1. Förtroende för skola och politiker.....	19
Lågt förtroende för Skolverket och skolpolitikerna	20
Förtroendet för grundskolan är högre än för gymnasieskolan	21
Ökat förtroende för skolan och skolans aktörer.....	23
Sammanfattning med kommentar.....	24
2. Skolan i samhällsdebatten	25
Grund för uppfattning om skolan	26
Allmänhet och skolbarnsföräldrar menar att media har mindre betydelse för den egna uppfattningen om skolan idag jämfört med för tre år sedan	26
I debatten.....	25
Rätten att välja skola – segregation och/eller drivkraft i skolutveckling?.....	27
Fortsatt missnöje med den kommunala styrningen	27
Elever är inte lika övertygade som lärare och föräldrar om att fler vuxna behövs i skolan.....	28
Betygen ständigt debatterade.....	30
Skolan uppfattas inte vara en sluten värld	32
Synen på lärarnas arbetssituation och status är densamma över tid	32
Sammanfattning med kommentar.....	34
3.Valmöjligheter i skolan	37
På tio år har andelen som valt skola fördubblats	38
Tre fjärdedelar av föräldrarna är positiva till fristående skolor, men många är tveksamma till de med religiös inriktning.....	39
Information om valmöjligheter före och efter gymnasieskolan....	40

Hälften är nöjda med information om fortsatta studier på universitetet och val av yrke	41
Sammanfattning med kommentar.....	41
4. Skolans miljö och förutsättningar	43
Resurser till skolan	44
Endast när det gäller elevvårdspersonal är skolbarnsföräldrar mindre nöjda med resurstilldelningen än för tre år sedan	44
Skolans fysiska miljö	45
Splittrrad bild av den fysiska miljön.....	46
Elever mer nöjda med klass/gruppstorlek än lärare	47
Sammanfattning med kommentar.....	48
5. Skolans kunskapsuppdrag	49
Elevattityder	51
Fler elever är engagerade i skolarbetet och tror att de kommer att få nytta av det de lär sig i skolan	51
Sju av tio elever tycker att skolan gör dem nyfikna och uppmuntrar till att söka kunskap	51
Eleverna är mer positiva till lärarnas undervisning	53
Tre av fyra elever tycker att de kan arbeta i sin egen takt	53
Eleverna vill ha mer inflytande över den pedagogiska verksamheten.....	54
Lärarattityder	54
Lärare i år 1-6 har en mer positiv syn på sina förutsättningar och resultat än lärare i år 7-9 och gymnasieskolan.....	56
Lärare har fått mer inflytande över innehållet i elevernas lärande men saknar inflytande över resurserna.....	56
Lokala arbetsplaner, betygskriterier och nationella prov har fått ökad betydelse	58
Sammanfattning med kommentar.....	58
6. Skolans demokratiuppdrag	61
Inflytande	62
Lärarna anser sig kunna påverka mer än eleverna	62

Elevers, lärares och föräldrars uppfattning om hur mycket de kan påverka är i stort oförändrad sedan 1997	63
En majoritet av eleverna vill vara med och påverka men en mindre andel anser sig kunna det	64
Flickor vill påverka mer än pojkar	65
Elevernas uppfattade möjlighet till inflytande är i stort oförändrad sedan 1997	66
Valet av skola är det som föräldrar mest anser sig kunna påverka	66
Föräldrar födda utomlands vill i större utsträckning påverka den pedagogiska verksamheten än föräldrar födda i Sverige	67
Få förändringar i föräldrarnas uppfattning om sitt inflytande	67
Hälften av eleverna och lärarna tycker att elevernas inflytande i skolan bör öka	68
Gymnasielärarna tycker att eleverna bör bestämma mer	69
Sociala relationer	69
Åtta av tio elever menar att elever och lärare bemöter varandra med respekt	70
Åtta av tio elever tycker att lärarna behandlar flickor och pojkar lika ..	70
En större andel av elever, lärare och föräldrar tycker att skolan arbetar mycket mot mobbning	70
Elever vågar säga ifrån mer nu än för tio år sedan	70
Var fjärde elev och var femte lärare menar att det förekommer rasism på skolan	72
Mer än var femte elev, lärare och förälder uppger att det förekommer våld på skolan	72
Elever, lärare och föräldrar anser att grovt språk är vanligt i skolan	73
Sammanfattning med kommentar	74
7. Särskilt stöd	77
Drygt var tredje lärare tycker att den svenska skolan lyckas bra med att ge särskilt stöd	78
Erfarenheten är viktig för lärare när det gäller särskilt stöd	80
Eleverna är allt mer nöjda med sin möjlighet att få hjälp och stöd	80
Sammanfattning med kommentar	81

8. Lyckas skolan?83

Lyckas skolan med att stimulera elevernas individuella och allsidiga utveckling?	84
Lärarna anser i högre grad än föräldrar och allmänhet att skolan lyckas med att stimulera elevernas allsidiga och individuella utveckling.....	85
Lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet anser att skolan lyckas allt bättre med att ge eleverna likvärdiga förutsättningar	86
Lärarna tycker att de lyckas bra med att ge elever kunskaper och färdigheter i det egna ämnet	87
Är dagens skola bättre än gårdagens?	88
Elevers, föräldrars och allmänhetens syn på ämnena i skolan ..	89
Idrott och hälsa är det roligaste ämnet.....	90
Engelska är det viktigaste ämnet för eleverna.....	90
Svenska är det viktigaste ämnet för allmänhet och föräldrar	91
Svensk eller utländsk bakgrund – spelar det någon roll för synen på hur skolan lyckas?	92
Skillnaderna är få men relativt stora när de finns	92
Utlandsfödda föräldrar tycker jämfört med svenskfödda föräldrar att skolan lyckas bättre.....	93
Sammanfattning med kommentar.....	93

9. Hur mår elever och lärare i skolan?95

Trivsel	96
Eleverna trivs allt bättre med sina lärare	96
Var fjärde lärare överväger att byta yrke.....	97
Relationen lärare – elev	97
Eleverna har lättare att vända sig till sina lärare.....	97
Fler elever tycker att lärarna undervisar bra	98
Mobbning och annan kränkande behandling	99
Var tionde elev och förälder och var tjugonde lärare menar att mobbning är ett stort problem på den egna skolan	99
3 procent av eleverna känner sig mobbade eller trakasserade av andra elever	100

5 procent av eleverna känner sig mobbade eller trakasserade av någon lärare.....	100
Såväl elever, lärare som föräldrar tycker att skolan arbetar mer mot mobbning nu än tidigare	100
Knappt sju av tio lärare anser att de har tillräcklig kompetens för att aktivt motverka mobbning och annan kränkande behandling	101
Var femte lärare i grundskolan är utsatt för våld, hot eller trakasserier av elever	102
Vanligare med olovlig frånvaro bland gymnasieelever	102
Trygghet, rädsla, oro och stress	102
Föräldrar födda utomlands känner sig mindre trygga när deras barn är i skolan	102
Hälften av flickorna känner sig alltid eller oftast stressade i skolan	104
Elevernas intresse för skolan har ökat	105
Sammanfattning med kommentar.....	106

10. Skolans information109

Information till hemmet	110
Skolan är bra på att informera om normer och regler	110
Utvecklingssamtal	111
Utvecklingssamtalet fungerar bra som informationskanal	111
Informationen till eleven om hur han/hon klarar sig är bättre i grundskolan än i gymnasieskolan.....	112
Sammanfattning med kommentar.....	112

11. Bedömning och betyg115

Betyg	116
Tre fjärdedelar av eleverna anser att lärarna sätter rättvisa betyg	116
Utvecklingssamtal	116
Eleverna mer nöjda med utvecklingssamtalen än föräldrarna.....	117
Sammanfattning med kommentar.....	117

Om undersökningens genomförande119

Nyheter i <i>Attityder till skolan 2003</i>	I20
Elevundersökningen	I20
Läraryundersökningen	I21
Allmänhets- och skolbarnsföräldraundersökningen	I21
Utökad urval av elever med utländsk bakgrund och utlandsfödda föräldrar	I23
Kalibrering av vikter	I23
Enkäter och tabeller på Skolverkets webbplats	I23
Definitioner	I24
Elevmedverkan	I25
Återkoppling till respondenterna	I25

Referenser127

Bilaga 1.....131

Elevers syn på resultaten från <i>Attityder till skolan 2003</i>	132
Trivsel i skolan	I32
Brist på inflytande	I32
Fler vuxna i skolan.....	I33
Mobbning.....	I31
Olovlig frånvaro	I34
Stress	I34
Skolans meningsfullhet.....	I35
Skolengagemang och betyg	I35
Lärarnas information till eleverna.....	I36
Det fria valet av skola.....	I36
Engelska, det viktigaste ämnet.....	I36
Sammanfattning av fokusgrupperna	137

Sammanfattning

Sammanfattning

Skolverket gör sedan ett decennium tillbaka regelbundna attitydundersökningar bland elever i år 7–9 och gymnasiet, lärare i grund- och gymnasieskola, skolbarnsföräldrar och allmänhet. Årets undersökning är den fjärde sedan starten 1993. Ungefär 8000 individer har i år deltagit i undersökningen via postenkät eller telefonintervju. Nedan följer en sammanfattning av de viktigaste resultaten från undersökningen ”Attityder till skolan 2003”. En sammanfattning ges också i anslutning till varje avsnitt.

Årets undersökning innehåller flera utvecklingsområden. Urvalet av elever med utländsk bakgrund och skolbarnsföräldrar födda utomlands har utökats, vilket gett ett datamaterial som tillåter jämförelser mellan dessa grupper. I år finns det också möjlighet att ta del av resultaten på varje enskild fråga i tabeller som publiceras på Skolverkets webbplats. Nytt är också att enkäten till eleverna anpassats för att kunna besvaras av yngre elever (10–12-åringar). Resultaten för de yngre eleverna publiceras i en separat rapport senare under år 2004.

Det övergripande syftet med attitydundersökningen är att komplettera Skolverkets nationella uppföljning och utvärdering av svensk grund- och gymnasieskola och dess resultat med information om olika intressentgruppers syn på, bilder av och attityder till skolan. Undersökningen är tänkt att kunna ge underlag för en fördjupad diskussion om skolan samt signaler till fördjupade analyser. Resultaten presenteras ur flera olika perspektiv. Det viktigaste är möjligheterna till jämförelse över tid och av olika gruppers attityder till olika frågor.

För att ytterligare ta vara på elevernas röster och också få en större förståelse för vad som ligger bakom resultaten har vi varit ute i skolor och diskuterat undersökningsresultaten med elever. Dessa diskussioner finns samlade i bilaga 1. Vi har också gett gymnasieelever i uppdrag att läsa vårt manus och komma med synpunkter på det.

Förtroendet för skolan

Ju längre bort verksamheten är från den tillfrågades vardag desto mindre förtroende har man för verksamheten. Bland föräldrarna har ungefär hälften stort förtroende för lärarkåren, en tredjedel av föräldrarna har stort förtroende för rektorerna, var sjätte förälder har stort förtroende för Skolverket och var tionde förälder har stort förtroende för skolpolitikerna. För institutioner vars uppgifter är att fatta auktoritativa beslut är förtroendet hos allmänheten av grundläggande vikt, eftersom det handlar om samhällets legitimitet. Det är därför allvarligt att förtroendet, trots en ökning mellan år 2000 och 2003, fortfarande är lågt för de styrande instanserna, det vill säga skolpolitiker på

riks- och kommunalnivå, samt för Skolverket som är den kontrollerande instansen. Föräldrar födda utomlands har högre förtroende för de styrande instanserna än föräldrar födda i Sverige.

Inflytande

Elevernas uppfattade möjlighet till inflytande har i stort sett varit oförändrad sedan år 1997. De förändringar som skett under tioårsperioden, skedde mellan år 1993 och 1997. Då ökade andelen elever som upplevde sig ha inflytande, framförallt över den pedagogiska verksamheten. De flesta elever vill vara med och påverka. De vill framför allt påverka valet av skola och arbetssätt och det är också på dessa områden som avståndet mellan att vilja och kunna påverka är minst. Läxor och prov samt vad man får lära sig i skolan är två områden där många uttrycker en vilja att kunna påverka och där avståndet mellan att vilja och kunna är stort. Sju av tio elever vill påverka och fyra av tio anser sig kunna påverka vad de får lära sig i skolan. Flickor vill påverka mer än pojkar på de flesta områden. När det gäller elevernas uppfattning om hur mycket de kan påverka finns skillnader mellan skolformerna, till exempel anser gymnasieeleverna att de kan påverka arbetssätt samt läxor och prov mer än grundskoleeleverna.

Majoriteten av lärarna tycker att de har mycket inflytande över den pedagogiska verksamheten – vad eleverna får lära sig, arbetssätten och läroböcker/läromedel. Deras syn på hur mycket de kan påverka har i stort sett varit oförändrad under tioårsperioden. Lärare med kortare lärarerfarenhet tycker i större utsträckning än lärare med längre lärarerfarenhet att elevernas inflytande bör öka och det gäller alla områden som de tillfrågats om. Betydligt färre lärare tycker år 2003 att eleverna klarar att ta det ansvar som krävs för mer inflytande i skolan jämfört med år 1997.

Föräldrarna vill framförallt påverka det egna barnets möjlighet att få extra stöd. Klasstorleken, vilken skola barnet ska gå i samt vilka normer och regler som ska gälla i skolan är andra områden en majoritet av föräldrarna vill påverka. Föräldrarna anser sig inte kunna påverka i lika stor utsträckning som de själva vill. Valet av skola är det föräldrarna mest anser sig kunna påverka. Föräldrarna som deltog i undersökningen år 2003 tecknar samma bild av sin möjlighet till inflytande i skolan som föräldrarna som besvarade enkäten för tio år sedan.

Lärare värjer sig mot ökat ansvar för elevers personliga och sociala utveckling

Det finns, liksom tidigare, ingen samsyn mellan lärare och föräldrar när det gäller frågan om skolan bör ha ett större ansvar för elevers personliga och sociala utveckling. Av lärarna är det endast en mindre andel som tycker att

skolan bör ha ett större ansvar, av skolbarnsföräldrarna en större. Föräldrar födda i ett annat land tycker i betydligt större utsträckning att skolan ska ha ett större ansvar än föräldrar födda i Sverige. Eleverna anser liksom tidigare år att det inte finns behov av fler vuxna i skolan, något som framför allt grundskolans lärare och skolbarnsföräldrar har en motsatt uppfattning om.

Andelen som väljer skola har fördubblats sedan år 1993

Sedan år 1993 har andelen föräldrar som valt en annan skola än den kommunala skola som ligger närmast ökat från 9 procent till 19 procent. Ökningen avser framförallt val till fristående skolor. Av dem som valt en annan skola än den som ligger närmast återfinns hälften i kommunala skolor och hälften i fristående skolor. Tre fjärdedelar av skolbarnsföräldrarna är positiva till fristående skolor, men andelen som tycker att det är bra att man kan välja fristående skolor med religiös inriktning har minskat från 42 till 34 procent. Även allmänheten är kritisk till fristående skolor med religiös inriktning, endast 30 procent tycker att det är bra.

Färre än hälften av eleverna uppger att de får studie- och yrkesvägledning

Färre än hälften av eleverna uppger att de har fått studie- och yrkesvägledning. Det är möjligt att denna uppgift speglar den brist på studie- och yrkesvägledare som finns i skolan. På varje studievägledare går det 300 elever. Endast hälften av studie- och yrkesvägledarna har för yrket relevant utbildning.

Fler föräldrar är nöjda med resurserna inom skolan, fortfarande finns dock missnöje med elevvården

Idag tycker fler eller lika många skolbarnsföräldrar att resurserna till olika områden inom skolan är tillräckliga jämfört med för tre år sedan. Det enda område där föräldrarna i mindre utsträckning är nöjda med resurserna idag än för tre år sedan är elevvården. Undersökningar visar att även eleverna är missnöjda med att det finns för lite elevvårdspersonal på skolorna.

Timplanen minskar i betydelse i lärarnas arbete

År 1993 menade tre av fyra lärare att timplanen hade stor betydelse för deras arbete i skolan, idag är det varannan lärare. Samtidigt ökar betydelsen av lokala arbetsplaner, betygskriterier och nationella prov.

Möjligheterna att få särskilt stöd har blivit bättre enligt både lärare och elever

Eleverna är de som är mest nöjda med möjligheterna till extra stöd på den egna skolan och skolan har enligt både lärare och elever blivit bättre på att ge särskilt stöd. Undersökningens resultaten visar att tre av fyra elever, fyra av tio lärare och fyra av tio föräldrar tycker att möjligheterna till extra stöd på den egna skolan är mycket eller ganska bra. Åtta av tio lärare anser att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att upptäcka när elever är i behov av särskilt stöd medan fem av tio anser att de har tillräcklig kompetens för att stödja eleverna. Lärare som undervisat längre tycker själva att de är bättre både på att upptäcka och att hjälpa elever i behov av särskilt stöd.

Ju närmare skolverksamheten man befinner sig desto mer nöjd är man med hur skolan lyckas

Eleverna har en mer positiv syn på skolverksamheten än vad allmänheten och skolbarnsföräldrarna har. Eleverna framhåller överlag att skolan har lyckats med att bidra till deras individuella utveckling på olika plan, en uppfattning som i viss mån delas av lärargruppen. Skolbarnsföräldrar och allmänhet är dock mer skeptiska till att skolan lyckas i detta avseende. De som är mest negativa till hur skolan lyckas stimulera elevernas allsidiga och individuella utveckling är de som är längst från skolan.

Idrott är roligast, men engelska, svenska och matematik är viktigast enligt eleverna

Idrott är roligast, men inte viktigast enligt eleverna. Den platsen intar ämnen engelska, svenska och matematik. Andra språk och religionskunskap värderas lägst både av eleverna, skolbarnsföräldrarna och allmänheten. Andelen elever som tycker att andra språk är viktigt har minskat från 44 procent år 1997 till 24 procent år 2003 medan andelen elever som tycker att religionskunskap är viktigt har ökat från 22 procent till 31 procent under samma tidsperiod. Naturvetenskapliga ämnen uppfattas inte som vare sig roliga eller viktiga i elevernas ögon. 34 procent av eleverna tycker år 2003 att det är viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i naturvetenskapliga ämnen, vilket är en minskning jämfört med år 1997 då andelen var 44 procent.

Relationen lärare – elev har utvecklats i positiv riktning

Relationen mellan lärare och elev har utvecklats i positiv riktning under det gångna decenniet.

Både elever och lärare menar i större utsträckning att det är positiv stämning och god sammanhållning på skolan. Andelen elever som känner sig lugna och trygga har ökat men elever med utländsk bakgrund känner sig

mindre trygga i skolan jämfört med elever med svensk bakgrund. Eleverna trivs bättre med sina lärare och andelen som tycker att det är lätt att vända sig till sina lärare med problem som har med skolan att göra, har ökat från 50 till 78 procent under tioårsperioden. Eleverna tycker också i större utsträckning att de kan säga ifrån om sådant de tycker är fel utan att de själv får lida för det. År 1993 menade 61 procent av eleverna att de kunde det jämfört med 84 procent år 2003.

Eleverna är mer engagerade i skolan

På frågor som handlar om huruvida eleverna tycker att lärarna undervisar bra, huruvida lärarna förmår engagera och skapa intresse, om lärarna tror på eleven och elevens förmåga att lära samt i vilken utsträckning lärarna tar tillvara elevens erfarenheter och synpunkter har andelen elever som tycker att alla eller de flesta lärarna gör det, ökat med ungefär tio procentenheter. Idag säger 76 procent av eleverna att de är väldigt eller ganska mycket engagerade i skolarbetet jämfört med 60 procent för tio år sedan. Fler elever upplever också lust att lära och att det känns meningsfullt att gå i skolan och andelen elever som hellre skulle vilja jobba än att gå i gymnasiet har minskat något.

Mobbningen förefaller minska något

Fortfarande känner sig många elever mobbade eller trakasserade av andra elever i skolan även om andelen minskat något, från 4 procent år 2000 till 3 procent 2003. Fler elever, 5 procent, känner sig mobbade eller trakasserade av sina lärare. Elever, lärare och föräldrar instämmer idag i större utsträckning att mobbning är ett stort problem på skolan samtidigt som de också i högre utsträckning instämmer i att skolan gör mycket för att förhindra mobbning. De allra flesta lärarna, 93 procent, uppger att det finns ett handlingsprogram mot mobbning och annan kränkande behandling på den egna skolan, men en fjärdedel av lärarna menar att de inte har tillräckligt med kunskap och kompetens för att arbeta aktivt mot detta.

Grovt språkbruk, våld och rasism

Var fjärde elev och var femte lärare menar att det förekommer rasism på skolan. Mer än var femte elev, lärare och förälder uppger att det förekommer våld på skolan. Var femte lärare uppger att de själva utsatts för våld, hot eller trakasserier på sin arbetsplats under det senaste året – av elever, föräldrar eller personal på skolan. Ungefär sju av tio elever, fyra av tio lärare och fyra av tio föräldrar menar att grova ord och svordomar är vanligt på skolan. Både lärare och elever ger bilden av att grovt språkbruk, rasism och våld är vanligare i grundskolan än på gymnasiet.

Upplevelse av stress går ned i åldrarna

Hos både elever och lärare är stress ett stort problem i skolan. Den ökning av stress som vi såg i mätningen år 2000 har befasts i år. Upplevd stress hos eleverna har gått ned i åldrarna och skillnaderna mellan pojkar flickor har förstärkts. I undersökningen år 1997 menade var femte grundskoleelev att de alltid eller oftast var stressade i skolan, idag menar var tredje grundskoleelev samma sak. År 2003 svarar varannan flicka och var femte pojke att de känner sig stressade i skolan. Vi ser också en könsskillnad bland lärarna, fem av tio kvinnor och fyra av tio män uppger att de alltid eller oftast är stressade i skolan.

Skolan har blivit bättre på att informera

Skolbarnsföräldrarna uttrycker i större utsträckning att de är nöjda med skolans information inom flera områden idag jämfört med vid den första attitydundersökningen år 1993. De tycker bland annat att skolan blivit betydligt bättre på att informera om normer och regler. Föräldrar till elever i grundskolan upplever generellt att skolans information om det egna barnet är bättre än den mer allmänna informationen från skolan. Det är stor överensstämmelse mellan föräldrarnas uppfattning om utvecklingssamtalen och deras uppfattning om skolans information om hur det egna barnet klarar sig i olika ämnen och hur barnet fungerar socialt. Detta resultat tyder på att utvecklingssamtalen fungerar bra som informationskanal. Eleverna är mer nöjda än föräldrarna och de yngre elevernas föräldrar är mer nöjda än de äldres. Skolbarnsföräldrar som är födda i annat land än Sverige tycker i mindre utsträckning att informationen om hur det egna barnet klarar sig i olika ämnen är bra.

En fjärdedel av lärarna samverkar inte med någon i betygssättning

Att 27 procent av lärarna inte samverkar med någon annan lärare vid betygssättning utgör ett hot mot likvärdigheten i betygssättningen. Trots detta tycker både lärare och elever att lärarna har blivit bättre på att sätta betyg. Möjligen beror ökningen på att lärare och elever lärt sig och vant sig vid det nya betygssystemet. Samtidigt som eleverna totalt sett är mer nöjda än tidigare anser fortfarande var tionde elev att ungefär hälften av lärarna sätter rättvisa betyg och var tionde elev att några få eller inga lärare sätter rättvisa betyg.

Avslutande kommentar

Under tio år har Skolverket genomfört regelbundna attitydundersökningar bland elever, lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet. Skolan har genom olika beslut påverkats på många olika sätt under den här tiden. Kommunerna blev ansvarig huvudman för skolan, kraftiga besparingar gjordes inom skolan, en ny läroplan presenterades, en reformerad gymnasieskola tog form, betygssystemet förändrades och möjligheten att välja skola infördes.

Attitydundersökningarna har gjorts åren 1993, 1997, 2000 och 2003. De stora dragen i årets undersökning kännetecknas av en positiv utveckling i skolan men fortfarande finns dock problem att arbeta vidare med. Förtroendet för skolan har ökat hos samtliga tillfrågade grupper mellan åren 2000 och 2003. Bland lärarna finns det dock ett stort förtroendekapital att hämta upp innan vi når tillbaka till den förtroendenivå lärarna hade för Skolverket och skolpolitiker år 1993.

Flera undersökningsresultat tyder på att relationen mellan lärare och elev har utvecklats i positiv riktning under det gångna decenniet och att eleverna trivs bättre med sina lärare, de har lättare att vända sig till sina lärare vid problem i skolan och de vågar säga ifrån om sådant som är fel. Eleverna är också mer nöjda med undervisningen och tycker att möjligheterna till extra stöd har blivit bättre. Fler elever säger att de är engagerade i skolarbetet och fler elever tycker att det känns meningsfullt att gå i skolan.

Skolan har lyckats sämre med att ge eleverna det inflytande de efterfrågar, det finns en stor diskrepans mellan vad man som elev vill påverka och vad man kan påverka. Möjligheten till inflytande har inte förbättrats för eleverna sedan år 1997.

Att vara utsatt för stress under långvariga perioder är negativt för hälsan, det är därför allvarligt att den ökning av stress som vi såg mellan år 1997 och 2000 nu verkar ha befästs och gått ned i åldrarna. Den sedan tidigare stora könsskillnaden har också förstärkts. Idag säger varannan flicka och var femte pojke att de alltid eller ofta är stressade i skolan.

Det utökade urvalet av utlandsfödda föräldrar och elever med utländsk bakgrund har givit oss ny kunskap om likheter och skillnader mellan dessa grupper. Det visade sig att likheterna var fler än skillnaderna, framförallt bland eleverna där attityderna skiljer sig åt på ett fåtal områden och dessa gäller den sociala miljön och synen på skolämnen. Elever med utländsk bakgrund upplever mer rädsla och oro i skolan och känner sig mindre trygga än elever med svensk bakgrund. De utlandsfödda föräldrarna känner sig också mindre trygga när deras eget barn är i skolan jämfört med svenskfödda föräldrar. Elever med utländsk bakgrund tycker i högre grad jämfört med elever med svensk bakgrund att ämnena engelska, religionskunskap och andra språk är roliga. De utlandsfödda föräldrarna tycker i större utsträckning än svenskfödda föräldrar att den svenska skolan lyckas med uppgifterna att ge likvärdig utbildning, utveckla eleverna självförtroende och att ge särskilt stöd till elever som har svårigheter. De har också ett större förtroende för skolan och tycker i betydligt större utsträckning att skolan ska ta ett större ansvar för elevernas personliga och sociala utveckling än föräldrar födda i Sverige. Föräldrar födda utomlands vill i större utsträckning påverka skolan och de upplever också i större utsträckning att de kan påverka.

Förtroende för skola och politiker

1. Förtroende för skola och politiker

Ju längre bort verksamheten är från den tillfrågades vardag desto mindre förtroende har man för verksamheten. Bland föräldrarna har ungefär hälften stort förtroende för lärarkåren, en tredjedel av föräldrarna har stort förtroende för rektorena, var sjätte förälder har stort förtroende för Skolverket och var tionde förälder har stort förtroende för skolpolitikerna. Såväl lärare, föräldrar och allmänhet har dock fått ett större förtroende för skolan och skolans aktörer sedan mätningen år 2000, men förtroendet för skolpolitikerna och Skolverket är fortsatt lågt. Föräldrar födda utomlands har högre förtroende för Skolverket och skolpolitikerna än föräldrar födda i Sverige.

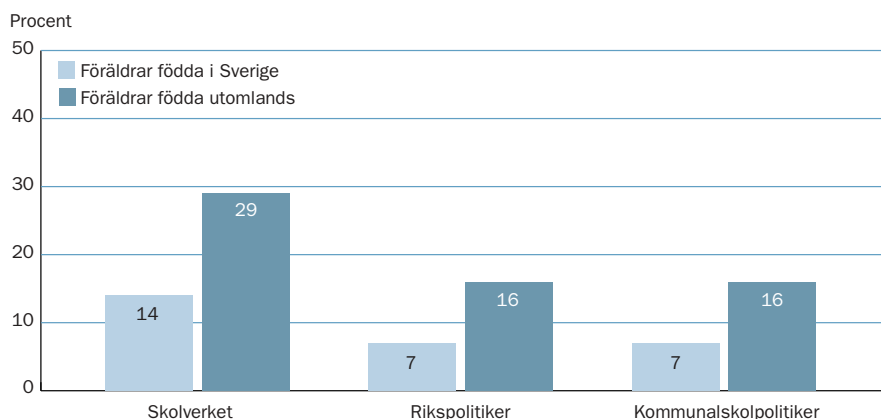
Sjukvård, skola, äldreomsorg är i nämnd ordning de samhällsområden som svenska folket tycker är de viktigaste enligt den senaste SOM-undersökningen (Holmberg, S. Weibull, L. 2002). Enligt samma undersökning har svenskarna störst förtroende för sjukvården, universitet/högskolor och polisen. Av 20 samhällsinstitutioner kommer skolan på åttonde plats.

Lågt förtroende för Skolverket och skolpolitikerna

Var femte lärare och var sjunde bland allmänhet och föräldrar har stort förtroende för Skolverket och mindre än var tionde bland allmänheten, föräldrarna och lärarna har stort förtroende för skolpolitikerna. En dubbelt så hög andel bland utlandsfödda föräldrar hade mycket eller ganska stort förtroende för både Skolverket och skolpolitiker jämfört med svenskfödda föräldrar.

Bland lärare som har en lärareerfarenhet på kortare än 10 år har 27 procent förtroende för Skolverket jämfört med 13 procent av de lärare som har en yrkeserfarenhet på 26 år eller längre.

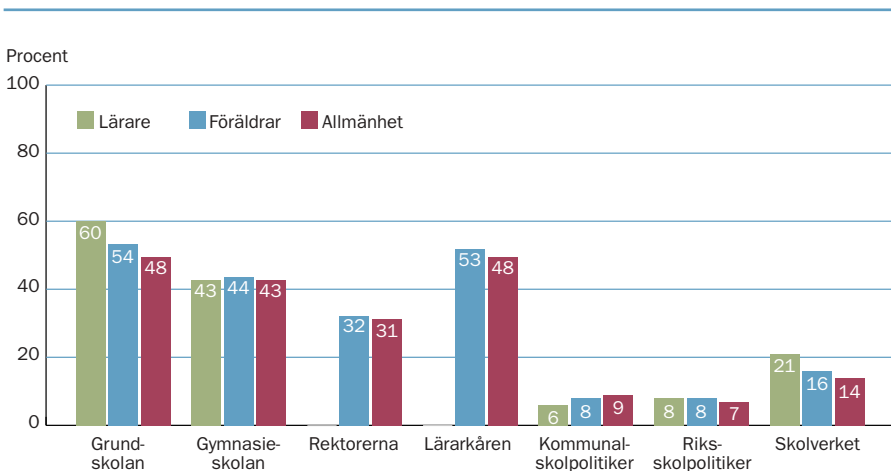
Diagram 1.1 "Vilket förtroende har du för den svenska skolan?" Andel föräldrar som år 2003 svarat att de har mycket eller ganska stort förtroende.

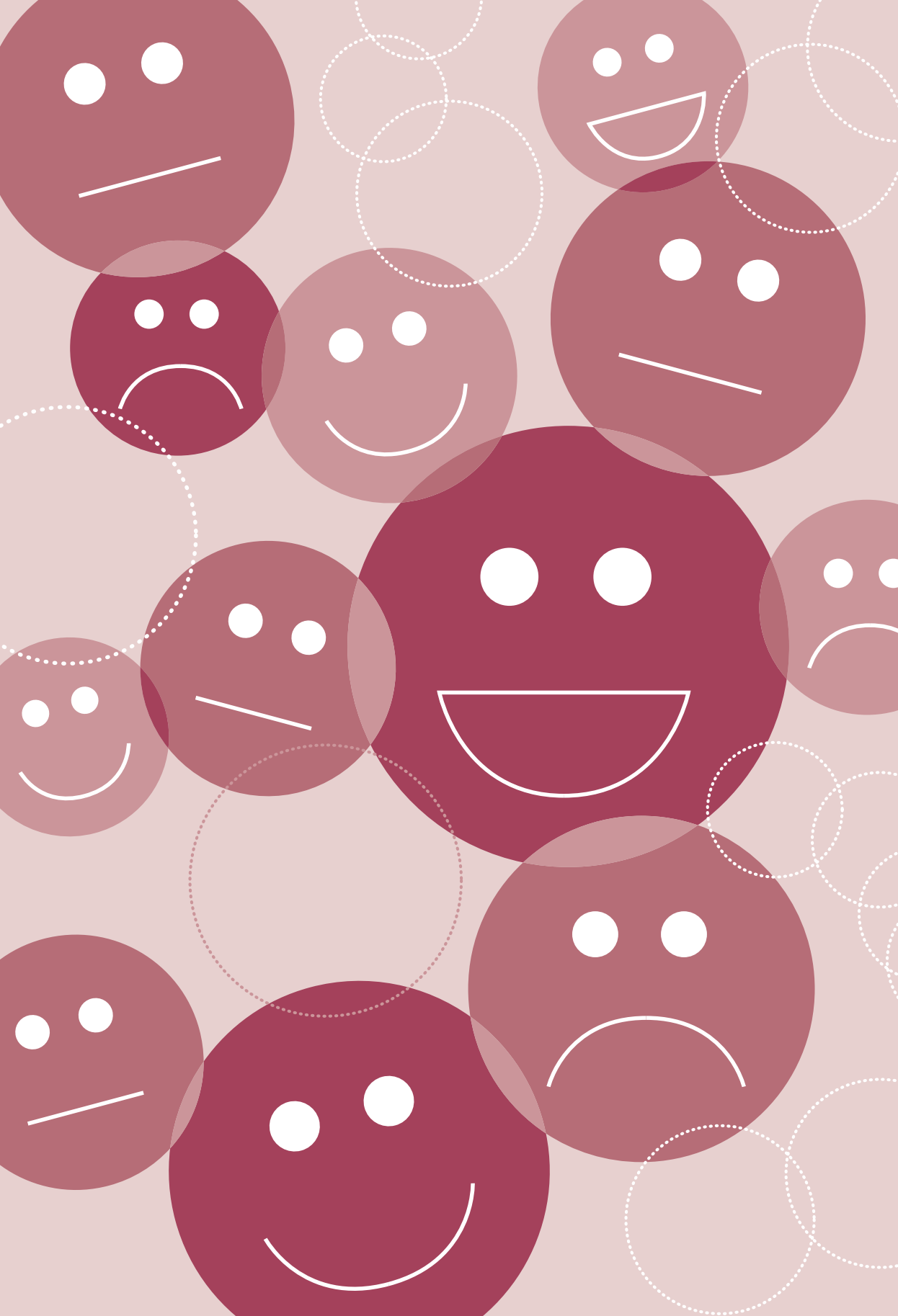

Förtroendet för grundskolan är högre än för gymnasieskolan

Lärarna är den grupp som har det största förtroendet för grundskolan. Totalt är det 60 procent som har mycket eller ganska stort förtroende för grundskolan, en ökning med 7 procentenheter sedan år 2000. Det finns skillnader mellan lärare i olika skolformer och mellan kvinnliga och manliga lärare. Bland grundskollärarna har 66 procent mycket eller ganska stort förtroende för grundskolan medan andelen bland gymnasielärarna är 42 procent. Bland grundskolans 1–6-lärare har 71 procent förtroende för grundskolan. Även här syns mönstret att ju närmare verksamheten man befinner sig desto mer positiv är man. Bland de kvinnliga lärarna har 65 procent förtroende för skolan medan motsvarande andel bland de manliga lärarna är 49 procent. Förtroendet för gymnasieskolan är lägre än för grundskolan. Bland grupperna allmänhet, föräldrar och lärare anger drygt 40 procent att de har stort förtroende för gymnasieskolan. Lärare i gymnasieskolan har störst förtroende för gymnasieskolan, 58 procent vilket kan jämföras med lärare i grundskolan där 39 procent har förtroende för gymnasieskolan. Lärare som arbetat kortare tid har större förtroende än de som arbetat längre. Bland lärare som arbetat upp till tio år har 48 procent ganska eller mycket stort förtroende för gymnasieskolan, motsvarande andel bland dem som arbetat mer än 25 år är 25 procent. Föräldrar till elever i gymnasieskolan har högre förtroende för gymnasieskolan än föräldrar till elever i grundskolan, 53 procent jämfört med 41 procent.

Diagram 1.2 "Vilket förtroende har du för den svenska skolan?" Andel lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet som år 2003 svarat att de har mycket eller ganska stort förtroende.

Ökat förtroende för skolan och skolans aktörer

Förtroendet har ökat mellan åren 2000 och 2003. Framförallt har förtroendet för grundskolan stärkts hos samtliga tillfrågade grupper. Förtroendet för lärarkåren är högre än för rektorerna. Skolpolitiker på både kommunal och riksnivå är de som alla tillfrågade har lägst förtroende för. Förtroendet för Skolverket är också lägt. Lärarnas förtroende för Skolverket har ökat men är fortfarande mindre än vid mätningen år 1993.

Tabell 1.1 "Vilket förtroende har du för den svenska skolan?" Andel lärare, skolbarnsföräldrar som år 1993–2003 svarat att de har mycket eller ganska stort förtroende.

	Lärare			Skolbarnsföräldrar		Allmänhet	
	1993	2000	2003	2000	2003	2000	2003
Grundskolan	–	53	60	48	54	39	48
Gymnasieskolan	–	39	43	41	44	39	43
Rektorerna	–	–	–	30	32	26	31
Lärarkåren	–	–	–	51	53	45	48
Kommunalskolpolitiker	22	5	6	6	8	7	9
Riksskolpolitiker	20	4	8	7	8	5	7
Skolverket	38	15	21	–	16	–	14

Sammanfattning med kommentar

För institutioner vars uppgifter är att fatta auktoritativa beslut är förtroendet hos allmänheten av grundläggande vikt, eftersom det handlar om samhällets legitimitet. Det är därför allvarligt att förtroendet, trots en ökning mellan år 2000 och 2003, fortfarande är lägt för de styrande instanserna, det vill säga skolpolitiker på riks- och kommunalnivå, samt för Skolverket som är den kontrollerande instansen.

Förtroendet för grundskolan är större än för gymnasieskolan. Drygt fyra av tio bland lärarna, föräldrarna och allmänheten har stort förtroende för gymnasieskolan. Mer än hälften av lärarna och föräldrarna har stort förtroende för grundskolan och det är framförallt för grundskolan som förtroendet stärkts hos mellan år 2000 och 2003 bland såväl lärare, föräldrar och allmänhet.

Skolan i samhällsdebatten

2. Skolan i samhällsdebatten

Skolan är en samhällssektor som ofta förekommer i debatten. Flera av de frågor som diskuteras återkommer med ny aktualitet utifrån de för tillfället rådande förhållandena. Undersökningen visar endast ganska små förändringar i svarsmönstret över tid. Ett undantag är den tydliga negativa utvecklingen av att allt färre lärare tycker att eleverna klarar att ta det ansvar som krävs för mer inflytande i skolan

Finns det någon som inte har åsikter om skolan? Vi har alla skolerfarenheter från vår egen tid i skolan. Om vi är föräldrar även från våra barns skoltid. Eller kanske från arbete med barn och unga som är elever. Inte minst läser, ser och hör vi dagligen i media om skolan. Våra åsikter är grundade på olika erfarenheter och information. I detta avsnitt vill vi beskriva dels vad man anser att man grundar sin uppfattning om skolan på, dels hur man ställer sig till olika påståenden som förekommit i skoldebatten.

Grund för uppfattning om skolan

Allmänhet och skolbarnsföräldrar menar att media har mindre betydelse för den egna uppfattningen om skolan idag jämfört med för tre år sedan

Sex av tio ur allmänheten uppger att erfarenheter från egen skoltid har en mycket eller ganska stor betydelse för deras uppfattning om skolan, högskoleutbildade och yngre i större utsträckning än de med kortare utbildning och äldre. Nästan lika stor betydelse för uppfattningen har erfarenheter från eget/egna barns skolgång. Personer med kortare utbildning och äldre uppger denna källa som betydelsefull i större utsträckning än de med längre utbildning och yngre. Diskussioner med släkt, bekanta och kollegor uppger hälften har stor betydelse. Denna källa är viktigare för uppfattningen hos personer med högskoleutbildning och kvinnor än för de med kortare utbildning och män. Drygt fyra av tio, 45 procent, menar att media och offentlig debatt har mycket eller ganska stor betydelse för den egna uppfattningen. År 2000 var motsvarande siffra 53 procent. Media, diskussioner med släkt, bekanta och kollegor samt erfarenheter från egen skoltid spelar större roll för allmänheten som helhet än för skolbarnsföräldrar. Nio av tio skolbarnsföräldrar menar att de grundar sin uppfattning om skolan på erfarenheter från eget / egna barns skolgång. Erfarenheter från den egna skolgången är den näst viktigaste källan för skolbarnsföräldrarna, oftare hos föräldrar till grundskoleelever än gymnasieelever.

Föräldrar som är födda i annat land än Sverige uppger i något lägre utsträckning än födda i Sverige att de grundar sin uppfattning på erfarenheter

från eget barns skolgång. Denna föräldragrupp är däremot mer benägen att grunda sin uppfattning på erfarenheter från egen skoltid, diskussioner med släkt, bekanta och kollegor samt media och offentlig debatt än skolbarnsföräldrar födda i Sverige.

I debatten

Skolan är ett ämne som flitigt debatteras i media. Vissa frågor diskuteras ständigt, andra seglar upp med jämna mellanrum. Exempel på sådana områden är lärarnas arbetssituation, möjligheten att välja skola och valens konsekvenser samt betygen. I undersökningen ställs frågor till elever, lärare, föräldrar och allmänheten om huruvida de instämmer i några påståenden som förekommit i debatten.

Rätten att välja skola – segregation och / eller drivkraft i skolutveckling?

Knappt hälften av allmänheten, 47 procent, av skolbarnsföräldrarna, 46 procent, och av lärarna, 45 procent, menar att det är bra med fristående skolor som ett alternativ till offentliga skolor. Bland lärarna var det för tre år sedan 54 procent som instämde i påståendet, alltså en minskning över tid¹. Bland lärarna är de med färre undervisningsår mer benägna att instämma än de med fler. En fjärdedel av allmänheten födda i annat land svarade ”vet inte” på frågan. Personer ur allmänheten som har grundskola som högsta utbildning var mindre positiva till påståendet än de med längre utbildning. Se avsnitt 3 ”Valmöjligheter i skolan”.

Nästan alla, nio av tio lärare och skolbarnsföräldrar menar, att det är bra om skolor har elever med olika social och kulturell bakgrund. Föräldrar med högskoleutbildning instämmer i större utsträckning än föräldrar med kortare utbildning. I debatten hörs röster om huruvida möjligheten att välja skola leder till segregation. Detta är något som man inom forskningen inte har en samstämmig uppfattning om (Skolverket 2003d). Även denna undersökning visar att det råder olika uppfattningar mellan och inom grupperna huruvida valfriheten leder till segregation eller inte. Fyra av tio elever instämmer i påståendet att rätten att välja skola leder till ökad segregation medan drygt fem av tio inte instämmer. Fem av tio föräldrar och sex av tio lärare instämmer. Över tid är det en tendens att föräldrar i mindre utsträckning instämmer i att möjligheten att välja skola leder till segregation medan lärarnas åsikt inte har förändrats

I Skolverkets utvärdering diskuteras huruvida valfriheten är en viktig driv-

¹ Frågan ställdes även 1997, men var då formulerad ”Det är bra med fler fristående skolor” och svarsalternativen var tre istället för fem. Av lärarna instämde då 37 procent i påståendet.

kraft i den lokala skolutvecklingen på kommunala skolor (Skolverket 2003d). I denna undersökning instämmer drygt hälften av skolbarnsföräldrarna i påståendet att rätten att välja skola leder till konkurrens som främjar kvaliteten på skolorna. Lärarna har inte en samstämmig uppfattning i frågan, ungefär fyra av tio instämmer och lika många uppger att de inte instämmer i påståendet. För tre år sedan instämde 49 procent medan 37 procent inte instämde. De lärare som har mindre än 10 år i yrket instämmer i större utsträckning än de som arbetat 26 år eller längre. Både bland skolbarnsföräldrar och lärare är det en tendens att en mindre andel instämmer över tid.

Fortsatt missnöje med den kommunala styrningen

Uppfattningen om den kommunala styrningen är splittrad. Knappt var femte lärare instämmer i påståendet att det är bra att fler beslut om skolan idag fattas av lokala politiker medan drygt tre av fem inte instämmer. Lika många föräldrar instämmer som de som inte instämmer, knappt 40 procent. 24 procent av skolbarnsföräldrarna svarar ”vet inte”. Lärare med få år i yrket instämmer i större utsträckning än de som arbetat längre som lärare. Lärare på gymnasieprogram där arbetsplatsförlagd utbildning (APU) inte krävs är de som i minst utsträckning instämmer.

Fyra av fem lärare instämmer i påståendet att ”kommunerna har inte klarat att ta tillräckligt ansvar för skolan”, vilket även drygt tre av fem skolbarnsföräldrar instämmer i. Bland lärarna är det en trend över tid att färre instämmer i påståendet. Av lärarna är det en mindre andel lärare med kortare tid i yrket som instämmer, de med längre erfarenhet instämmer i större utsträckning. Svarsalternativet ”Vet inte” är oftare använt av lärare som har kortare erfarenhet. Skolbarnsföräldrar som är födda i Sverige instämmer i större utsträckning än skolbarnsföräldrar födda i annat land än Sverige.

Elever är inte lika övertygade som lärare och föräldrar om att fler vuxna behövs i skolan

Det är stora skillnader mellan lärares och skolbarnsföräldrars uppfattning vad gäller frågan om skolan bör ha ett större ansvar för elevernas personliga och sociala utveckling. Lärare med färre undervisningsår instämmer i större utsträckning än de med längre erfarenhet. Lärare instämmer i påståendet i betydligt mindre utsträckning än föräldrarna.

Nästan varannan ur allmänheten instämmer i att skolan bör ha ett större ansvar för elevers personliga och sociala utveckling än nu, en lika stor andel instämmer inte. Av de som är födda i annat land än Sverige, instämmer 62 procent. Även bland skolbarnsföräldrarna är det en stor skillnad i andelen som instämmer mellan de födda i Sverige och de födda i annat land, se tabell 2.1.

Tabell 2.1

"Skolan bör ha ett större ansvar för elevers personliga och sociala utveckling än nu". Andel lärare och skolbarnsföräldrar som år 2003 svarat "instämmer", "instämmer inte" respektive "vet inte".

	Lärare år 2003	Skolbarnsföräldrar år 2003		
		Totalt		
		Födda i Sverige		Födda utomlands
Instämmer	16	42	39	60
Instämmer inte	81	56	59	36
Vet inte	2	3	2	4

Nästan hälften ur allmänheten, lika många som för tre år sedan, tycker att kunskapskraven i skolan är för låga. Allmänheten ger en betydligt mer negativ bild än skolbarnsföräldrar och lärare, som befinner sig närmare verksamheten. Drygt tre av tio föräldrar och lärare tycker att kunskapskraven är för låga. Skolbarnsföräldrar födda i ett annat land än Sverige instämmer i större utsträckning i att kraven är för låga än de födda i Sverige, 43 respektive 31 procent. Lärare i gymnasieskolan, lärare med fler undervisningsår samt manliga lärare instämmer i större utsträckning än grundskollärare, lärare med färre år i yrket samt kvinnliga lärare.

Åtta av tio föräldrar och lärare och knappt sju av tio elever tycker att det ska vara mer ordning och reda i skolan. Det är en större andel av eleverna i grundskolans år 7–9 än i gymnasieskolan som instämmer. Ju kortare utbildning elevens föräldrar har desto större utsträckning instämmer eleven i påståendet.

Det är stor skillnad mellan elevernas och de vuxnas syn på om det behövs fler vuxna i skolan. Av eleverna ser 44 procent ett behov av fler vuxna i skolan medan 55 procent inte gör det. I denna fråga har elever i grund- och gymnasieskolan samma åsikt. Lärare och skolbarnsföräldrar tycker däremot annorlunda. Drygt 90 procent av lärare och föräldrar till elever i grundskolan och drygt 80 procent i gymnasieskolan instämmer i att det behövs fler vuxna i skolan. En större andel kvinnor än män av lärarna instämmer. Skolbarnsföräldrar födda i Sverige instämmer i större utsträckning än de som är födda i annat land. Elever vars föräldrar har grundskola som högsta utbildning instämmer i mindre utsträckning än de vars föräldrar har en längre utbildning.

Endast drygt två av tio lärare tycker att eleverna klarar att ta det ansvar som krävs för mer inflytande i skolan, sex av tio instämmer inte i påståendet, en trend som visar att lärarnas förtroende för eleverna i detta avseende mins-

kar över tid. Lärarna i grundskolans år 1–6 instämmer inte i påståendet i mindre utsträckning än lärare i år 7–9 och gymnasieskolan.

Tabell 2.2 "Eleverna klarar att ta det ansvar som krävs för mer inflytande i skolan". Andel lärare och skolbarnsföräldrar som år 1997–2003 svarat "instämmer", "instämmer inte" respektive "vet inte".

	Lärare			Skolbarnsföräldrar		
	1997	2000	2003	1997	2000	2003
Instämmer	36	28	24	42	39	36
Instämmer inte	48	55	60	40	35	39
Vet inte	15	17	16	19	26	25

Även bland skolbarnsföräldrarna är trenden en minskad tilltro till att eleverna klarar att ta det ansvar som krävs för ökat inflytande. Hela 25 procent har dock svarat "vet inte" på frågan. Föräldrarna till elever i gymnasieskolan instämmer i större utsträckning än föräldrar till elever i grundskolan. Föräldrar till äldre elever har alltså ett större förtroende för att eleverna kan ta ett större ansvar och få större möjligheter till inflytande, något som inte gäller för lärarna. I attitydundersökningen år 1997 framkom tydligt att lärare i grundskolan hade en större tilltro till eleverna än lärarna i gymnasieskolan, något vi inte längre ser år 2003. Föräldrar med grundskoleutbildning som högsta utbildning instämmer inte i påståendet i större utsträckning än föräldrar med längre utbildning. I avsnitt 6 "Skolans demokratiuppdrag" fördjupas diskussionen om elevernas inflytande.

Betygen ständigt debatterade

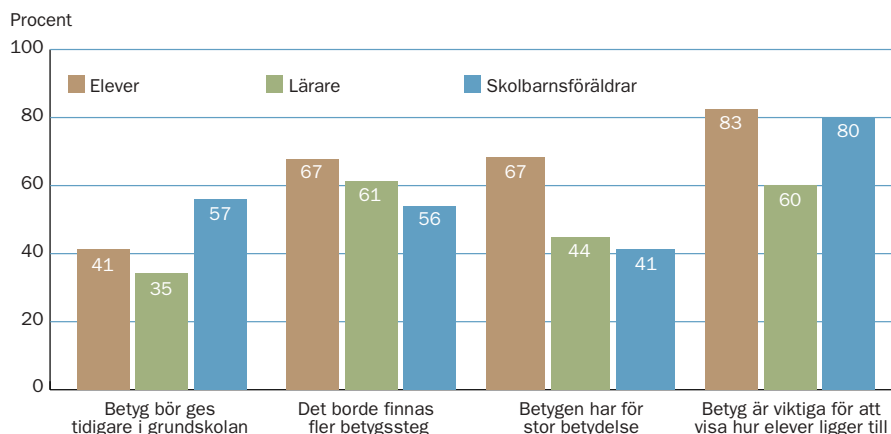
Betyg är en flitigt omdebatterad fråga och också ett område som Skolverket genom åren har fått många frågor om från skolpersonal, elever, föräldrar, journalister och andra. Betyg har sedan länge använts för att meddela föräldrar och elever hur kunskaper bedömts och som urval till högre studier. Från 1994 begränsades betygssättningen till de två sista skolåren i grundskolan och utvecklingssamtal gjordes till ett obligatoriskt inslag i grundskolan. I avsnitt 10 "Skolans information" och avsnitt 11 "Bedömning och betyg" fördjupas diskussionen om utvecklingssamtal och betyg. Betygen är sedan 1998 mål- och kunskapsrelaterade, till skillnad från de tidigare relativa betygen. Betygen som ges är godkänd (G), väl godkänd (VG) och mycket väl godkänd (MVG), samt dessutom icke godkänd (IG) i gymnasieskolan. Betygen sätts i förhållande till de uppställda målen.

Även om skolbarnsföräldrar upplever sig vara nöjda med utvecklingssamtalen, vill man att betyg ska ges tidigare i grundskolan. En större andel skolbarnsföräldrar, 60 procent, än lärare och elever, ca 40 procent, tycker att betyg ska ges tidigare. Hos lärarna är detta en minskande andel över tid. Lärare i grundskolans år 7–9 och gymnasieskolan är de som instämmer i störst utsträckning. Bland lärarna instämmer männen i större utsträckning än kvinnorna. Av skolbarnsföräldrarna instämmer en större andel av dem som är födda i annat land än Sverige än de som är födda i Sverige. Pojkar instämmer i större utsträckning än flickor och det gör också elever vars föräldrar har längre utbildning än enbart grundskola.

Nästan sju av tio elever tycker att det borde finnas fler betygssteg. Lika många tycker att betygen har för stor betydelse i skolan. Av lärarna är det sex av tio, och av föräldrarna något färre som tycker att det borde finnas fler betygssteg. Lärare i år 7–9 och gymnasieskolan instämmer i större utsträckning än lärare i tidigare skolår. Men 40 procent av lärare och föräldrar tycker att betygen har för stor betydelse i skolan. Lärare med kortare tid i yrket tycker i större utsträckning att betygen har för stor betydelse i skolan.

Föräldrar födda i annat land än Sverige instämmer i större utsträckning än föräldrar födda i Sverige i att betygen har för stor betydelse i skolan. Elever i gymnasieskolan instämmer i större utsträckning i att det borde finnas fler betygssteg, framförallt elever på program där APU inte krävs. Dessutom instämmer elever vars föräldrar har en längre utbildning än grundskola i större utsträckning.

Diagram 2.1 Andel elever, lärare respektive skolbarnsföräldrar som år 2003 svarat "Instämmer" i olika påståenden om betyg.

Åtta av tio elever och föräldrar instämmer i påståendet att betyg är viktiga för att visa hur elever ligger till. Sex av tio lärare är av samma åsikt. Lärare i grundskolans år 7–9 och gymnasieskolan instämmer i störst utsträckning. Manliga lärare instämmer i större utsträckning än kvinnliga.

Skolan uppfattas inte vara en sluten värld

En minskande andel av allmänhet, skolbarnsföräldrar, lärare och elever instämmer i att det är för mycket nytt och för stora förändringar i skolan. Av allmänheten instämmer 36 procent, de äldre i större utsträckning än de yngre. Tre av tio föräldrar instämmer, de med barn i grundskolans år 7–9 och gymnasieskolan i större utsträckning än de med barn i tidigare skolår. Lärarna är splittrade i frågan, fyra av tio instämmer, men sex av tio instämmer inte. Lärare i gymnasieskolan instämmer i större utsträckning än lärare i grundskolan, framförallt lärare på program där APU inte krävs. Lärare med många år i yrket instämmer i betydligt större utsträckning än de med färre år i yrket. Endast 15 procent av eleverna² instämmer. Elever med utländsk bakgrund instämmer i större utsträckning än de med svensk bakgrund.

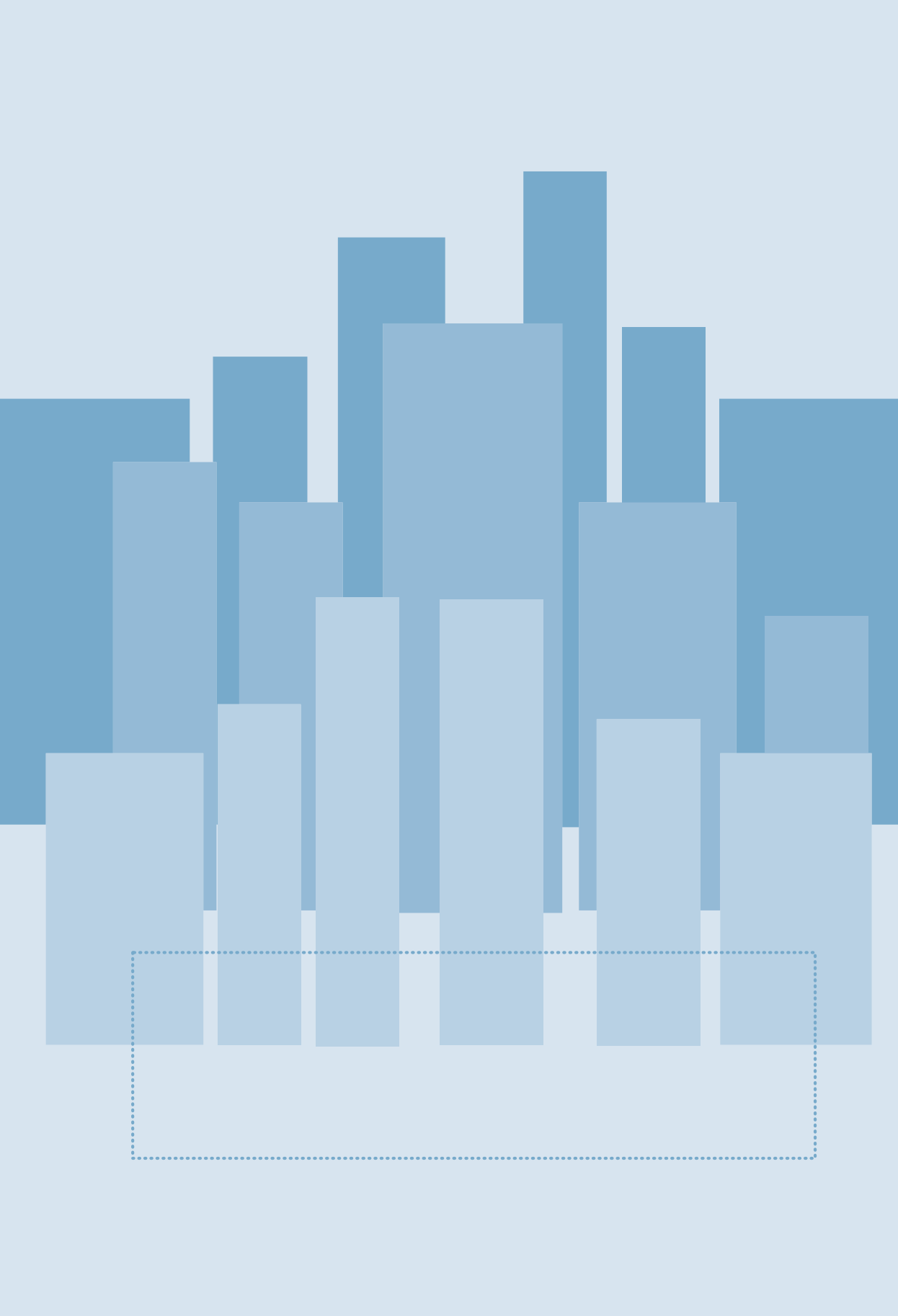
Endast två av tio ur allmänheten, en mindre andel bland de yngre, och bland skolbarnsföräldrarna instämmer i påståendet att skolan skulle vara en sluten värld som inte påverkas av omvärlden. Skolbarnsföräldrar till elever i grundskolans år 7–9 och gymnasieskolan instämmer i något större utsträckning än skolbarnsföräldrar till elever i grundskolans år 1–6. Av lärarna instämmer 15 procent i påståendet.

Synen på lärarnas arbetssituation och status är densamma över tid
Synen på lärarnas status och arbetssituation är i stort sett densamma som för tre år sedan. Knappt hälften av allmänheten och skolbarnsföräldrarna tycker att lärare har för många uppgifter utöver själva undervisningen. Föräldrar med högskoleutbildning instämmer i större utsträckning än de med kortare utbildning.

Drygt hälften ur allmänheten och av skolbarnsföräldrarna anser att lärarna har för stor arbetsbörda och att läraryrket har låg status i Sverige. Högskoleutbildade ur allmänheten och föräldrar instämmer i större utsträckning i påståendet om att läraryrkets status är låg än de med kortare utbildning, något som även gäller för föräldrar födda i Sverige. Föräldrar födda i ett annat land har oftare svarat ”vet inte” på frågan.

Fyra av tio ur allmänheten och bland skolbarnsföräldrarna menar att lärare har för lite erfarenhet från arbetslivet utanför skolan, vilket är en minskad

² Elevernas fråga hade endast två svarsalternativ, ”instämmer” och ”instämmer inte” samt ”vet inte”, att jämföra med fyra alternativ samt ”vet inte” till övriga grupper.

andel över tid. Skolbarnsföräldrar till elever i grundskolans år 7–9 och gymnasieskolan instämmer i större utsträckning än föräldrarna till elever i år 1–6. Skolbarnsföräldrar födda i Sverige instämmer i större utsträckning än de som är födda i annat land, 42 respektive 23 procent. Även på denna fråga är det en betydligt större andel som svarar ”vet inte” bland de med annat födelseland än Sverige.

Sammanfattning med kommentar

När vi frågar vad som ligger till grund för den egna uppfattningen om skolan ser vi att media och offentlig debatt uppges som grund i mindre utsträckning idag än för tre år sedan. Att bedöma hur mycket man påverkas av information från olika håll är förstås något som är svårt, kanske inte ens möjligt. Egna skolerfarenheter och erfarenheter från egna barns skolgång är den källa till uppfattningen om skolan som flest uppger, vilket verkar mycket rimligt. Liksom vid de tidigare attitydundersökningarna spelar media och offentlig debatt en större roll för allmänheten än för skolbarnsföräldrarna. Medias bild blir viktigare ju längre bort ifrån verksamhetsområdet man befinner sig.

Frågorna i undersökningen ska spegla skoldebatten i stort. Flera av frågorna är relevanta över tid och aktualiseras i media nu och då. Sammantaget är det bara på ett fåtal av svaren vi kan se förändringar över tid. Elever, lärare och föräldrar har i flera frågor olika uppfattning. Uppfattningarna inom grupperna är dock inte generella utan undergrupper utifrån skolform, kön, födelseland, erfarenhet etcetera ger uttryck för olika åsikter.

När det gäller ansvarsfrågan och valfriheten kan vi konstatera att tilltron till det kommunala ansvaret fortfarande är lågt, även om en svag positiv trend kan skönjas i lärarnas svar. Lärarna har en mindre positiv syn på valfriheten idag jämfört med tidigare. En mindre andel än för tre år sedan tycker att det är bra att möjligheten att välja fristående skolor finns. Man instämmer också mer sällan i påståendet att den konkurrens som valfriheten för med sig leder till kvalitetsutveckling på skolorna. Eftersom valfriheten inte är en realitet på många håll i landet saknas kanske erfarenheter av den stimulans till skolutveckling som valfriheten sägs kunna ge.

En mindre andel lärare än år 1997 tycker 2003 att eleverna klarar att ta det ansvar som krävs för mer inflytande i skolan. Idag är det ingen skillnad i lärarnas inställning med avseende på om eleverna går i grundskolan eller gymnasiet; båda lärargrupperna har en låg tilltro till elevernas förmåga att ta mer eget ansvar. För sex år sedan hade grundskollärare en större tilltro till eleverna än gymnasielärarna.

Det är liksom tidigare ingen samsyn mellan lärare och föräldrar när det gäller frågan om skolan bör ha ett större ansvar för elevers personliga och sociala utveckling. Av lärarna är det endast en liten andel som tycker att sko-

lan bör ha ett större ansvar, av skolbarnsföräldrarna en större andel. Föräldrar födda i annat land anser i betydligt större utsträckning att skolan ska ha ett större ansvar på området än föräldrar födda i Sverige.

Eleverna anser liksom tidigare år att det inte finns behov av fler vuxna i skolan; något som framför allt grundskolans lärare och skolbarnsföräldrar har en motsatt uppfattning om.

Idag tycker färre lärare att betyg bör ges tidigare i grundskolan. År 2001 blev det stor debatt om betyg i tidigare skolår efter det att man i en kommun försökt föra in ett slags betygssättning för yngre barn. Skolverket fick i uppdrag av regeringen att ta fram ett stödmaterial till bestämmelserna (Skolverket 2001b). Möjligen kan denna debatt och förtydligandet av att utvecklingssamtalen kan kompletteras med skriftlig information vara en bidragande orsak till dagens inställning.

Det är framförallt de elever som står i begrepp att börja i gymnasieskolan och lärarna under de senare grundskoleåren som vill ha betyg tidigare. Att föräldrar vill ha betyg i tidigare skolår, samtidigt som de i stor utsträckning säger sig vara nöjda med utvecklingssamtalen, kan i viss mån vara motsägelsefullt. Kanske är det ett uttryck för en önskan hos skolbarnsföräldrar om ännu mer information om sitt barns skolgång?

Valmöjligheter i skolan

3. Valmöjligheter i skolan

Rätten att välja skola infördes för drygt ett decennium sedan, före starten av Skolverkets attitydundersökningar. Under denna period har andelen föräldrar som valt en annan skola till sitt barn ökat från var tionde elev till var femte elev. Nästan hela ökningen avser val till fristående skolor.

Valfrihetsreformen infördes i början av 1990-talet. Målet var ”att åstadkomma största möjliga frihet för barn och föräldrar att välja skola”. Reformen förväntades också medföra en generell utveckling av skolan och ett ökat föräldraengagemang. Möjligheten att etablera fristående skolor underlättades genom ett nytt bidragssystem som infördes från budgetåret 1992/93. I detta kapitel beskrivs möjligheten att välja skola men också i vilken utsträckning elever fått studie- och yrkesvägledning, information inför val av gymnasieprogram samt information om fortsatta studier.

Rätten att välja skola innebär att elever och föräldrar kan välja till de skolor i hemkommunen som drivs i kommunal regi, eller ansöka om plats i en fristående skola eller en skola i en annan kommun. Men valfriheten har sina begränsningar. Kommunen kan inte alltid tillmötesgå alla barn och föräldrars förstahandsval av skola, i många kommuner finns inga fristående skolor och avstånd kan exempelvis betyda stora kostnader för föräldrarna. Valmöjligheterna är inte så stora i praktiken på många håll i landet.

Alla barn har inför sin start i förskoleklassen och till och med skolår fem, rätt till en plats i en skola i närheten av hemmet. Om det finns flera skolor och många barn i närområdet, behöver det dock inte betyda en plats i den skola som i meter räknat ligger närmast hemmet.

På tio år har andelen som valt skola fördubblats

I tabell 3.1 redovisas hur stor andel som valt en annan skola än den kommunala skola som ligger närmast. För år 2003 har svarsalternativen utökats till att även omfatta de som sökt men inte fått plats på en kommunal eller fristående skola. Det var dock endast en procent som sökt och inte fått plats på annan kommunal skola samt en procent som sökt och inte fått plats på en fristående skola.

Tabell 3.1

”Har Du och Ditt barn valt en annan skola än den kommunala skola som ligger närmast?” Andel skolbarnsföräldrar som år 1993–2003 svarat ja respektive nej.

	Skolbarnsföräldrar			
	1993	1997	2000	2003
Ja, kommunal	7	11	9	10
Ja, fristående	2	3	4	9
Nej	91	89	87	81

År 2003 valde var femte förälder tillsammans med sitt barn en annan skola än den närmaste. Det var vanligare att elever i gymnasieskolan, 31 procent, valde en annan skola än elever i grundskolan, 16 procent.

Tre fjärdedelar av föräldrarna är positiva till fristående skolor, men många är tveksamma till de med religiös inriktning

På frågan om man tycker att det är bra att elever och föräldrar kan välja en fristående skola svarar 73 procent av föräldrarna att de tycker att det är bra att man kan välja fristående skolor med allmän inriktning. Det är samma andel som år 2000. Andelen som anger att det är bra att man kan välja fristående skolor med religiös inriktning är i år 34 procent, motsvarande andel var år 2000 42 procent. Föräldrarnas utbildning har betydelse när det gäller de fristående skolorna med speciell pedagogik (till exempel Waldorf, Montessori). Bland föräldrar med högst grundskoleutbildning var det 56 procent som var positiva till att man kan välja en fristående skola med speciell pedagogik. Motsvarande andel bland föräldrar med högskoleutbildning var 76 procent. Se även avsnitt 2 ”Skolan i samhällsdebatten”

Allmänhetens svar liknar skolbarnsföräldrarnas men skiljer sig på ett par punkter. Bland annat är det 30 procent av allmänheten som tycker att det är bra eller mycket bra med religiösa fristående skolor, en minskning med 8 procentenheter jämfört med år 2000. En del skillnader finns mellan olika undergrupper bland allmänheten. Yngre medborgare är mer positivt inställda till möjligheten att välja fristående skolor. Bland 20–40-åringarna anser 85 procent att det är bra medan det bland 56–70-åringarna är 66 procent som anser att det är bra. Även utbildningsnivån har betydelse för inställningen till fristående skolor. Bland personer med grundskoleutbildning var det 59 procent som tyckte att det var bra att man kan välja en fristående skola, motsvarande andel bland personer med högskoleutbildning var 79 procent.

Information om valmöjligheter före och efter gymnasieskolan

Hälften är nöjda med information om fortsatta studier på universitetet och val av yrke

Under det nionde skolåret väljer eleven gymnasieprogram. På frågan om de har fått någon studie- och yrkesvägledning svarar sex av tio elever ja. Sex av tio elever tycker att information som getts inför valet av gymnasieprogram och val av yrke varit mycket eller ganska bra.

Nästan hälften, 48 procent, av gymnasieeleverna tycker att informationen de fått om fortsatta studier på universitet och val av yrke varit mycket eller ganska bra. Andelen som ansåg att den var ganska eller mycket dålig var 29 procent.

Sammanfattning med kommentar

Sedan 1993 har andelen föräldrar och barn som valt en annan skola än den kommunala skola som ligger närmast ökat från 9 till 19 procent. Ökningen avser framförallt val till fristående skolor. Av dem som valt en annan skola än den som ligger närmast återfinns hälften i kommunala skolor och hälften i fristående skolor. Tre fjärdedelar av föräldrarna är positiva till fristående skolor, men andelen som tycker att det är bra att man kan välja fristående skolor med religiös inriktning har minskat från 42 till 34 procent.

Sex av tio elever uppger att de fått studie- och yrkesvägledning och sex av tio tycker att informationen varit mycket eller ganska bra. Ungefär hälften av gymnasieeleverna anser att informationen de fått om fortsatta studier på universitet och val av yrke varit bra.

Skolans miljö och förutsättningar

4. Skolans miljö och förutsättningar

Attityderna till skolmiljön och förutsättningarna är i det stora hela desamma över tid. Både mellan och inom grupperna elever, lärare och föräldrar har man liksom tidigare olika uppfattningar. Skolbarnsföräldrarnas syn på resurstilldelningen tyder på en viss positiv utveckling inom flertalet områden, dock inte när det gäller resurser till elevvårdspersonal. Fortfarande tycker föräldrarna i stor utsträckning att resurserna till skolan inte är tillräckliga.

Både den sociala och den fysiska miljön utgör viktiga förutsättningar för skolans verksamhet. I detta avsnitt fokuseras synen på de delar av skolmiljön som på olika sätt kan sägas vara direkt beroende av de ekonomiska resurserna. Vi tar upp synen på om de faktiska resurserna är tillräckliga samt hur bland annat den fysiska miljön, skolmaten, läromedlen och inte minst hur klassen / undervisningsgruppens storlek uppfattas.

Resurser till skolan

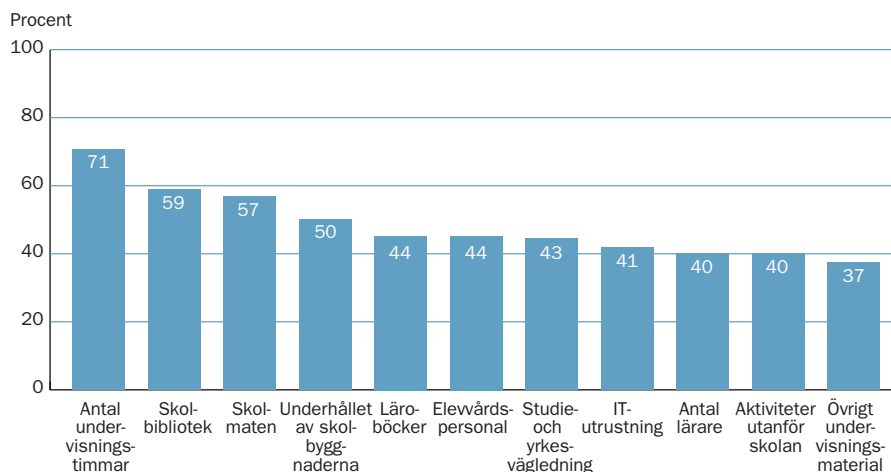
Endast när det gäller elevvårdspersonal är skolbarnsföräldrar mindre nöjda med resurstilldelningen än för tre år sedan. Under 1990-talets första hälft genomfördes besparingar inom den svenska skolan. Inte förrän år 2001 var kostnaderna för grundskolan högre än år 1991. För gymnasieskolan var kostnaden högre igen redan under mitten av 1990-talet. Lärartätheten i grundskolan som på senare år ökat, når ännu inte idag nivåerna från 1990-talets början.³

Endast inom fyra områden, antal undervisningstimmar, skolbibliotek, skolmat och underhållet av skolbyggnaderna tycker hälften eller fler av föräldrarna att resurserna på det egna barnets skola är tillräckliga. Inom alla områden är dock trenden att fler tycker att resurserna är tillräckliga jämfört med år 2000. Det enda undantaget är resurserna till elevvårdspersonal, vilka skolbarnsföräldrarna år 2003 i mindre utsträckning tycker är tillräckliga. Detta trots att kostnaden för elevvård var den delkostnad som ökade mest mellan år 2001 och 2002, nio procent, men fortfarande är en mycket liten del av den totala kostnaden per elev, två procent (Skolverket, 2003a). Enligt Barnombudsmannens undersökning (2003) anser sex av tio elever att det ska finnas elevhälsopersonal varje dag på skolan.

³ Då den första attitydundersökningen genomfördes 1993 gick det 8,3 heltidslärare per 100 elever, vid den andra år 1997, 7,7 heltidslärare, vid den tredje år 2000 7,6 heltidslärare och vid denna undersökning år 2003 7,9 heltidslärare per 100 elever i grundskolan (Skolverket, 1996, 2001e, 2003a).

När det gäller läroböcker, elevvårdspersonal, IT-utrustning och datorer, antal lärare på skolan, aktiviteter utanför skolan och övrigt undervisningsmaterial är det en större eller lika stor andel som uppger att resurserna inte är tillräckliga än de som menar att de är tillräckliga.

Diagram 4.1 "Är resurserna på Ditt barns skola tillräckliga eller inte tillräckliga inom följande områden enligt Din mening?" Andel skolbarnsföräldrar som år 2003 svarat "Tillräckliga".

Föräldrarnas uppfattning om huruvida resurserna är tillräckliga eller inte beror till viss del på i vilken skolform och vilket skolår eleven befinner sig. Föräldrar till yngre elever tycker i större utsträckning att antalet undervisningstimmar, resurser till skolbibliotek, skolmat och aktiviteter utanför skolan är tillräckliga. Föräldrar till äldre elever däremot är mer nöjda med resurserna till IT-utrustning och datorer samt till antalet lärare på skolan. Föräldrar till elever i gymnasieskolan svarar i större utsträckning "vet inte" än föräldrar till elever i grundskolan. En annan skillnad är att föräldrar födda i annat land än Sverige i mindre utsträckning än de födda i Sverige, tycker att antalet undervisningstimmar är tillräckligt, och i större utsträckning att resurserna till läroböcker är det.

Skolans fysiska miljö

Föräldrarnas åsikter om resurstilldelningen inom olika områden framkom ovan. Här redovisas elever, lärares och föräldrars syn på olika rådande förhållanden på sin egen/barnets skola.

Splittrad bild av den fysiska miljön

Att lokalerna har betydelse för skolan konstateras i en rapport från Svenska kommunförbundet (2003), även om betydelsen av ett gott ledarskap och duktiga lärare är väsentligt större. Ungefär sex av tio elever och föräldrar tycker att den fysiska skolmiljön, till exempel lokaler och skolgård, är bra. Elevernas åsikt är densamma över tid, medan föräldrarna har en något mer positiv syn idag. Dock är det drygt 20 procent i båda grupperna som tycker att den fysiska miljön är dålig. Något färre föräldrar tycker att resurserna till underhållet av skolbyggnaderna är tillräckliga. Sex av tio elever tycker också att rum för läsläsning och grupparbeten är bra. Samtidigt uppger en av fyra elever att skolmiljön och rum för läsläsning och grupparbeten är mycket eller ganska dåliga.

Drygt hälften av lärarna är nöjda med tillgången till ändamålsenliga lokaler⁴, men tre av tio tycker att tillgången är mycket eller ganska dålig. Lärare med många år i yrket är mer nöjda än lärare med färre undervisningsår. Resultaten visar på en splittrad bild av synen på den fysiska miljön. Hälften eller drygt hälften är nöjda i alla grupperna, men en relativt stor andel är missnöjda inom varje grupp.

Hälften av lärarna tycker att de har bra tillgång till undervisningsmaterial och teknisk utrustning, fler i gymnasieskolan än i grundskolan. Ungefär lika många som år 2000, tre av tio, tycker att de har dålig tillgång till material. Där är skillnaden mellan grund- och gymnasielärare inte lika tydlig längre. Gymnasielärare tenderade att uttrycka mer missnöje för tre år sedan. Lärare med fler år i yrket är mer nöjda än de som har färre undervisningsår. Av eleverna menar 70 procent att läroböcker och andra läromedel är bra i alla eller de flesta ämnena. På frågan om resurser till läroböcker, IT-utrustning och datorer och övrigt undervisningsmaterial ger föräldrarna en splittrad bild. Lika många som tycker att resurserna är tillräckliga tycker att de är otillräckliga.

Nyligen presenterade Kulturrådet (2003) en rapport i vilken man visar att elever i grundskolan har sämre tillgång till bibliotek än elever i gymnasieskolan. ”Det satsas betydligt mer resurser på bibliotek i gymnasieskolan än i grundskolan. Det är inte bara vanligare att eleverna har tillgång till ett skolbibliotek, biblioteken är också oftare bemannade med biblioteksutbildad personal.” I Skolverkets attitydundersökning tillfrågas eleverna om vad de tycker om skolbiblioteket på den egna skolan. Tre av fyra elever tycker att skolbiblioteket är bra. Skillnaden i svaren mellan elever i år 7–9 och gymnasieskolan är små, men en större andel elever i grundskolan tycker att biblioteket är

⁴ Lärarna tillfrågas om *tillgången till* ändamålsenliga lokaler, bibliotek och undervisningsmaterial medan elever och föräldrar uppmanas att svara på hur den fysiska miljön etcetera är.

mycket eller ganska dåligt.⁵ Bland lärarna ser vi tydligare skillnaden mellan skolformerna. Totalt sett tycker tre av fem att tillgången är bra, men en större andel lärare i gymnasieskolan, 73 procent, än i grundskolan, 59 procent, tycker att tillgången är bra. Sex av tio skolbarnsföräldrar tycker att resurserna till skolbiblioteket är tillräckliga, grundskoleföräldrar i större utsträckning än föräldrar till elever i gymnasiet.

Drygt hälften av föräldrarna tycker att resurserna till skolmaten är tillräckliga. Av elever och föräldrar tycker ungefär hälften också att maten är bra på skolan. Detta speglar en positiv trend hos eleverna. Men samtidigt tycker en så stor andel av eleverna som 34 procent att skolmaten är mycket eller ganska dålig. Gymnasieeleverna är mer positiva till skolmaten än elever i år 7-9. Föräldrarna till de äldre eleverna tycker däremot i mindre utsträckning än föräldrar till yngre barn att skolmaten är mycket eller ganska bra.

Ungefär 75 procent av eleverna tycker att deras schema är ganska eller mycket bra och 14 procent tycker att det är ganska eller mycket dåligt. Det är ingen skillnad mellan elever i år 7-9 och de i gymnasieskolan.

Elever mer nöjda med klass/gruppstorlek än lärare

Skolans storlek är något som sju av tio föräldrar är nöjda med. Föräldrar till elever i år 1-6 är mer nöjda än föräldrar till äldre elever. Däremot tycker endast fem av tio att storleken på klassen / undervisningsgruppen är bra, något som gäller även för lärarna. Hos lärarna speglar detta en positiv trend över tid. Lärare i gymnasieskolan och föräldrar till elever där är mer positiva till gruppstorleken än de i grundskolan. Lärare och föräldrar till elever på gymnasieskolans program som kräver arbetsplatsförlagd utbildning (APU) tycker oftare att gruppernas storlek är mycket eller ganska bra jämfört med lärare och föräldrar till elever på program som inte kräver APU.

Det finns inga riktlinjer för hur många elever som ska ingå i en klass / undervisningsgrupp. I attitydundersökningen har vi frågat om den egna upplevelsen av gruppens storlek, om den är lagom, för stor eller för liten. Av eleverna är så många som åtta av tio nöjda med gruppens storlek medan övriga tycker att gruppen är för stor. Detta verkar vara en stabil uppfattning, eftersom det sett ut ungefär på samma sätt sedan Skolverkets attitydundersökning 1993. Lärare och föräldrar ger på frågan en samstämmig bild, knappt sex av tio tycker att gruppen är lagom medan övriga, fyra av tio, tycker att den är för stor.

Lärare och skolbarnsföräldrar till barn i grundskolan tycker i större utsträckning att gruppen är för stor, 46 respektive 45 procent, jämfört med lära-

⁵ Notera att undersökningen gäller elever i år 7-9 och inte grundskoleelever i de tidigare skolåren.

re och föräldrar till elever i gymnasieskolan, 34 respektive 24 procent. En mindre andel elever, lärare och föräldrar tycker att gruppen är för stor på gymnasieprogram som kräver APU. Skolbarnsföräldrar födda i annat land än Sverige tycker i mindre utsträckning att gruppen är för stor än de födda i Sverige.

Sammanfattning med kommentar

Det har inte skett några tydliga förändringar i attityderna till skolans miljö och förutsättningar över tid. Inom grupperna elever, lärare och skolbarnsföräldrar är det liksom tidigare en stor spridning i uppfattningarna. Eftersom undersökningen bygger på ett riksrepresentativt urval speglar det uppfattningarna i landet, vilka vi alltså kan konstatera inte är entydiga varken mellan eller inom grupperna.

Den förutsättning lärarna i minst utsträckning är nöjda med är undervisningsmaterial och teknisk utrustning. Idag tycker fler eller lika många skolbarnsföräldrar som för tre år sedan att resurserna till olika områden inom skolan är tillräckliga. Elevvården är det område där föräldrarna i mindre utsträckning är nöjda med idag jämfört med undersökningen år 2000. Undersökningar gjorda av bland annat barnombudsmannen visar att även eleverna är missnöjda med tillgången på elevvårdspersonal.

**Skolans
kunskapsuppdrag**

5. Skolans kunskapsuppdrag

Eleverna ger skolan ett gott betyg. De flesta är nöjda med sitt eget lärande och med sina lärare. Eleverna är allt mer engagerade och tycker i stor utsträckning att skolan leder till nyttigt lärande. Skolan får också högt betyg när det gäller elevernas personliga utveckling, till exempel ökat självförtroende och samarbetsförmåga. Det som avviker i tydlig negativ riktning är att eleverna önskar ha ett större inflytande. Lärarna tycker att skolan fungerar ganska bra i förhållande till flera av de övergripande målen. Timplanen förlorar betydelse i lärarens arbete, medan den lokala arbetsplanen, betygs-kriterier och nationella prov blir allt viktigare. Lärarna uppfattar att de fått ett ökat inflytande över innehållet i undervisningen men inget ökat inflytande över resursfördelningen.

Skolans kunskapsuppdrag finns formulerat framförallt i läroplan och kursplaner. Dessa styrdokument är en del av den så kallade mål- och resultatstyrningen av skolan. Det svenska utbildningssystemet kännetecknas idag, till skillnad från tidigare, av att kunskapsinnehållet inte föreskrivs i detalj – inte heller hur undervisningen ska bedrivas. Denna förändring speglas av resultaten i lärarenkäten genom att lärarna sedan den första undersökningen år 1993 i ökande utsträckning anser sig kunna påverka innehållet i undervisningen. Det vore intressant att också veta hur lärare, elever, föräldrar och allmänhet uppfattar denna förändring av kunskapsuppdraget. Det är en förändring som inte uppmärksammats så mycket i den offentliga skoldebatten, som istället i stor utsträckning fokuserat frågan om hur den svenska skolan klarar sig i de internationella jämförelserna och andelen elever som inte når målen i grundskolan. Målstyrningen omfattar dock flera typer av mål än mål att uppnå, vilka ligger till grund för betyget godkänt. I såväl läro- som kursplaner finns också mål att sträva mot. Dessa mål anger en riktning vad gäller vilka kunskaper och vilket kunnande som eleverna ska utveckla. När det gäller uppnåendemålen finns idag statistik som täcker andel godkända i olika ämnen. När det gäller skolornas verksamheter i relation till den riktning som föreskrivs i styrdokumentet vet vi inte så mycket. Attitydundersökningen belyser hur lärarna uppfattar betydelsen av de olika styrdokumentet – dock inte något om uttolkning och konkretisering av denna riktning för kunskapsinnehållet.

Till detta kommer frågan om hur kunskapsuppdraget färgas av skolans värdegrund. Sambandet mellan värdegrunden och kunskapsuppdraget kommer till uttryck bland annat i de övergripande principer som finns formulerade när det gäller organiseringen av arbetet och förutsättningarna för elevernas lärande. Dessa speglas delvis av Skolverkets attitydundersökning; till exempel möjligheter till inflytande och ansvar, tydligheten i skolornas information till

hemmen samt vissa allmänna förutsättningar för elevernas lärande. En del frågor i undersökningen berör detta, till exempel upplevelsen av hur undervisningen anpassas till varje elevs förutsättningar och behov liksom möjligheten att utveckla personliga ställningstaganden.

I läroplanen står ”utforskande, nyfikenhet och lust att lära skall utgöra en grund för undervisningen”. Läraren ska vidare ”sträva efter att i undervisningen balansera och integrera kunskaper i sina olika former”. Sådana övergripande aspekter kan delvis belysas av attitydundersökningen genom frågor om huruvida skolan skapar lust att lära, tillit till den egna förmågan, och huruvida man lär sig samarbeta, utforska och arbeta självständigt.

Utöver skollagen och läroplanen så finns det mer konkreta innehållet i kunskapsuppdraget formulerat i program mål och kursplaner. Där anges vad elever förväntas lära sig i skolans olika skolämnen och kunskapsområden. Dessa aspekter belyses delvis i den kommande nationella utvärderingen (NU03) och behandlas inte i den här rapporten.

Elevattityder

Fler elever är engagerade i skolarbetet och tror att de kommer att få nytta av det de lär sig i skolan

Allt fler elever känner sig engagerade i skolarbetet, en större andel av eleverna upplever lust att lära och fler elever tror att de kommer att få nytta av det de lär sig i skolan. År 2003 menar 83 procent av eleverna att de kommer att ha nytta av det de lärt sig i skolan jämfört 79 procent år 1997. När det gäller engagemanget visar undersökningen en stadig uppgång från år 1993 till 2003. Att eleverna ska ta ansvar för sitt eget lärande betonas starkt i 1990-talets läroplaner och kanske är det resultatet av detta som kommer till uttryck här. Eller är det ett uttryck för en ökad prestationsorientering hos eleverna? Har framgång i skolan blivit viktigare för större grupper? Eller är det ett resultat av det nya betygssystemet som på ett annat sätt ger eleverna kontroll över sin egen skolframgång?

Tabell 5.1 Andel elever som år 1993–2003 svarat väldigt eller ganska mycket på nedanstående frågor i enkäten.

	1993	1997	2000	2003
Hur mycket nytta kommer Du att få av det Du lär Dig i skolan?	–	79	80	83
Hur mycket eller litet tycker Du att Du själv bryr Dig om och engagerar Dig i skolarbetet?	60	67	73	76
Ger skolan Dig lust att lära Dig mer?	–	–	56	63

Sju av tio elever tycker att skolan gör dem nyfikna och uppmuntrar till att söka kunskap

Eleverna får i en fråga ta ställning till hur de tycker skolan lyckas när det gäller några aspekter av deras personliga utveckling. Eleverna är överlag positiva, särskilt när det gäller samarbetsförmågan där 86 procent menar att skolan lyckas bra. När det gäller hur skolan lyckas med att skapa nyfikenhet och vilja att själv söka kunskap, en förmåga som torde vara av avgörande betydelse i ett perspektiv av livslångt lärande, är eleverna positiva. Denna inställning har också ändrats i positiv riktning sedan år 2000. Andelen elever som instämmer har ökat från 62 till 68 procent. Se även avsnitt 8 "Lyckas skolan".

Eleverna är mer positiva till lärarnas undervisning

Lärarna är en av de viktigaste förutsättningarna för en god skolgång. De får ett gott betyg av eleverna. När det gäller lärarnas förmåga att undervisa bra har elevernas uppskattning ökat från sex till sju av tio elever från år 2000 till 2003. Ser man till lärarnas förmåga att engagera, tro på elevernas förmåga, ta tillvara elevernas synpunkter samt informera om elevernas utveckling har den positiva bedömningen av dessa aspekter också ökat. Eleverna på grundskolan har genomgående en mer positiv inställning än gymnasieeleverna. Se även avsnitt 9 "Hur mår elever och lärare i skolan".

Tre av fyra elever tycker att de kan arbeta i sin egen takt

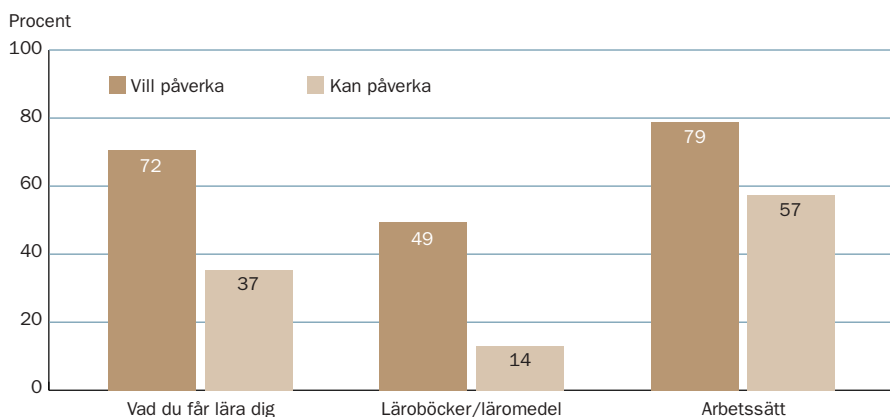
Förutom läraren finns en rad andra förutsättningar för elevernas lärande. Eleverna är överlag positiva och de har blivit mer positiva sedan mätningen år 2000. Tre av fyra elever tycker att de kan arbeta i sin egen takt samtidigt som drygt en av tio elever tycker att de kan arbeta i sin egen takt i några få ämnen eller inte i något ämne. Vad gäller möjligheten att arbeta i sin egen takt uppfattar grundskoleeleverna och elever på program med arbetsplatsförlagd utbildning (APU) den som större än gymnasieeleverna och elever på program utan APU. En förklaring till skillnaden skulle kunna vara att denna fråga speglar skillnaden i arbetssätt mellan grundskola och gymnasieskola. Det finns även en skillnad mellan pojkar och flickor så till vida att pojkar är mer nöjda än flickor.

Tabell 5.2 Andel elever som år 2000–2003 svarat i alla eller de flesta ämnena på nedanstående frågor i enkäten.

	2000	2003
Kan Du arbeta i den takt som passar just Dig?	71	75
Är arbetssätten för det mesta bra?	72	79
Är läroböcker och andra läromedel bra?	64	70

Eleverna vill ha mer inflytande över den pedagogiska verksamheten. Elevernas inflytande och ansvar har lyfts fram i de senaste läroplanerna. Eleverna vill ha mer inflytande över den pedagogiska verksamheten än de upplever att de har. Det gäller framförallt innehållet i lärandet och läroböcker/läromedel. Denna uppfattning har inte ändrats sedan undersökningen år 1997. Se även avsnitt 6 ”Skolans demokratiuppdrag”.

Diagram 5.1 Elevernas uppfattning om hur mycket de vill respektive kan påverka vad de får lära sig, läroböcker/läromedel respektive arbetssätt år 2003.

Lärarattityder

Lärare i år 1–6 har en mer positiv syn på sina förutsättningar och resultat än lärare i år 7–9 och gymnasieskolan

En rad frågor till lärarna berör elevernas förutsättningar för lärandet samt hur man lyckas när det gäller elevernas utveckling. I svaren framträder en skillnad mellan kvinnliga och manliga lärare. Dessa skillnader verkar dock kunna förklaras av skillnader mellan olika delar av skolsystemet. Ibland är skillnaden störst mellan grund- och gymnasieskolan och ibland mellan 1–6 lärare och övriga lärare. Lärare i år 7–9 liknar alltså i vissa frågor gymnasielärarna medan de i andra frågor är mer lika lärare för år 1–6. Detta är något vi tycker är värt att

uppmärksamma. Det är intressant med tanke på att vi har en sammanhållen grundskola och en strävan att få de 9 åren att bli en sammanhållen helhet.

Resultatet kan eventuellt spegla skillnader i organiseringen av skolarbetet liksom i arbetssätten (när det gäller frågorna om att utgå från elevernas behov, engagemang och intresse) eller att det först är när eleverna kommer till år 7 som frågan om 'kunskaper' blir tydligt framträdande. I alla dessa frågor är det också skillnader mellan lärarna i grundskolan som helhet och gymnasieskolan. I ett par frågor är skillnaden mellan grundskole- och gymnasielärare större än skillnaden mellan 1-6 och resten. I ett par frågor fanns den största skillnaden mellan manliga och kvinnliga lärares svar.

Diagram 5.2 Andel lärare som år 2003 svarat att den svenska skolan lyckas i mycket eller ganska stor utsträckning med att utveckla samarbetsförmåga, nyfikenhet och initiativförmåga respektive självförtroende hos eleverna.

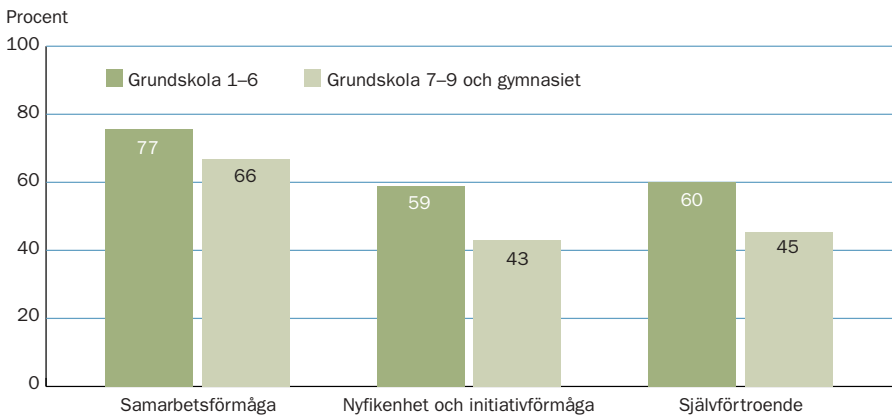

Diagram 5.3 Andel lärare som år 2003 svarat att de lyckas mycket eller ganska bra i sitt arbete med att väcka intresse och engagemang och utgå från varje elevs behov i lärandet.

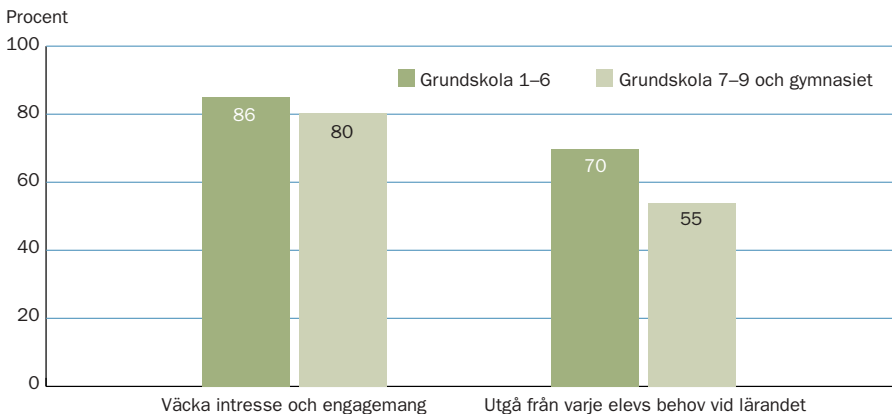
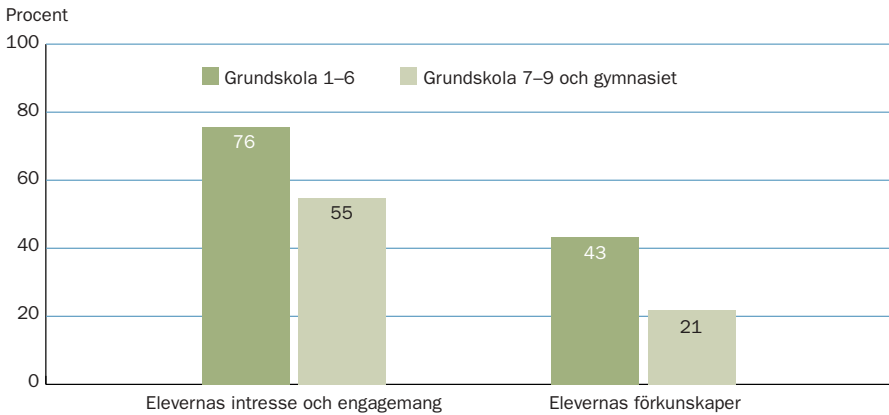

Diagram 5.4 Andel lärare som år 2003 svarat att förutsättningarna för deras undervisning är mycket eller ganska bra när det gäller elevernas intresse och engagemang samt förkunskaper.

Lärare har fått mer inflytande över innehållet i elevernas lärande men saknar inflytande över resurserna

1990-talets skolreformer har kännetecknats av decentralisering och en avsikt att ge de professionella större inflytande och ansvar för skolverksamheten.

Jämfört med år 1993 visar senare mätningar att lärarna upplever sig ha ett större inflytande över innehållet i elevernas lärande. Detta är i överensstämmelse med intentionerna i reformerna. När det gäller inflytandet över skolans resurser är dock tendensen att man upplever ett mindre inflytande.

Lärarna vill ha betydligt större inflytande över organiseringen av undervisningsgrupper och resursanvändningen än idag. Också här kan man se en tydlig skillnad mellan skolans delar. Lärare i grundskolan år 1-6 upplever i högre grad än lärarna i år 7-9 och gymnasielärarna att de kan påverka hur skolan använder sina resurser, 43 mot 27 procent. När det gäller vilka läromedel som ska användas upplever gymnasielärare att de kan påverka detta i högre grad än grundskolelärare, 92 mot 86 procent. Lärarna vill också att elevernas inflytande ska öka över såväl innehåll som arbetsformer. Detta överensstämmer med elevernas inställning. Se även avsnitt 6 ”Skolans demokratiuppdrag”.

Lokala arbetsplaner, betygskriterier och nationella prov har fått ökad betydelse

Styrdokumenterna har genom mål- och resultatstyrningsreformen fått såväl nya utformningar som funktioner. Därtill kommer tillkomsten av nya styrdokument: lokala arbetsplaner som började utvecklas på 1980-talet och kommunala skolplaner. Lärarnas attityder till betydelsen av läroplanen, kursplaner och

kommunens skolplan har inte förändrats sedan år 1993. För skolans lokala arbetsplan, betygskriterier samt nationella prov har betydelsen ökat sedan år 1997 medan timplanen minskat i betydelse.

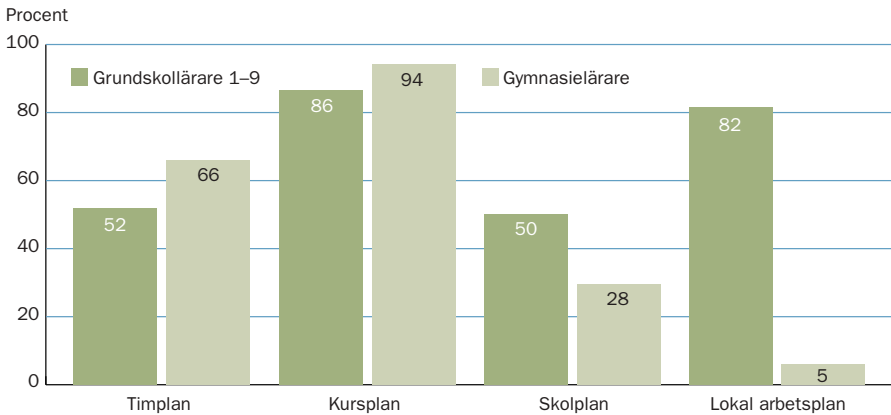
Att timplanens betydelse minskar medan betydelsen av betygskriterier och nationella prov ökar är helt i linje med övergången till en mål- och resultatstyrd skola. Den ökade betydelsen av skolans lokala arbetsplan kan tyda på att dessa dokument börjar få en funktion de tidigare inte haft. Däremot finns inga tecken på att den kommunala skolplanen ökar i betydelse. När det gäller den kommunala skolplanens betydelse är skillnaden stor mellan lärarna på grund- respektive gymnasieskolan. Genomslaget i gymnasieskolan verkar mycket svagt. Detsamma gäller den lokala arbetsplanen. Däremot har timplaner och kursplaner större betydelse på gymnasieskolan än i grundskolan.

Tabell 5.3 "Vilken betydelse har följande i Ditt arbete i skolan? Andel lärare som år 1993–2003 svarat mycket eller ganska stor.

	Lärare			
	1993	1997	2000	2003
Läroplanen	84	86	83	84
Timplanen	–	74	60	55
Kursplaner	–	89	87	88
Kommunens skolplan	41	40	44	45
Lokal arbetsplan	67	74	77	77
Betygskriterier	–	51	55	57
Nationella prov	–	52	64	66

Att timplan och kursplaner har större betydelse på gymnasieskolan än i grundskolan verkar rimligt med tanke på hur arbetet är organiserat. Medan gymnasieskolan är kursutformad täcker grundskolans kursplaner alla 9 år. Det behövs därför andra sätt att organisera innehållet. Kanske är det i relation till detta som de lokala arbetsplanerna börjat finna sin funktion i större utsträckning i grundskolan.

Diagram 5.5. Vilken betydelse har följande för Ditt arbete i skolan? Andel lärare som år 2003 svarat att timplan, kursplan, skolplan respektive lokal arbetsplan har mycket eller ganska stor betydelse.

När det gäller betydelsen av läroplanen finns även en könsskillnad. Av de kvinnliga lärarna tillmäter 88 procent läroplanen stor betydelse jämfört med 76 procent av männen.

Sammanfattning med kommentar

Mot bakgrund av den negativa bild som ofta, främst i media, målas upp vad gäller tillståndet i den svenska skolan tycker vi det är intressant att *Attityder till skolan* visar att många elever verkar nöjda – med sitt eget lärande, sin utveckling, sina lärare och förutsättningarna för lärandet. En tolkning är att attitydförändringen speglar en förändring av hur skolarbetet organiseras och de alltmer individualiserade arbetsätt som har blivit vanligare under det senaste decenniet. Eventuellt speglar det också en förändring i relationen mellan lärare och elever i en riktning som inte längre skapar samma spänningsförhållande mellan dem som tidigare (Carlgren, I. & Hörnqvist, B. 1999).

Det som skiljer ut sig i mer negativ riktning är elevernas önskan om mer inflytande över innehållet i undervisningen. Hur ska detta förstås? Elevinflytande är ju en aspekt som betonas i läroplanen tillsammans med en önskan om att eleverna ska ta ansvar för sitt eget lärande. Möjligen kan man se att elevernas ökande engagemang i skolarbetet är ett tecken på det senare. En möjlig tolkning av det är att de nya arbetsformerna drar in eleverna mer aktivt i att planera och utvärdera sitt eget arbete. En annan tolkning att betygssystemet med formulerade kriterier för betygsstegen ger eleverna större möjlighet att kontrollera sin egen arbetsinsats i förhållande till vad de får ut. Allt detta låter sig emellertid göras utan att inflytandet över innehållet i

undervisningen behöver öka. Många av de nya arbetssätten innebär att eleverna själva kan planera när de ska arbeta med vad, men inte innehållet i vad de ska arbeta med. På ett sätt kan det tolkas som ett skeninflytande, som ett uttryck för att eleverna fått att kontrollera sig själva.

En viktig aspekt av det senaste decenniets reformer har varit att decentralisera ansvaret för innehåll och utformning av undervisningen till de professionella. Denna intention kommer till uttryck i att lärarna i ökande utsträckning uppfattar sig ha inflytande över innehållet i utbildningen. Samtidigt tycks deras inflytande över resursanvändningen minska. Detta förhållande skulle behöva studeras närmare.

Också lärarna ger en tämligen positiv bild av arbetet i skolan och elevernas utveckling. Det är dock stora skillnader mellan lärarna i en rad frågor. Särskilt vill vi peka på skillnaderna mellan lärarna i år 1–6 jämfört med resten av skolan. Det framträder en bild av olika slags skolor – å ena sidan en personlighetsutvecklande 'primary education' och å den andra en mer ämnesinriktad kunskapsorienterad 'secondary education'. Lärarna i de tidigare åren verkar mer inriktade på läroplanens övergripande mål, på arbetsformer, att knyta undervisningen till elevernas intressen och skolans personlighetsutvecklande uppgifter medan lärare i de högre åldrarna tycks mer orienterade mot kunskapsförmedling i traditionell mening. Lärarna i år 7–9 intar en slags mellanställning.

Som påpekades inledningsvis har undersökningen framförallt kunnat belysa några övergripande aspekter på kunskapsuppdraget snarare än innehållsliga. Man kan säga att det är förutsättningarna för lärandet snarare än lärandets innehåll som det går att säga något om.

Skolans demokratiuppdrag

6. Skolans demokratiuppdrag

Lärarna anser att de har stort inflytande över den pedagogiska verksamheten, men de vill ha mer inflytande över förutsättningarna, till exempel skolmiljön, klasstorleken och elevernas möjlighet till extra stöd. Eleverna vill påverka mer än de upplever att de kan. Deras uppfattade möjlighet till inflytande har varit i stort oförändrad sedan undersökningen år 1997. Valet av skola är det som elever och föräldrar mest anser sig kunna påverka. En större andel av föräldrar födda utomlands jämfört med föräldrar födda i Sverige vill påverka den pedagogiska verksamheten. Föräldrarnas uppfattning om hur mycket de vill och kan påverka har varit i stort densamma under decenniet. Mer än var femte elev, lärare och förälder uppger att det förekommer våld på skolan. Elever, föräldrar och lärare har liknande uppfattningar om förekomsten av grovt språkbruk, våld och rasism på skolan. Problemen förefaller vara större i grundskolan än på gymnasiet och på program med arbetsplatsförlagd utbildning, APU, än på program utan.

Inflytande

Eleverna har en lagstadgad rätt till inflytande. I Skollagen står: ”Eleverna ska ha inflytande över hur deras utbildning utformas”. I läroplanen utvecklas och förtydligas detta på följande sätt: ”De demokratiska principerna att kunna påverka, vara delaktig och ta ansvar skall omfatta alla elever. Elevernas ansvar för att planera och genomföra sina studier samt deras inflytande på såväl innehåll som former skall vara viktiga principer i utbildningen.” I förhållande till tidigare styrdokument är både elevens lagstadgade rätt till inflytande liksom den tydliga ansvarsfördelningen något nytt och en konsekvens av 1990-talets förändrade styrning av skolan.

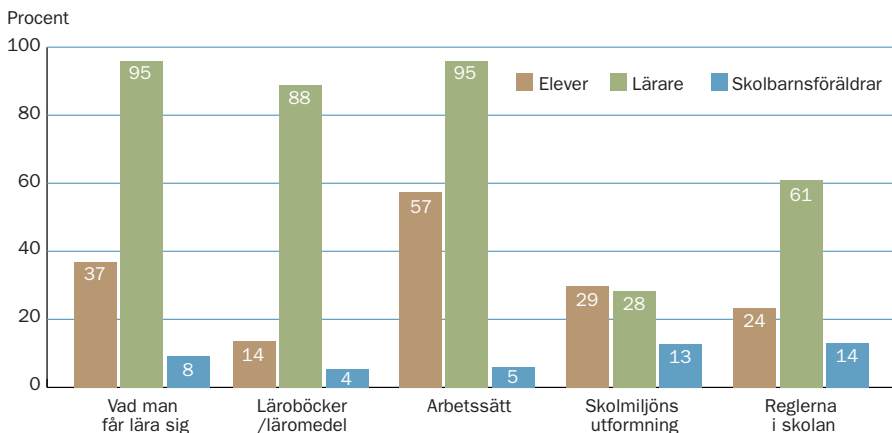
Vad vill elever, lärare och skolbarnsföräldrar påverka, vad upplever de att de kan påverka, hur ser de på varandras inflytande och hur ser utvecklingen ut över tid? Det undersökningen ger svar på är just elevers, lärares och föräldrars egna uppfattningar om sitt eget och andras inflytande och kan inte ses som objektiva beskrivningar. Det upplevda inflytandet beror till exempel på vilka anspråk och förväntningar som ligger till grund för uppfattningarna.

Lärarna anser sig kunna påverka mer än eleverna

I en jämförelse av de områden där såväl elever, lärare och skolbarnsföräldrar tillfrågats visar det sig att det är lärarna som anser sig kunna påverka mest, därefter eleverna och minst anser sig föräldrarna kunna påverka. Det är framförallt när det gäller de områden som berör den pedagogiska verksamheten: arbetssätt, vad eleverna får lära sig, och läroböcker / läromedel som skillnader-

na mellan elever och lärare är stora. 95 procent av lärarna anser sig kunna påverka såväl arbetssätten som vad som ska läras mot 57 respektive 37 procent av eleverna. Störst är skillnaden mellan elever och lärare när det gäller att påverka valet av läroböcker / läromedel.

Diagram 6.1 Elevers, lärares och föräldrars uppfattning om hur mycket de kan vara med och påverka olika områden. Andel elever, lärare och föräldrar som år 2003 svarat väldigt eller ganska mycket”.

Elevers, lärares och föräldrars uppfattning om hur mycket de kan påverka är i stort oförändrad sedan 1997

När det gäller de områden som berör den pedagogiska verksamheten, arbetssätt, vad man får lära sig och läroböcker/läromedel, skedde en förändring mellan åren 1993 och 1997 då andelen elever och lärare som uppfattade sig ha inflytande ökade. Därefter har deras uppfattning varit i stort oförändrad. Föräldrarnas uppfattning om hur mycket de kan påverka vad eleverna ska lära sig i skolan, läroböcker/läromedel, arbetssätt, skolmiljöns utformning och regler i skolan har i stort sett varit oförändrad under tioårsperioden.

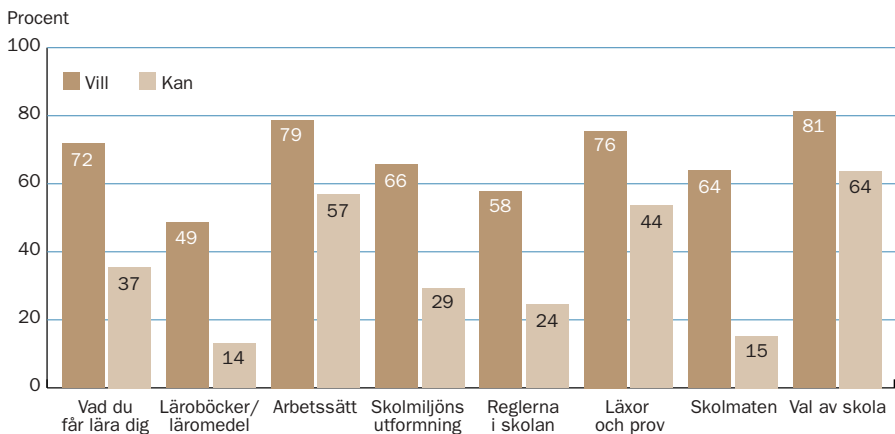
Tabell 6.1 Elevers, lärares och föräldrars uppfattning om hur mycket de kan vara med och påverka. Andel elever, lärare och föräldrar som år 1993–2003 svarat väldigt eller ganska mycket.

	Elever				Lärare				Föräldrar			
	1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003
Vad eleverna får lära sig	25	34	35	37	80	96	94	95	5	5	8	9
Läroböcker/läromedel	8	13	14	14	87	92	91	88	3	4	4	5
Arbetsätt	42	60	58	57	94	96	95	95	5	7	5	6
Skolmiljöns utformning	28	29	27	29	31	32	30	28	14	16	13	13
Normer och regler	15	21	19	24	58	61	62	61	13	16	14	16

En majoritet av eleverna vill vara med och påverka men en mindre andel anser sig kunna det

Hur mycket vill då eleverna påverka och hur ser relationen ut mellan att vilja påverka och att anse sig kunna påverka? Ett första konstaterande som kan göras är att andelen elever som vill vara med och påverka är större än andelen elever som anser att de kan påverka i skolan. På samtliga områden utom läroböcker/läromedel vill en majoritet av eleverna vara med och påverka. Att välja skola är det område där störst andel av eleverna uttrycker en vilja till påverkan och där också skillnaden mellan att vilja och att kunna är minst. Också arbetsätt uttrycker en förhållandevis stor andel, 57 procent, att de kan påverka. Nästan åtta av tio elever vill vara med och bestämma om läxor och prov men det är bara fyra av tio elever som uppfattar sig kunna påverka detta. Glappet mellan att vilja och att kunna är ungefär lika stort när det gäller läxor och prov och vad man får lära som när det gäller skolmiljöns utformning och regler i skolan. Skolmaten är det område där avståndet är störst mellan elevernas önskan och möjlighet att påverka.

Diagram 6.2 Elevers uppfattning om hur mycket de vill respektive kan vara med och påverka olika områden. Andel elever som år 2003 svarat väldigt eller ganska mycket.

Flickor vill påverka mer än pojkar

Undergrupperna skiljer sig åt framförallt när det gäller viljan till inflytande. På sju av åtta områden där eleverna tillfrågats om sin vilja till inflytande är det en större andel flickor som vill vara med och påverka väldigt eller ganska mycket. Skillnaderna mellan könen, som ligger runt 10 procentenheter, gäller alla områden utom val av skola. På tre av de åtta områdena finns också en skillnad mellan elever med olika kulturellt kapital⁶. På områdena arbetsätt, läxor och prov, och val av skola är andelen elever som säger att de vill påverka, större för elever med mer kulturellt kapital än de med mindre. Även här är skillnaden runt 10 procentenheter. När det gäller områdena läxor och prov, skolmaten och val av skola är det också skillnad mellan elever som läser program med arbetsplatsförlagd utbildning (APU) och program utan krav på APU. Viljan att påverka är större bland elever som läser på program utan APU.

När det gäller elevernas uppfattning om hur mycket de kan vara med och påverka är det färre skillnader mellan undergrupperna. De flesta skillnaderna finns mellan skolformerna. Gymnasieeleverna tycker i högre utsträckning än grundskoleeleverna att de kan påverka arbetsätt, läxor och prov. En större andel elever med högskoleutbildade föräldrar än elever med grundskoleutbildade föräldrar tycker att de har inflytande över läxor och prov.

⁶ Kulturellt kapital mätt som antal böcker i hemmet.

Elevernas uppfattade möjlighet till inflytande är i stort oförändrad sedan 1997

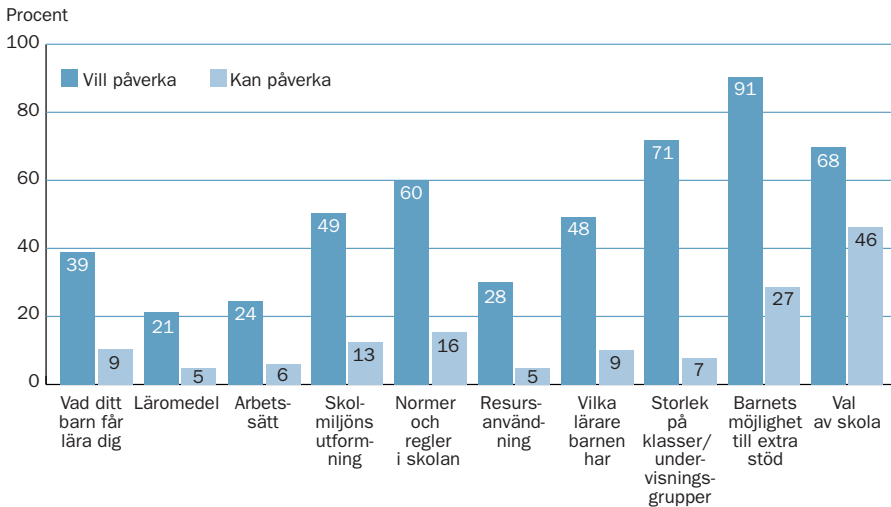
I stora drag har elevernas uppfattade möjlighet till inflytande varit oförändrad under sexårsperioden 1997–2003. Förändringarna skedde framför allt mellan åren 1993 och 1997. Då ökade andelen elever som upplevde sig ha inflytande, framförallt över den pedagogiska verksamheten. När det gäller elevernas vilja till inflytande är bilden brokigare. Under tioårsperioden har andelen elever som vill påverka vad de får lära sig, läxor och prov och reglerna i skolan ökat samtidigt som andelen som vill påverka läroböcker/läromedel och skolmiljöns utformning minskat.

Tabell 6.2 Elevernas uppfattning om hur mycket de vill respektive kan påverka. Andelen elever som år 1993–2003 svarat ganska eller väldigt mycket.

	Vill påverka				Kan påverka			
	1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003
Vad Du får lära Dig	65	72	73	72	25	34	35	37
Läroböcker/läromedel	62	43	48	49	8	13	14	14
Arbetsätt	78	82	80	79	42	60	58	57
Skolmiljöns utformning	73	71	62	66	28	29	27	29
Reglerna i skolan	54	66	58	58	15	21	19	24
Läxor och prov	68	67	70	76	21	26	43	44
Skolmaten	70	70	64	64	10	14	16	15

Valet av skola är det som föräldrar mest anser sig kunna påverka. Hur mycket vill skolbarnsföräldrarna påverka och hur ser relationen ut mellan att vilja påverka och att anse sig kunna påverka? Liksom för eleverna kan vi konstatera att andelen föräldrar som vill påverka är större än andelen som anser att de kan påverka. Dock skiljer sig elever och föräldrar åt så till vida att det inte är en lika stor andel av föräldrarna som vill påverka som bland eleverna. En majoritet av föräldrarna vill vara med och påverka barnets möjlighet till extra stöd, storleken på undervisningsgrupperna, vilken skola barnet ska gå i samt vilka normer och regler som ska gälla i skolan. Generellt är det en låg andel av föräldrarna som anser sig kunna påverka de olika områdena som det i undersökningen ställts frågor om. De två områden där andelen föräldrar som anser sig kunna påverka är störst gäller barnets möjlighet till extra stöd där en av fyra menar att de kan påverka mycket och val av skola där nästan två av fyra menar att de kan påverka mycket.

Diagram 6.3 Föräldrars uppfattning om hur mycket de vill respektive kan påverka olika områden. Andelen föräldrar som år 2003 svarat väldigt eller ganska mycket.

Föräldrar födda utomlands vill i större utsträckning påverka den pedagogiska verksamheten än föräldrar födda i Sverige

Ett tydligt svarsmönster som framkommer är att en större andel av utlandsfödda föräldrar än föräldrar födda i Sverige upplever sig kunna påverka.

Skillnaden ligger runt 15 procentenheter när det gäller områdena arbetsätt, läromedel och vad barnet ska lära sig och runt 10 procentenheter för övriga områden. När det gäller den pedagogiska verksamheten är det också en större andel föräldrar födda utomlands som uttrycker en vilja att påverka, skillnaden är runt 20 procentenheter.

Få förändringar i föräldrarnas uppfattning om sitt inflytande

Föräldrarnas vilja och uppfattade möjlighet att påverka har under tioårsperioden varit stabil på de flesta områdena. Jämförs resultaten från år 1993 med 2003 har två större förändringar skett. Den ena gäller föräldrarnas vilja att påverka vad deras barn ska lära sig i skolan och den andra föräldrarnas vilja att påverka skolmiljöns utformning. Andelen föräldrar som vill påverka vad deras barn lär sig i skolan har ökat från två till fyra av tio föräldrar under tioårsperioden och andelen som vill påverka skolmiljön har minskat från sju av tio till fem av tio. När det gäller föräldrarnas uppfattning om hur mycket de faktiskt kan vara med och påverka har det skett två mindre förändringar under tioårsperioden. Den ena gäller barnets möjligheter till extra stöd där andelen föräldrar som tycker att de kan påverka har minskat från 33 till 27 procent och den andra gäller val av skola där idag 46 procent av föräldrarna tycker att de kan påverka jämfört med 41 procent för tio år sedan.

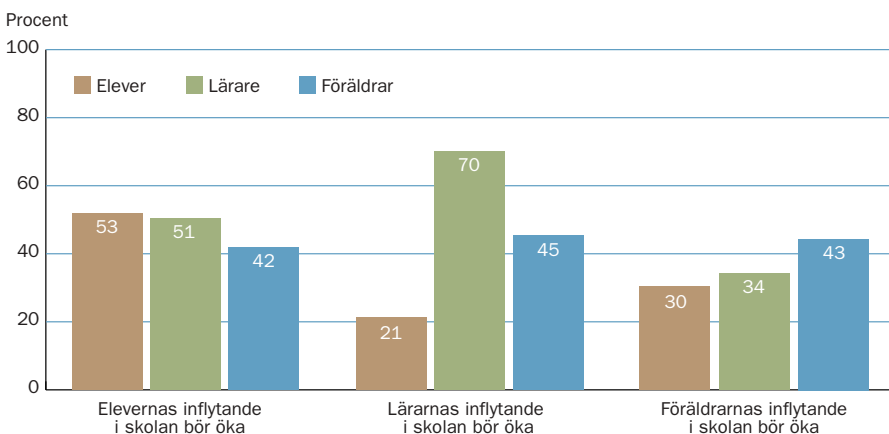
Hälften av eleverna och lärarna tycker att elevernas inflytande i skolan bör öka

Såväl elever som lärare anser att det är de själva som bör få mest ökat inflytande. Sedan år 2000 har andelen lärare som tycker att elevernas inflytande ska öka, minskat från 57 till 51 procent. Elever med högskoleutbildade föräldrar tycker i större utsträckning, 57 procent, än elever vars föräldrars högsta utbildning är grundskola, 41 procent, att elevinflytandet bör öka.

80 procent av lärarna som undervisar på program där APU krävs tycker att lärarinflytandet bör öka jämfört med 65 procent bland lärarna som undervisar på program utan krav på APU.

36 procent av grundskolelärarna jämfört med 28 procent av gymnasielärarna tycker att föräldrainsflytandet bör öka. Av lärare med kortare yrkeserfarenhet tycker 38 procent att föräldrarnas inflytande i skolan bör öka jämfört med 29 procent av lärare med längre yrkeserfarenhet.

Diagram 6.4 Elevers, lärares och föräldrars uppfattning om vilka gruppers inflytande som bör öka, vara oförändrat eller minska. Andel elever, lärare och föräldrar som år 2003 svarat öka mycket eller något.

Till lärarna ställdes en mer specifik fråga som gäller hur de tycker att elevers, föräldrars och deras eget inflytande bör förändras på olika områden.

Gymnasielärarna tycker att eleverna bör bestämma mer

Ett tydligt mönster är att lärare med kortare yrkeserfarenhet i större utsträckning tycker att både de själva, eleverna och föräldrarna ska ha ett större inflytande. Skillnaden ligger runt 10 procentenheter om man jämför lärare som undervisat kortare tid än tio år jämfört med lärare som undervisat längre än 26 år. På flera områden som berör de yttre förutsättningarna framträder också

skillnader mellan skolformerna. Gymnasielärarna tycker i större utsträckning än grundskolelärarna att eleverna ska ha mer inflytande.

Tabell 6.3 "Tycker Du att Du själv, eleverna och föräldrarna borde vara med och bestämma mer eller mindre om följande?" Andelen lärare som år 1997-2003 svarat "mer" De två övriga svarsalternativen var "som nu" och "mindre"

	Jag bör bestämma mer			Eleverna bör bestämma mer			Föräldrarna bör bestämma mer		
	1997	2000	2003	1997	2000	2003	1997	2000	2003
Vad eleverna ska lära	6	7	6	14	27	20	55	12	6
Läromedel	29	16	18	49	21	17	8	7	5
Arbetsätt	59	8	8	12	41	36	9	11	8
Skolmiljöns utformning	77	62	61	77	73	71	34	55	47
Normer och regler	22	33	32	76	43	37	45	42	38
Skolans resurser	26	53	52	38	23	17	45	18	13
Storlek på klasser/grupper	65	75	74	47	43	35	22	45	41
Elevernas möjlighet till extra stöd	15	78	69	52	58	51	65	62	53

Sociala relationer

Skollagen slår fast att verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar liksom att var och en som verkar inom skolan ska främja jämställdhet mellan könen samt aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden.

Åtta av tio elever menar att elever och lärare bemöter varandra med respekt

Åtta av tio elever anser att elever och lärare bemöter varandra med respekt på den egna skolan, en ökning jämfört med år 2000 då sju av tio instämde. Det är en större andel av gymnasieeleverna, 86 procent, jämfört med grundskoleeleverna, 76 procent, som upplever att bemötandet mellan lärare och elever är respektfullt. Lärarna tillfrågades om hur de uppfattade bemötandet eleverna emellan och 68 procent menar att eleverna för det mesta bemöter varandra med respekt. Även på denna fråga finns en skillnad mellan skolformerna. Bland lärarna på gymnasieskolan menar 79 procent av lärarna att eleverna bemöter varandra respektfullt jämfört med 64 procent på grundskolan. I

påståendet att de bemöts med respekt av eleverna instämmer 93 procent, ett resultat som varit stabilt sedan år 1997 då frågan ställdes första gången. En lika stor andel av lärarna, 93 procent, menar att de för det mesta möts med respekt av föräldrarna till sina elever, också ett resultat som varit oförändrat sedan år 1997. Bland lärare med kortare yrkeserfarenhet är det 91 procent som upplever att de blir respekterade jämfört med 96 procent av lärarna med längre lärarerfarenhet. Bland föräldrarna svarar 69 procent att de instämmer på frågan om de känner att deras barns lärare bryr sig om och respekterar deras synpunkter. Föräldrarna tillfrågades även om de upplevde att deras barns lärare bryr sig om och respekterar deras barns synpunkter vilket sju av tio föräldrar instämde i.

Åtta av tio elever tycker att lärarna behandlar flickor och pojkar lika. Nästan åtta av tio elever tycker att alla, eller nästan alla lärare behandlar flickor och pojkar lika medan en av tio menar att några få, eller inga lärare gör det. Fem av tio pojkar och fyra av tio flickor menar att alla lärare behandlar könen lika. Lärarna fick ta ställning till ett antal påståenden om i vilken utsträckning de ansåg att skolan lyckades. Ett av dessa påståenden var "Verka för jämställdhet". Totalt tycker 58 procent av lärarna, 54 procent av kvinnorna och 66 procent av männen, att skolan i stor utsträckning lyckas verka för jämställdhet. Se vidare avsnitt 8 "Lyckas skolan". Lärarna fick också frågan om hur de själva tycker att de lyckats med att ge flickor och pojkar lika goda möjligheter. I den frågan ställer sig lärarna mer positiva till hur uppgiften sköts. Totalt 85 procent av lärarna, 83 procent av kvinnorna och 89 procent av männen, menar att de lyckas bra med jämställdhet i sitt arbete med eleverna.

En större andel av elever, lärare och föräldrar tycker att skolan arbetar mycket mot mobbning

År 1993 tyckte åtta procent av elever och föräldrar att mobbning var ett stort problem på skolan medan motsvarande andel för lärarna var fem procent. Idag är det en större andel bland såväl elever, lärare och föräldrar som anser att mobbning är ett stort problem och det är bland elever och föräldrar som andelen ökat mest. Samtidigt tycker idag fler elever, lärare och föräldrar att skolan arbetar mycket mot mobbning och när eleverna tillfrågas om de själva upplever sig mobbade förefaller mobbningen ha minskat något. Se avsnitt 9 "Hur mår elever och lärare?" för en utförligare redovisning av frågor om mobbning.

Elever vågar säga ifrån mer nu än för tio år sedan

En majoritet av eleverna, 84 procent, menar i undersökningen år 2003 att de kan säga ifrån om sådant de tycker är fel utan att de själv får lida för det. En

positiv utveckling har skett successivt sedan år 1993 då 61 procent instämde i påståendet. Bland föräldrarna är det en mindre andel, 43 procent, som uppfattar att de kan kritisera skolan utan att det drabbar deras eget barn och det är en andel som varit stabil under tioårsperioden. Det är en större andel bland grundskoleföräldrarna, 47 procent, jämfört med gymnasieföräldrarna, 31 procent, som upplever att de kan kritisera utan negativ påföljd för det egna barnet.

Var fjärde elev och var femte lärare menar att det förekommer rasism på skolan

Av eleverna i år 7–9 och gymnasiet menar 65 procent att skolan lyckas bra med att lära dem hur människor med olika bakgrund och åsikter kan leva tillsammans i samhället. 15 procent menar att skolan lyckas ganska eller mycket dåligt med detta. Sex av tio lärare menar att de har tillräckligt med kunskap och kompetens för att kunna arbeta med elever med olika social och kulturell bakgrund. Var fjärde elev menar att det förekommer rasism på skolan, det gäller både grund- och gymnasieskola. I gymnasieskolan är det vanligare att elever som går program med APU instämmer i påståendet, 32 procent, jämfört med elever som går på program utan APU, 22 procent. Lärarnas svar tecknar en liknande bild. Var femte lärare anser att det förekommer rasism på skolan och liksom bland eleverna instämmer en större andel av lärarna som undervisar på APU-program, 25 procent, jämfört med lärare som undervisar på program där APU ej krävs, 14 procent. Av lärare med kortare lärarerfarenhet menar 27 procent att det förekommer rasism jämfört med 17 procent av de med längre erfarenhet. En mindre andel av föräldrarna, 11 procent anser att det finns rasism på skolan. Förekomsten av rasism uppfattas olika av föräldrar födda i Sverige respektive utomlands, två av tio föräldrar födda utomlands menar att det finns rasism på skolan jämfört med en av tio föräldrar födda i Sverige.

Mer än var femte elev, lärare och förälder uppger att det förekommer våld på skolan

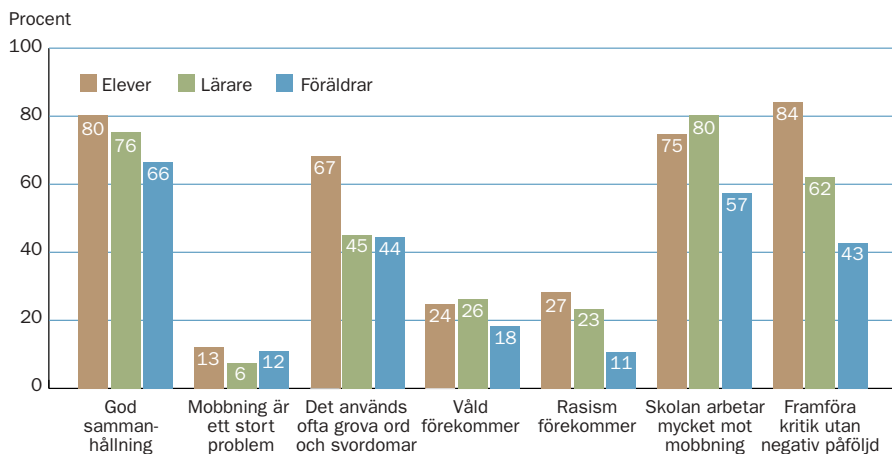
Elever, lärare och föräldrar uppvisar en likartad bild av problemen med våld. En fjärdedel av eleverna och lärarna instämmer i påståendet att det förekommer våld på skolan. På grundskolan är det ungefär var tredje lärare och elev och på gymnasieskolan var tionde elev och lärare. Liksom när det gäller förekomsten av rasism menar en större andel av eleverna på program med APU, 16 procent, jämfört med elever på program utan APU, 9 procent, att våld förekommer. Bland lärare med kortare lärarerfarenhet är det en större andel, tre av tio, som uppfattar att våld förekommer jämfört med lärare med längre lärarerfarenhet där två av tio lärare instämmer i påståendet. Två av tio föräld-

rar uppfattar att våld förekommer på skolan. Också bland föräldrarna återfinns skillnaden mellan skolformerna. Två av tio grundskoleföräldrar och en av tio gymnasieföräldrar instämmer. Uppfattningarna skiljer sig åt mellan föräldrar födda i Sverige och utomlands. Av föräldrarna födda utomlands anser 27 procent att våld förekommer på skolan jämfört med 16 procent av föräldrarna födda i Sverige.

Elever, lärare och föräldrar anser att grovt språk är vanligt i skolan. Sju av tio elever i år 7-9 och gymnasiet instämmer i att det ofta används grova ord och svordomar på skolan, en ökning jämfört med år 2000 då sex av tio elever instämde. Det förefaller som om grovt språkbruk är vanligare i grundskolan än i gymnasieskolan. Åtta av tio grundskoleelever instämmer i påståendet jämfört med fem av tio gymnasieelever. På gymnasiet instämmer fler elever som går på ett program som kräver APU, 59 procent, jämfört med elever som går på ett program som inte kräver APU, 47 procent. Sju av tio pojkar menar att det ofta förekommer grova ord och svordomar jämfört med sex av tio flickor. Bland elever med föräldrar som har högst grundskoleutbildning instämmer 73 procent av eleverna i påståendet jämfört med 62 procent av eleverna med högskoleutbildade föräldrar.

Också en stor andel av lärarna, 45 procent, instämmer i att grovt språk och svordomar förekommer ofta. Liksom hos eleverna så är det en större andel av grundskolelärarna, 50 procent, jämfört med gymnasielärarna, 28 procent, som instämmer. Lärarnas bild var ungefär densamma då frågan ställdes första gången år 2000. Fyra av tio lärare som undervisar på program med APU menar att grovt språkbruk är vanligt och på program där APU inte krävs menar två av tio samma sak. Bland lärare som undervisat i mindre än 10 år menar fem av tio att det ofta förekommer grova ord och svordomar på skolan jämfört med fyra av tio av de lärare som undervisat 26 år eller längre. Föräldrarnas svarsmönster liknar lärares och elevers. 44 procent instämmer i att det ofta förekommer grova ord och andelen är större bland föräldrar till grundskoleelever, 47 procent, jämfört med föräldrar till gymnasieelever, 32 procent. Bland föräldrar till elever på APU-program menar 38 procent att språkbruket är grovt medan 27 procent av föräldrarna till elever på program utan APU tycker detsamma. Liksom lärarna svarade föräldrarna i stort sett på samma sätt som år 2000.

Diagram 6.5 "Hur tycker Du att det är i just Din skola?" Andel elever, lärare och föräldrar som år 2003 instämmer i respektive påstående.

Sammanfattning med kommentar

En majoritet av eleverna vill vara med och påverka men det är bara på två områden, val av skola och arbetssätt som fler än hälften av eleverna anser sig kunna påverka. Framförallt är det just valet av skola och arbetssätt eleverna vill kunna påverka och det är också på dessa områden som avståndet mellan att vilja och kunna påverka är minst. Läxor och prov samt vad man får lära sig i skolan är två områden där många elever uttrycker en vilja att kunna påverka och där skillnaden mellan att vilja och kunna är stor. Sju av tio elever vill påverka och fyra av tio anser sig kunna påverka vad de får lära sig i skolan.

Flickor vill påverka mer än pojkar på de flesta områden; till exempel vill sju av tio flickor och sex av tio pojkar påverka skolmaten. När det gäller elevernas uppfattning om hur mycket de kan påverka finns skillnader mellan skolformerna. Gymnasieeleverna anser att de kan påverka arbetssätt och läxor och prov mer än grundskoleeleverna.

Elevernas uppfattade möjlighet till inflytande har i stort sett varit oförändrad sedan år 1997. De förändringar som skett under tioårsperioden, skedde mellan åren 1993 och 1997. Då ökade andelen elever som upplevde sig ha inflytande, framförallt över den pedagogiska verksamheten. När det gäller elevernas vilja till inflytande är bilden brokigare. Under tioårsperioden har andelen elever som vill påverka vad de får lära sig, läxor och prov och normer och regler ökat samtidigt som andelen som vill påverka läroböcker/läromedel, skolmiljöns utformning och skolmaten minskat.

Föräldrarna vill framförallt påverka det egna barnets möjlighet att få extra stöd. Klasstorleken, vilken skola barnet ska gå i samt vilka normer och regler som ska gälla i skolan är andra områden en majoritet av föräldrarna vill på-

verka. Föräldrarna anser sig inte kunna påverka i lika stor utsträckning som de själva vill. Ungefär hälften av föräldrarna menar att de kan påverka valet av skola. Föräldrar födda utomlands upplever i större utsträckning än föräldrar födda i Sverige att de kan påverka. 45 procent av de svenskfödda föräldrarna tycker att de kan påverka valet av skola jämfört med 55 procent av de utlandsfödda föräldrarna. När det gäller den pedagogiska verksamheten – arbetssätt, läromedel och vad barnet ska lära sig – uttrycker föräldrar födda utomlands en större vilja att påverka. Fyra av tio utlandsfödda föräldrar jämfört med två av tio svenskfödda föräldrar vill påverka arbetssätten i skolan. Föräldrarna som deltog i undersökningen 2003 ger samma bild av sin möjlighet till inflytande i skolan som föräldrarna som besvarade enkäten för tio år sedan. Även föräldrarnas vilja att påverka är oförändrad förutom att fler föräldrar idag säger sig vilja påverka vad barnet lär sig i skolan och att en mindre andel föräldrar vill påverka utformningen av skolmiljön.

En stor majoritet av lärarna tycker att de har mycket inflytande över den pedagogiska verksamheten – vad eleverna får lära sig, arbetssätten och läroböcker / läromedel. Deras syn på hur mycket de kan påverka har i stort varit oförändrad under tioårsperioden.

Lärare med kortare lärarerfarenhet tycker i större utsträckning att elevernas inflytande bör öka och det gäller alla områden som de tillfrågats om. Lärare som undervisat mindre än tio år tycker i större utsträckning, jämfört med lärare som undervisat längre än 26 år, att både de själva, eleverna och föräldrarna ska ha ett större inflytande.

En majoritet av lärarna tycker att de själva borde få ökat inflytande framförallt över det som berör förutsättningarna för verksamheten: skolmiljön, resursanvändningen, klasstorleken, och elevernas möjlighet till extra stöd samtidigt som det minskat när det gäller arbetssätt och läromedel. När det gäller lärarnas syn på hur elevernas inflytande bör förändras är förhållandet det omvända så att det är en mindre andel av lärarna som tycker att eleverna borde ha mer inflytande över de yttre förutsättningarna och en större andel som tycker att eleverna borde ha inflytande över arbetssätt och vad de ska lära sig.

Var fjärde elev och var femte lärare menar att det förekommer rasism på skolan. Mer än var femte elev, lärare och förälder uppger att det förekommer våld på skolan. Ungefär sju av tio elever och fyra av tio lärare och föräldrar menar att grova ord och svordomar är vanligt. Både lärare och elever ger bilden av att grovt språkbruk, rasism och våld är vanligare i grundskolan än på gymnasiet. Elever på program med APU pekar också i större utsträckning på förekomsten av grovt språkbruk, våld och rasism. Lärare med kortare lärarerfarenhet menar i större utsträckning att grovt språkbruk, våld och rasism förekommer än de med längre lärarerfarenhet. Föräldrar födda utomlands uppfattar i större utsträckning än föräldrar födda i Sverige att våld och rasism före-

kommer på det egna barnets skola. Var femte förälder född utomlands uppfattar att rasism förekommer, vilket innebär att utlandsfödda föräldrar, elever och lärare alltså har liknande uppfattning i frågan. Att elever som går på program med APU i större utsträckning uppfattar att det förekommer rasism visades också i rapporten Ung i demokratin (Skolverket 2001d).

Särskilt stöd

7. Särskilt stöd

Tre av fyra elever och fyra av tio lärare tycker att elevernas möjlighet till extra stöd är mycket eller ganska bra och utvecklingen har varit positiv under tioårsperioden. Fyra av tio föräldrar tycker det egna barnets möjligheter till extra stöd är bra, en uppfattning som är densamma som för tio år sedan. Erfarna lärare anser i större utsträckning att de har den kunskap som krävs för att både upptäcka och stödja elever i behov av särskilt stöd.

Vi talar om en skola för alla, där även de som har svårigheter ges de bästa möjliga förutsättningarna för att lyckas med sin kunskapsutveckling, sin personliga utveckling och med att bli integrerade i samhället. I Skolverkets tidigare attitydundersökningar har en stor majoritet av skolbarnsföräldrar som tillfrågats menat att denna förmåga hos skolan är mycket viktig.

Drygt var tredje lärare tycker att den svenska skolan lyckas bra med att ge särskilt stöd

Lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet har fått bedöma hur de tycker att den svenska skolan lyckas ge särskilt stöd till de elever som har svårigheter i skolarbetet. Svaren skiljer sig inte nämnvärt åt mellan grupperna. Drygt var tredje lärare och var fjärde ur allmänheten och bland skolbarnsföräldrar tycker att skolan lyckas mycket eller ganska bra med detta. Bland utlandsfödda föräldrar menar 44 procent att skolan lyckas ge särskilt stöd till elever som behöver det medan 24 procent av föräldrarna som är födda i Sverige anser detsamma. Lärarna ger en mer positiv bedömning i år jämfört med förra undersökningen men jämfört med år 1993 har det inte skett någon förändring. Förtroendet för skolans förmåga att ge extra stöd varierar med lärarnas anställningstid. De som varit lärare i mer än 26 år tycker i större utsträckning att skolan lyckas jämfört med lärare som har undervisat i mindre än 10 år. Medan fyra av tio av de mer erfarna anser att skolan i mycket eller ganska stor utsträckning lyckas med att särskilt stödja dem som har svårigheter håller tre av tio lärare med kortare tid i skolan med om detta.

Tabell 7.1 Andel lärare, föräldrar och allmänhet som tycker att den svenska skolan i mycket eller ganska stor utsträckning lyckas med att ge särskilt stöd.

Lärare				Föräldrar				Allmänhet			
1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003
34	17	20	35	37	25	24	27	33	22	24	27

Erfarenheten viktig för lärare när det gäller särskilt stöd

Lärarna har också tillfrågats om sina personliga förutsättningar för att upptäcka elever i behov av särskilt stöd liksom att ge ett sådant stöd. Åtta av tio lärare anser att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att upptäcka när elever är i behov av särskilt stöd medan fem av tio anser att de har tillräcklig kompetens för att kunna stödja eleverna. Också här finns skillnader mellan lärare med olika lång erfarenhet. Av dem med den kortaste erfarenheten, mätt i antal undervisningsår, anser sju av tio att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att upptäcka när elever är i behov av särskilt stöd, medan nio av tio i gruppen med längst erfarenhet anser detsamma. Skillnaderna kvarstår när det gäller lärarnas bedömning av sina personliga förutsättningar för att ge det efterfrågade stödet. Medan 35 procent av lärarna med kortare erfarenhet anser sig ha denna yrkesskicklighet menar 62 procent av dem med lång erfarenhet att de har den kompetensen.

Tabell 7.2 Andel elever, lärare och föräldrar som år 1993–2003 svarat att möjligheterna att få extra hjälp och stöd om det behövs är mycket eller ganska bra.

Elever				Lärare				Föräldrar			
1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003
60	62	66	74	–	22	26	38	–	41	32	38

Eleverna är allt mer nöjda med sin möjlighet att få hjälp och stöd. Eleverna är de som är allra mest och allt mer positiva i fråga om möjligheterna att få extra hjälp och stöd. Sedan år 1993, då andelen elever som ansåg att det fanns mycket eller ganska bra möjligheter att få ett sådant stöd var 60 procent, har andelen ökat så att nu tre av fyra menar att stödmöjligheterna för egen del är mycket eller ganska goda. Knappt var nionde elev menar att möjligheterna att få extra hjälp om de behöver det är mycket eller ganska dåliga jämfört med nästan var sjunde i de tre tidigare studierna.

Ett mål är naturligtvis att alla elever ska kunna känna att de får den hjälp de behöver i skolan. Om de som besvarat enkäten negativt också är de elever som mest behöver det extra stödet är utfallet mindre bra. Resultatet kan ställas mot en annan enkätstudie (Skolverket 2003c) som redovisar att 21 procent av eleverna i grundskolan är i behov av särskilt stöd medan bara 17 procent får detta. Studien uppger också att åtgärdsprogram upprättas i genomsnitt för 13 procent av grundskolans elever. De skäl som främst anges för att upprätta sådana program är elevers koncentrationssvårigheter.

Sammanfattning med kommentar

Eleverna är de som är mest nöjda med möjligheterna till extra stöd på den egna skolan och skolan har enligt både lärare och elever blivit bättre på att ge särskilt stöd. Föräldrarna är av samma uppfattning nu som för tio år sedan. Undersökningsresultaten visar att tre av fyra elever, fyra av tio lärare och föräldrar anser att möjligheterna till extra stöd på den egna skolan är mycket eller ganska bra.

Drygt var tredje lärare och knappt var tredje förälder tycker att den svenska skolan generellt lyckas bra med att ge särskilt stöd. Föräldrar födda utomlands tycker i större utsträckning att den svenska skolan lyckas bra jämfört med föräldrar födda i Sverige.

Åtta av tio lärare anser att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att upptäcka när elever är i behov av särskilt stöd medan fem av tio anser att de har tillräcklig kompetens för att kunna stödja eleverna. Lärare som har längre erfarenhet i läraryrket tycker att de är bättre både på att upptäcka och att hjälpa elever i behov av särskilt stöd.

Lyckas skolan?

8. Lyckas skolan?

Eleverna tycker att skolan lyckas bra med att stimulera deras individuella och allsidiga utveckling. Lärarna anser att de utifrån sina förutsättningar lyckas bra med att skapa likvärdiga förutsättningar för alla elever. Föräldrar och allmänhet har en mer negativ attityd till skolans måluppfyllelse både vad gäller att bidra till elevernas individuella och allsidiga utveckling samt att skapa likvärdiga förutsättningar för alla elever. Engelska och svenska är de viktigaste ämnena enligt eleverna, men de tycker att idrott och hälsa är det roligaste ämnet. Föräldrar och allmänhet anser att svenska är det viktigaste ämnet, med engelska tätt efter. Undersökningen visar på få skillnader mellan elever med svensk respektive utländsk bakgrund.

I detta kapitel analyserar vi elevernas, lärarnas, föräldrarnas och allmänhetens svar på frågor om skolan lyckas leva upp till några av sina grundläggande uppgifter i samhället. Det kan omfatta alltifrån förvärvande av kunskaper i engelska och idrott, utvecklande av självförtroendet till stärkande av uppfattningar om vad som är rätt och fel. Vi har vänt oss till de olika grupperna för att utifrån deras uppfattningar försöka få fram en bild om hur skolan lyckas med sina uppgifter. Det är här viktigt att göra den metodologiska distinktionen mellan huruvida skolornas arbete i sig är framgångsrikt, genom måluppfyllelse och mätbara resultat, och hur det uppfattas av de olika aktörerna, något som inte nödvändigtvis sammanfaller.

Lyckas skolan med att stimulera elevernas individuella och allsidiga utveckling?

I 2003 års undersökning får eleverna ta ställning till huruvida skolan lyckas med deras individuella utveckling på olika plan. Överlag framhåller eleverna att skolan lyckas förhållandevis väl. Majoriteten av eleverna anser att skolan lyckas mycket eller ganska bra med avseende på de frågor som rör deras individuella utveckling på olika plan.

En majoritet av eleverna anser att skolan lyckas med uppgifterna de tillfrågats om. Några skillnader finns mellan undergrupperna. Av eleverna i grundskolan anser 79 procent att skolan lyckas utveckla deras förmåga att ta ställning till vad som är rätt och fel, medan 71 procent av gymnasieeleverna anser samma sak. På frågan om skolan lyckas förmedla kunskaper om miljöns betydelse för framtiden ger gymnasieeleverna mer negativa svar, 24 procent, än grundskoleeleverna, 16 procent. Elever som studerar på ett program med arbetsplatsförlagd utbildning (APU), anser att skolan i större utsträckning lyckas utveckla deras självförtroende, 68 procent, än de elever som studerar på program utan APU, 57 procent.

Resultaten är oförändrade jämfört med år 2000 med undantag för att något fler elever anser att skolan lyckas med att stimulera deras nyfikenhet och uppmuntra dem att söka kunskap och att ge kunskaper om miljöns betydelse.

Tabell 8.1 "Hur tycker Du att skolan lyckats med följande?" Andel elever som år 2003 svarat mycket eller ganska bra.

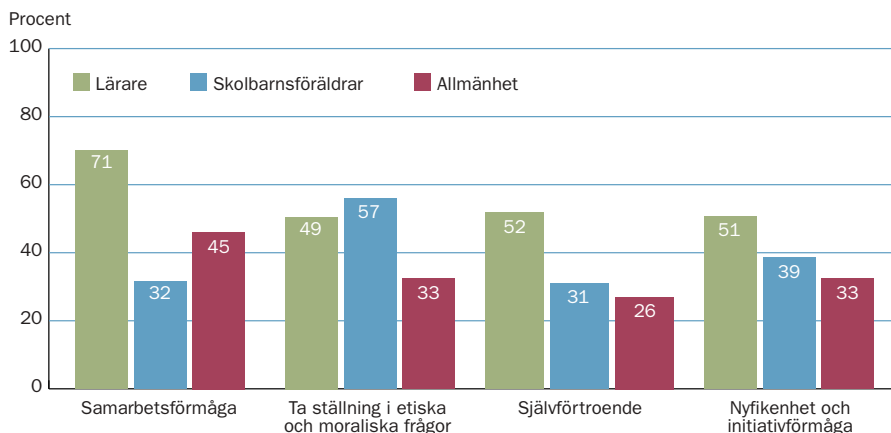
Elever	
Utveckla Din förmåga att samarbeta med andra	86
Utveckla Din förmåga att ta ställning till vad som är rätt och fel	76
Göra Dig nyfiken och uppmuntra Dig att själv söka kunskap	68
Utveckla Ditt självförtroende	66
Lära Dig hur människor med olika bakgrund och åsikter kan leva tillsammans i samhället	65
Ge Dig kunskaper om miljöns betydelse för vår framtid	61

Lärarna anser i högre grad än föräldrar och allmänhet att skolan lyckas med att stimulera elevernas allsidiga och individuella utveckling

Undersökningen visar att eleverna har en relativt positiv syn på huruvida skolan lyckas med deras individuella utveckling på olika plan i jämförelse med allmänheten och föräldrarna. Det är intressant att eleverna själva uppfattar verksamheten positivt, medan de som står längst från verksamheten har den mest negativa synen på skolans måluppfyllelse.

Det visar sig att elever, lärare och föräldrar som studerar, arbetar eller har barn som studerar i skolans lägre årskurser (1-6) har en mer positiv uppfattning än elever, lärare och föräldrar som studerar, arbetar eller har barn som studerar i gymnasieskolan. 59 procent av lärare i årskurs 1-6 anser att skolan lyckas mycket eller ganska bra med att uppmuntra elevernas nyfikenhet och förmåga att ta egna initiativ. För lärarna i gymnasieskolan är andelen 44 procent. 26 procent av föräldrarna med barn i år 1-6 anser att skolan lyckas mycket eller ganska dåligt med att uppmuntra elevernas nyfikenhet och förmåga att ta egna initiativ. Andelen föräldrar med barn i gymnasieskolan som svarar på samma sätt är 35 procent.

Diagram 8.1 "I vilken utsträckning anser Du att den svenska skolan lyckas med följande?" Andel lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet som år 2003 svarat i mycket eller ganska stor utsträckning.

Lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet anser att skolan lyckas allt bättre med att ge eleverna likvärdiga förutsättningar

Skolan lyckas i allt högre grad leva upp till några av sina grundläggande uppgifter enligt framförallt lärare och på några områden också av allmänhet och föräldrar.

Jämfört med undersökningen år 2000 upplever lärarna att skolan har blivit bättre på att ge särskilt stöd till elever som har svårigheter i skolarbetet men nivån år 2003 är densamma som år 1993. Allmänheten och föräldrarna har i stort samma uppfattning som vid tidigare mätningar. När det gäller att ge extra stimulans till särskilt duktiga elever anser runt var femte av såväl lärarna som allmänheten och föräldrarna att skolan lyckas i stor utsträckning. Den största skillnaden mellan de tre undersökta grupperna hänför sig till frågan om skolan lyckas förmedla samhällets grundläggande värden och traditioner. Detta anser 64 procent av lärarna och 22 procent av allmänheten att skolan i mycket eller ganska stor utsträckning lyckas med.

Tabell 8.2

”I vilken utsträckning anser Du att den svenska skolan lyckas med följande?”
Andel lärare, föräldrar och allmänhet som år 1993–2003 svarat i mycket eller ganska stor utsträckning.

	Lärare				Skolbarnsföräldrar				Allmänhet			
	1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003
Likvärdig utbildning	–	34	41	44	39	36	39	41	37	30	36	38
Verka för jämställdhet	–	51	59	58	–	44	45	45	–	43	43	44
Särskilt stöd	34	17	20	35	37	25	24	27	33	22	24	27
Kunskaper som förbereder för arbetsmarknaden	27	19	30	33	24	21	19	23	–	20	21	24
Kunskaper och färdigheter som förbereder för fortsatta studier	–	–	56	70	–	35	46	47	–	33	43	49
Förmedla grundläggande värden och traditioner	51	42	50	64	32	28	34	39	25	23	28	32

Lärarna tycker att de lyckas bra med att ge elever kunskaper och färdigheter i det egna ämnet

Lärarna har generellt sett en mycket positiv syn på hur de lyckas med likvärdighetsmålet och den pedagogiska verksamheten. Den lägsta siffran, 62 procent, avser andelen lärare som anser att de lyckas mycket eller ganska bra med att utgå från varje enskild elevs behov i lärandet. Detta är en liten ökning jämfört med den föregående mätningen år 2000 då 56 procent framförde samma uppfattning.

Drygt åtta av tio lärare anser att de lyckas mycket eller ganska bra med att väcka intresse och engagemang hos eleverna, att tillvarata elevernas erfarenheter och synpunkter och att ge flickor och pojkar lika goda möjligheter. Återigen ser vi en svag ökning jämfört med mätningen år 2000. Det mest positiva svaret som lärarna gav på någon fråga gällde huruvida de lyckas bra med att ge elever kunskaper och färdigheter i det egna ämnet, vilket 93 procent av lärarna ansåg.

Betygsfrågan har under lång tid varit en het fråga i de offentliga diskussionerna. Det finns kanske inget annat moment i den pedagogiska verksamheten som är mer konfliktladdat än betygsättningen. Det råder olika uppfattningar bland såväl politiker som forskare om när detta ska göras, vad som ska bedömas och hur detta ska gå till. Givet detta är det något förvånande att en stor

majoritet av lärarna, 85 procent, anser att de lyckas mycket eller ganska bra med att sätta rättvisa betyg. Endast två procent anser att de lyckas mycket eller ganska dåligt.

Det finns några skillnader i resultaten med avseende på skolform, kön och undervisningsår. 70 procent av lärarna som undervisar i årskurs 1–6 anser att de lyckas mycket eller ganska bra med att utgå från varje enskild elevs behov i lärandet, jämfört med 55 procent för lärare som arbetar i årskurs 7–9 och gymnasieskolan. De kvinnliga lärarna anser i större utsträckning än sina manliga kollegor att de lyckas bra med att utgå från varje enskild elevs behov i lärandet och att väcka intresse och engagemang hos eleverna. De manliga lärarna anser däremot i högre utsträckning att de lyckas mycket eller ganska bra med att ge flickor och pojkar lika möjligheter. Minst nöjda med sina insatser när det gäller att utgå från varje enskild elevs behov är lärare som undervisat mindre än 10 år, ungefär fem av tio tycker att de lyckas bra eller mycket bra medan sju av tio av deras kolleger som undervisat mer än 26 år är av samma åsikt.

Är dagens skola bättre än gårdagens?

Ända sedan den första undersökningen 1993 har skolbarnsföräldrar och allmänhet fått ta ställning till huruvida dagens skola har blivit bättre, sämre eller ingetdera jämfört med den skola de själva gick i. Denna kontinuitet ger därmed ett bra jämförande underlag över tid, men det finns ett metodologiskt problem när vi ska tolka förändringarna. Vi vet endast att de två grupperna säger att något har blivit bättre, sämre eller oförändrat, men vi vet däremot inte vilken skola respondenterna jämför med när de svarar.

Bland både föräldrar och allmänhet är det idag färre som anser att dagens skola är bättre jämfört med den skola de själva gick i jämfört med år 1993.

Tabell 8.3 "Tycker Du att dagens skola i stort sett är bättre eller sämre än den skola Du själv gick i?" Andel av allmänheten respektive skolbarnsföräldrarna som år 1993–2003 svarat "bättre", "varken bättre eller sämre", "sämre" respektive "vet inte".

	Skolbarnsföräldrar				Allmänhet			
	1993	1997	2000	2003	1993	1997	2000	2003
Bättre	47	43	38	38	35	28	28	28
Varken bättre eller sämre	28	24	26	29	25	22	22	27
Sämre	19	29	34	29	23	42	42	35
Vet inte	7	4	2	4	17	8	9	10

Elevers, föräldrars och allmänhetens syn på ämnena i skolan

I 2003 års undersökning fick eleverna ta ställning till frågan om hur roliga de tycker att olika skolämnen är. Frågan fanns inte med i de tidigare undersökningarna. Det är ett välkänt faktum att glädje, entusiasm och intresse för ett visst ämne är avgörande för ett framgångsrikt lärande och för att den enskilde eleven uppnår goda resultat. Om inte detta intresse grundläggs på ett tidigt stadium i utbildningen finns det lite som talar för att eleverna senare i livet väljer att satsa på att utbilda sig vidare inom det specifika ämnet. Det handlar förstås inte om att alla ska läsa till exempel naturvetenskap på högskolenivå, utan om att inte hämma intresset för dessa ämnen hos de barn och ungdomar som tycker att det är roligt med till exempel matematik, fysik och kemi. Vad som beror på ämnets innehåll och vad som beror på undervisningens upplägg går inte att säga utifrån denna undersökning, men en av förklaringarna till att allt färre elever väljer att läsa naturvetenskapliga ämnen på högskola och universitet kan vara att eleverna tycker att de är tråkiga. I detta övergripande perspektiv ska undersökningens resultat om roliga respektive tråkiga ämnen också förstås.

Idrott och hälsa är det roligaste ämnet

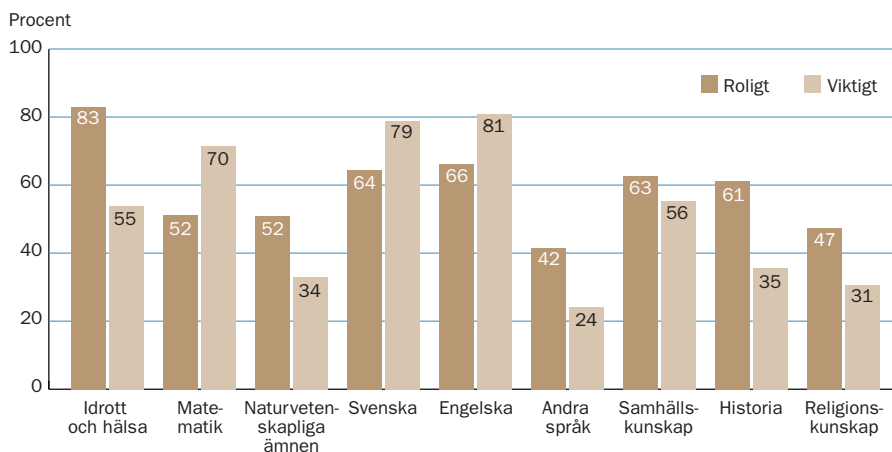
Den optimistiska tolkningen av undersökningens resultat är att majoriteten av eleverna på såväl grundskole- som gymnasienivå anser att skolans ämnen är roliga. Mer bekymmersamt är att endast hälften tycker att matematik, naturvetenskapliga ämnen, andra språk och religionskunskap är roliga. Runt 30 procent anser att dessa ämnen är mycket eller ganska tråkiga. Samhällskunskap, historia, engelska och svenska klarar sig mycket bra. Andra språk, som till exempel tyska, franska och spanska, har den lägsta andelen elever som anser att det är ett roligt ämne och störst andel som anser att det är mycket eller ganska tråkigt ämne.

Överlag har elever i grundskolan en mer positiv syn på skolans ämnen än gymnasieeleverna. 56 procent av eleverna i grundskolan tycker att matematik är ett roligt ämne, medan 47 procent av eleverna på gymnasiet är av samma åsikt. 59 procent av grundskoleeleverna uppfattar naturvetenskapliga ämnen som mycket eller ganska roliga ämnen. Av eleverna på gymnasieskolan har 44 procent samma uppfattning. De elever som går program utan APU har en mer positiv syn på de ämnen som finns i enkäten, jämfört med elever som går program med APU.

Pojkar tycker i större utsträckning än flickor att idrott och hälsa, matematik, naturvetenskapliga ämnen och historia är roliga ämnen. Flickor tycker i större utsträckning än pojkar att svenska, andra språk och religionskunskap är roliga ämnen. 21 procent av flickorna tycker att samhällskunskap är ett ganska eller mycket tråkigt ämne, jämfört med 15 procent av pojkarna. Detta resultat

avviker något från det könsmässiga mönstret, men också från situationen på landets universitet och högskolor. Majoriteten av studenterna inom samhällsvetenskapliga ämnen på högskolenivå är kvinnor.

Diagram 8.2 "Hur roligt tycker Du att det är med dessa ämnen?" och "Hur viktigt tycker Du att det är att uppnå goda kunskaper och färdigheter i dessa ämnen?" Andel elever som år 2003 svarat mycket eller ganska roligt respektive absolut nödvändigt eller mycket viktigt.

Engelska och svenska är de viktigaste ämnena för eleverna

Rent generellt kan det sägas att elevernas uppfattning om vad som är viktiga ämnen är oförändrad över tid. Åtta av tio elever anser att kärnämnen svenska och engelska är absolut nödvändiga eller mycket viktiga. Intressant i sammanhanget är att något fler elever anser att engelska är viktigare än svenska. Majoriteten av eleverna har i undersökningen år 2003 svarat att det är absolut nödvändigt eller mycket viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i samtliga ämnen förutom i andra språk. Andelen som tycker att andra språk är viktigt har minskat från 44 procent år 1997 till 24 procent år 2003.

Förändringarna i synen på naturvetenskapliga ämnen och religionskunskap är intressanta att uppmärksamma. 34 procent av eleverna tycker att det är absolut nödvändigt eller mycket viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i naturvetenskapliga ämnen, vilket är nästan samma andel som mätningen år 2000, 33 procent. Jämfört med år 1997 är det en minskning från 44 procent. 31 procent tycker att det är viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i religionskunskap, vilket tyder på en stadig uppåtgående trend under de senare sex åren, 26 procent år 2000 respektive 22 procent år 1997.

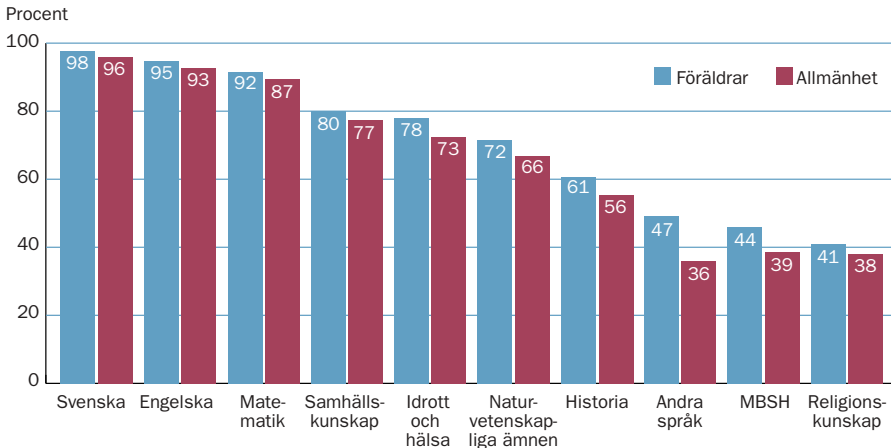
De ämnen som eleverna tycker är roligast anses inte alltid vara de viktigaste. Grundskoleelever har överlag och i förhållandet till samtliga ämnen en mer positiv (roligt och viktigt) inställning än gymnasieungdomar. Flickor har

överlag och i förhållande till samtliga ämnen en mer positiv (roligt och viktigt) inställning än pojkar. Elever på gymnasieskolans program utan APU har överlag och i förhållandet till samtliga ämnen en mer positiv (roligt och viktigt) inställning än gymnasieungdomar som går på program med APU.

Jämfört med gymnasieskolans elever anser fler elever i grundskolan att det är viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i de olika ämnena. Denna skillnad, jämfört med de tidigare undersökningarna, håller i sig. Den största skillnaden avser synen på matematik. 79 procent av eleverna i grundskolan tycker att det är mycket eller ganska viktigt med matematik. I gymnasieskolan framförs motsvarande uppfattning av 60 procent av eleverna. Än mer intressant är att endast 2 procent av eleverna i grundskolan anser att det inte alls är viktigt eller inte är så viktigt med matematik. Överlag framhåller elever som går på program utan APU en positivare syn på betydelsen av att uppnå goda kunskaper och färdigheter i de olika ämnena. 81 procent av eleverna som går på program utan APU anser till exempel att engelska är absolut nödvändigt eller mycket viktigt. För eleverna som går program med APU är siffran 73 procent. Åsikterna om kunskaper i andra språk är mer negativa. 24 procent av eleverna på program utan APU anser att det är absolut nödvändigt eller mycket viktigt. För eleverna som går program med APU är siffran 17 procent. Överlag framhåller flickor i förhållande till pojkar en mer positiv inställning till hur viktigt det är att utveckla goda kunskaper i olika ämnen.

Svenska är det viktigaste ämnet för allmänhet och föräldrar. Skolbarnsföräldrarna och allmänheten har samstämmiga uppfattningar om hur viktiga olika ämnen är. Svenska, engelska och matematik hamnar överst, medan andra språk, musik, bild slöjd, hemkunskap och religionskunskap hamnar längst ned. Den största förändringen över tid inom föräldragruppen skedde i synen på idrott och hälsa. 1997 ansåg 48 procent av skolbarnsföräldrarna att det var absolut nödvändigt eller mycket viktigt att eleverna uppnår goda kunskaper och färdigheter i idrott och hälsa. I undersökningen år 2003 var denna andel 78 procent. Synen på andra språk har förändrats. Såväl föräldrar som allmänhet anser år 2003 att kunskaper i andra språk än svenska och engelska är mindre viktiga än de tyckte i tidigare undersökningar.

Diagram 8.3 "Hur viktigt tycker Du att det är att eleverna uppnår goda kunskaper och färdigheter i dessa ämnen?" Andel skolbarnsföräldrar och allmänhet som år 2003 svarat absolut nödvändigt eller mycket viktigt. Musik, bild, slöjd och hemkunskap förkortat MBSH i diagrammet.

Kvinnor anser överlag i större utsträckning än män att det är viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i musik, bild, slöjd och hemkunskap. Inom gruppen allmänhet uppträder fler skillnader baserade på könstillhörighet än i föräldragruppen. Kvinnor anser också i högre utsträckning än män att det är viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i andra språk, samhällskunskap, historia och religionskunskap.

Högskoleutbildade föräldrar anser över lag i större utsträckning än de gymnasieutbildade och grundskoleutbildade föräldrarna att idrott och hälsa, naturvetenskapliga ämnen, andra språk, samhällskunskap, historia och religionskunskap är viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i. I engelska och svenska ger föräldragruppen en mer samstämmig bild.

Svensk eller utländsk bakgrund – spelar det någon roll för synen på hur skolan lyckas?

En intressant fråga att belysa utifrån undersökningens resultat är huruvida det förekommer skillnader mellan elever med svensk respektive utländsk bakgrund å ena sidan och föräldrar födda i Sverige respektive föräldrar födda utomlands å andra sidan med avseende på deras inställning till skolan.

Skillnaderna är få men relativt stora när de finns

Finns det då skillnader? Ett kort svar lyder: Våldigt få. För elevgruppen gäller det främst synen på de olika ämnena. Elever med utländsk bakgrund är överlag mer positivt inställda till engelska, andra språk och religionskunskap än

elever med svensk bakgrund. 73 procent av eleverna med utländsk bakgrund jämfört med 65 procent av eleverna med svensk bakgrund anser att engelska är mycket eller ganska roligt. 55 procent av eleverna med utländsk bakgrund tycker att andra språk är mycket eller ganska roligt. Motsvarande andel elever med svensk bakgrund är 40 procent. En lika stor skillnad noterar vi i synen på huruvida religionskunskap är ett roligt ämne. 60 procent av elever med utländsk bakgrund tycker det, jämfört med 45 procent av elever med svensk bakgrund. Elever med svensk bakgrund tycker i högre utsträckning, 33 procent, än elever med utländsk bakgrund, 26 procent, att kunskaper i andra språk än svenska och engelska inte eller inte alls är så viktigt.

Utlandsfödda föräldrar tycker jämfört med svenskfödda föräldrar att skolan lyckas bättre

Av föräldrar som är födda utomlands anser 51 procent att skolan lyckas i mycket eller ganska stor utsträckning med att ge likvärdig utbildning till alla oavsett kön, bostadsort, sociala eller ekonomiska förhållanden, jämfört med 39 procent av föräldrar födda i Sverige. Föräldrar födda utomlands anser vidare i större utsträckning, 44 procent, än föräldrar födda i Sverige, 24 procent, att skolan lyckas ge särskilt stöd till elever som har svårigheter i skolarbetet.

Utlandsfödda föräldrar anser i större utsträckning, 42 procent, än svenskfödda föräldrar, 29 procent att skolan lyckas i mycket eller ganska stor utsträckning att utveckla elevernas självförtroende. Den enda skillnaden med avseende på vilka ämnen som är viktiga att uppnå goda kunskaper och färdigheter i gäller naturvetenskapliga ämnen. Av de utlandsfödda föräldrarna anser 82 procent att det är absolut nödvändigt eller mycket viktigt jämfört med 71 procent av de svenskfödda föräldrarna.

Utlandsfödda föräldrar har mer förtroende för och hyser större tillit till skolans arbete med att leva upp till likvärdighetsmålet och att ge extra hjälp till elever i behov av särskilt stöd än svenskfödda föräldrar.

Sammanfattning med kommentar

Sammanfattningsvis stämmer resultaten väl med vad andra undersökningar har kommit fram till och bekräftar tendenser vi såg i Skolverkets tidigare attitydundersökningar. Detta gäller till exempel det faktum att eleverna har en relativt sett mer positiv syn på själva skolverksamheten än vad allmänheten och föräldrarna har. Eleverna framhåller överlag att skolan har lyckats med att bidra till deras individuella utveckling på olika plan, något som i viss mån delas av lärargruppen. Skolbarnsföräldrar och allmänhet är dock betydligt mer skeptiska till att skolan lyckas i detta avseende.

Lärarna anser sig vara duktiga pedagoger. En överväldigande majoritet anser att de ger eleverna bra kunskaper i deras eget ämne och att de sätter

rättvisa betyg. De som har längst erfarenhet är mest nöjda med sina insatser och de som har jobbat kortast tid är minst nöjda.

Idrott och hälsa är roligast, men inte viktigast enligt eleverna. Den platsen intar ämnena engelska, svenska och matematik. Andra språk och religionskunskap värderas som minst viktiga av både eleverna, föräldrarna och allmänheten. Naturvetenskapliga ämnen upplevs varken som roliga eller viktiga av eleverna.

Om man har svensk eller utländsk bakgrund påverkar generellt sett i liten utsträckning hur elever och skolbarnsföräldrar ser på i vilken utsträckning skolan lyckas. I de fall där skillnader framkommer mellan utlandsföddas och svenskföddas attityder visar de att utlandsfödda har en mer positiv syn än svenskfödda.

**Hur mår lärare
och elever i skolan?**

9. Hur mår elever och lärare i skolan?

Relationen mellan lärare och elev har utvecklats i positiv riktning under det gångna decenniet. Eleverna trivs bättre med sina lärare och enligt både lärare och elever har stämningen och sammanhållningen på skolorna förbättrats. Fler elever tycker idag att det är lätt att vända sig till sina lärare vid en problemsituation jämfört med för tio år sedan. Eleverna tycker också att lärarna undervisar bättre, de känner sig mer engagerade i skolarbetet, de känner att det är meningsfullt att gå i skolan och att de kommer att få nytta av det de lär sig. Undersökningen visar också problem i skolan. Den ökning av stress som påvisades vid den förra mätningen har bekräftats och könsskillnaden har förstärkts. Det finns problem med mobbing och trakasserier samtidigt som tecken tyder på att utvecklingen går i rätt riktning.

Trivsel

Eleverna trivs allt bättre med sina lärare

För både lärare och elever var andelen som trivdes mycket eller ganska bra i skolan högst åren 1993 och 2003. År 1997 var det störst skillnad mellan elever och lärare, 88 procent av eleverna och 82 procent av lärarna trivdes då ganska eller mycket bra i skolan. Sedan år 2000 finns det ingen nämnvärd skillnad mellan elever och lärare med avseende på hur de trivs i skolan. I år var det 89 procent av eleverna och 87 procent av lärarna som trivdes bra eller mycket bra i skolan. De kvinnliga lärarna trivs bättre än de manliga lärarna, 89 procent av kvinnorna och 83 procent av männen trivs bra eller mycket bra i skolan. Två tredjedelar av lärarna trivs med skolledningen, samma andel som år 2000. År 1997 var det drygt hälften av lärarna som trivdes med skolledningen.

Ungefär nio av tio elever och lärare trivs bra eller mycket bra på sin skola. Lika stor andel av elever och lärare trivs med sina klasskamrater / kollegor. 95 procent av lärarna trivs med eleverna, något färre, 83 procent av eleverna trivs med lärarna. Tre av fyra elever menar att de trivs bra eller mycket bra med skolarbetet. Sju av tio lärare trivs med skolledningen. Bland eleverna har de som trivs bra med sina lärare ökat sedan 1993, framförallt de som menar att de trivs mycket bra med sina lärare. Andelen elever som uppger att de trivs mycket bra med lärarna ökat från 19 till 33 procent under tioårsperioden. Mellan år 1993 och 1997 minskade trivselsn bland lärarna, men från år 1997 till 2003 har trivselsn ökat och är åter på samma nivå som år 1993.

Tabell 9.1 "Hur trivs Du?" Andel elever som år 1993–2003 svarat mycket eller ganska bra.

	Elever			
	1993	1997	2000	2003
...i skolan du går i?	90	88	85	89
...med andra elever?	95	93	93	93
...med lärarna?	75	80	84	83
...med skolarbetet?	–	–	75	76

Tabell 9.2 "Hur trivs Du...?" Andel lärare som år 1993–2003 svarat mycket eller ganska bra.

	Lärare			
	1993	1997	2000	2003
...i skolan Du arbetar i?	87	81	85	87
...med eleverna?	97	94	95	95
...med Dina kollegor?	91	86	90	91
...med skolledningen?	68	56	64	68

Var fjärde lärare överväger att byta yrke

En dryg fjärdedel av lärarna har allvarligt övervägt att byta yrke det senaste året och ungefär var femte har övervägt att byta arbetsplats. Andelen lärare som vill byta arbetsplats har ökat från 13 procent år 1997 till 18 procent år 2003 medan andelen som funderat på att byta yrke varit ungefär densamma. Önskan att byta arbetsplats är större i grundskolan där 20 procent menar att de övervägt detta och motsvarande andel i gymnasieskolan är 14 procent. Ju längre man arbetat som lärare desto mindre benägen är man att byta yrke och / eller arbetsplats. 70 procent av de lärare som arbetat mer än 26 år svarar år 2003 nej på frågan om de övervägt att byta yrke eller arbetsplats och motsvarande andel bland dem som arbetat högst 10 år är 45 procent.

Relationen lärare – elev

Eleverna har lättare att vända sig till sina lärare

Ungefär åtta av tio elever tycker att det är mycket eller ganska lätt att vända sig till någon av sina lärare eller till elevvårdspersonal om de får problem som har med skolan att göra och ungefär hälften av eleverna tycker att det är lätt att vända sig till rektorn. Sedan år 1993 har det skett en successiv ökning av

andelen elever som tycker att det är lätt eller mycket lätt att vända sig till sin lärare i en problemsituation som har med skolan att göra, från 50 procent år 1993 till 78 procent år 2003. Elever med utländsk bakgrund tycker att det är svårare att vända sig till sina lärare, 72 procent, jämfört med elever med svensk bakgrund, 80 procent. Det är också skillnad mellan grundskoleelever och gymnasieelever, där gymnasieeleverna har lättare att vända sig till sin lärare, 82 procent, jämfört med grundskoleeleverna, 76 procent. Elever på program med arbetsplatsförlagd utbildning (APU) tycker att det är lättare att vända sig till sin lärare, 86 procent, än elever på program där APU ej krävs, 78 procent.

Tabell 9.3 "Hur lätt eller svårt skulle Du ha att vända Dig till någon i skolan om Du får problem som har med skolan att göra?" Andel elever som år 1993–2003 svarat mycket eller ganska lätt.

	Elever			
	1993	1997	2000	2003
Någon av dina lärare	50	65	70	78
Elevvårdspersonal	64	70	68	74
Rektor	–	–	–	50

Fler elever tycker att lärarna undervisar bra

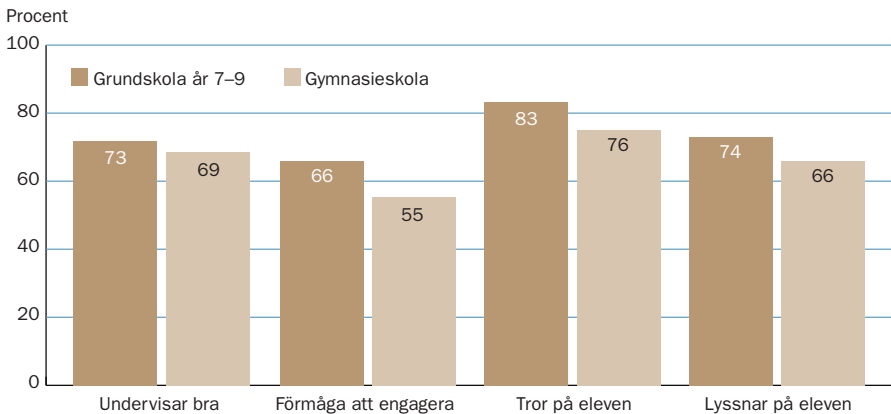
Det har skett en positiv utveckling mellan åren 2000 och 2003 på samtliga fyra områden som berör vad eleverna tycker om lärarna i undervisningssituationen. När det gäller om lärarna bryr sig om och tar tillvara elevernas synpunkter och om lärarna undervisar bra har andelen elever som är nöjda ökat successivt från mätningen år 1993 till år 2003. Av tabell 9.4 framgår också att eleverna tycker att lärarna är bättre på att tro på eleven och elevens förmåga att lära än på att engagera och skapa intresse.

Tabell 9.4 "Vad tycker Du om Dina lärare?" Andel elever som år 1993–2003 svarat alla eller de flesta lärarna.

	Elever			
	1993	1997	2000	2003
Tycker Du att lärarna undervisar bra?	58	67	62	71
Har lärarna förmåga att engagera Dig och skapa intresse?	–	–	49	60
Tycker Du att lärarna tror på Dig och din förmåga att lära?	–	–	71	80
Bryr sig lärarna om och tar tillvara Dina synpunkter?	55	60	61	70

Det är vanligare att elever i grundskolan tycker att de flesta eller alla lärare har förmåga att engagera och skapa intresse och att lärarna tror på dem och deras förmåga att lära. Pojkar är något mer nöjda med lärarnas förmåga att engagera och skapa intresse, 64 procent, jämfört med flickorna, 57 procent.

Diagram 9.1 "Vad tycker Du om Dina lärare?" Andel elever i år 7-9 respektive gymnasieelever som år 2003 svarat alla eller de flesta lärarna.

Mobbning och annan kränkande behandling

Hur många elever är det som upplever att de mobbas? Hur uppfattar elever, lärare och föräldrar problemen med mobbning? Gör skolan något för att förhindra mobbning?

Var tionde elev och förälder och var tjugonde lärare menar att mobbning är ett stort problem på den egna skolan

Elever och föräldrar har ungefär samma uppfattning i frågan om mobbning är ett stort problem på den egna skolan medan lärarna i mindre utsträckning menar att mobbning är ett stort problem. Idag är det en större andel bland såväl elever, lärare och föräldrar som anser att mobbning är ett stort problem och det är bland elever och föräldrar som andelen ökat mest. Det är framförallt i grundskolan som mobbning uppfattas som ett stort problem. Bland elever, föräldrar och lärare i grundskolan uppfattar 17, 13 respektive 7 procent mobbning som ett stort problem jämfört med 8, 6 respektive 2 procent på gymnasieskolan.

Tabell 9.5 "Mobbing är ett stort problem på skolan" Andel elever, lärare och föräldrar som år 1993–2003 instämmer i påståendet.

	1993	1997	2000	2003
Elever	8	10	14	13
Lärare	5	8	7	6
Föräldrar	8	14	13	12

3 procent av eleverna känner sig mobbade eller trakasserade av andra elever

När det gäller individens egen upplevelse av mobbing instämmer 3 procent av eleverna i påståendet "Du känner Dig mobbad eller trakasserad av andra elever". Procentandelen motsvarar cirka 20 000 elever i Sverige. I föregående års undersökning var andelen elever som upplevde sig vara mobbade något större, 4 procent. Bland eleverna i grundskolans år 7–9 upplever sig 3 procent mobbade mot 2 procent i gymnasieskolan. Föräldrarna fick i år för första gången svara på frågan "Tycker Du att Ditt barn är mobbat eller trakasserat av andra elever" och här var andelen som instämmer högre, 7 procent, jämfört med eleverna. I grundskolans år 7–9 är det 8 procent av föräldrarna som tycker att deras eget barn är mobbat mot 2 procent av föräldrarna till elever i gymnasieskolan.

5 procent av eleverna känner sig mobbade eller trakasserade av någon lärare

År 2003 är det 5 procent av eleverna som upplever att de mobbas eller trakasserar av sina lärare, vilket är en liten minskning jämfört med år 2000 då andelen var 6 procent. Det är alltså vanligare att elever känner sig mobbade av sina lärare än av andra elever. Eleverna tillfrågades också om de ofta känner sig orättvist behandlade av lärare eller andra vuxna i skolan, vilket 15 procent av eleverna menar att de gör. Av grundskoleeleverna menar 5 procent att de är mobbade eller trakasserade av sina lärare jämfört med 4 procent av gymnasieeleverna. Bland föräldrarna, som år 2003 fick frågan för första gången, var det 4 procent som ansåg att deras eget barn blev mobbat eller trakasserat av någon lärare.

Såväl elever, lärare som föräldrar tycker att skolan arbetar mer mot mobbing nu än tidigare

Gemensamt för såväl elever, lärare och föräldrar är att de ger uttryck för en positiv förändring under tioårsperioden när det gäller arbetet mot mobbing. År 2003 instämmer 75 procent av eleverna, 80 procent av lärarna och 57 pro-

cent bland föräldrarna i påståendet att skolan gör mycket för att förhindra mobbning. Liksom när det gäller synen på om mobbning är ett stort problem på skolan har elever och föräldrar en ”dystrare” bild av problemen än lärarna. Lärarna instämmer inte i lika stor utsträckning som elever och föräldrar i att mobbning är ett stort problem och lärarna tycker också i större utsträckning än elever och föräldrar att skolan gör mer för att förhindra mobbning. Det är framförallt bland eleverna som uppfattningen förändrats över tid så att de tycker att skolan i större utsträckning arbetar mot mobbning.

Tabell 9.6 ”Min skola gör mycket för att förhindra mobbning och annan kränkande behandling”. Andel elever, lärare och föräldrar som år 1993–2003 instämmer i påståendet.

	1993	1997	2000	2003
Elever	50	52	59	75
Lärare	67	71	79	80
Föräldrar	–	48	51	57

Knappt sju av tio lärare anser att de har tillräcklig kompetens för att aktivt motverka mobbning och annan kränkande behandling

I läroplanen står det framskrivet att de som verkar i skolan aktivt ska verka mot mobbning och annan kränkande behandling. Lärarna tillfrågades för första gången i 2003 års undersökning om de ansåg att de hade tillräcklig kunskap och kompetens för att motverka mobbning. Av hela lärargruppen svarade 66 procent ja på frågan om de ansåg att de hade tillräcklig kunskap och kompetens⁷. Bland grundskolelärarna anser 70 procent att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att aktivt kunna motverka mobbning och annan kränkande behandling mot 56 procent bland gymnasielärarna. Varje skola är skyldig att ha ett handlingsprogram mot mobbning och annan kränkande behandling. En ny fråga till lärarna var om skolan de arbetar på har just ett sådant handlingsprogram. På frågan om handlingsprogram svarade 93 procent av lärarna att deras skola hade ett handlingsprogram. Även i denna fråga återfinns en skillnad mellan skolformerna. Bland grundskolelärarna är andelen som uppger att ett handlingsprogram finns 96 procent, och bland gymnasielärarna 83 procent.

⁷ Frågan om lärarnas uppfattning om sin kompetens inom övriga områden behandlas i avsnitt 5 ”Skolans kunskapsuppdrag”.

Var femte lärare i grundskolan är utsatt för våld, hot eller trakasserier av elever

Lärarna fick besvara frågan om de under det senaste året blivit utsatta för våld hot eller trakasserier. Totalt svarade 18 procent ja på frågan. Bland grundskolelärarna svarade 20 procent ja på frågan jämfört med 6 procent av gymnasie-lärarna. Av de totalt 18 procent som svarade ja på frågan gäller 14 procent våld, hot eller trakasserier av en eller flera elever, 3 procent våld, hot eller tra-kasserier av personal på skolan och 4 procent våld, hot eller trakasserier av föräldrar. Resultaten är i stort oförändrade sedan år 1997.

Vanligare med olovlig frånvaro bland gymnasieelever

Den olovliga frånvaron i skolan har enligt eleverna minskat något under 90-talet. År 2003 menade 49 procent av eleverna att de aldrig var frånvarande från skolan utan lov jämfört med 45 procent år 1993. Andelen elever som är frånvarande utan lov mycket eller ganska ofta är dock ungefär densamma år 2003, 5 procent, som år 1993, 6 procent. Det finns en skillnad mellan grundskoleelever och gymnasieelever avseende benägenheten att vara frånvarande utan lov. De båda skolformerna skiljer sig åt med avseende på kraven att infinna sig i skolan. För grundskolan, som är obligatorisk, gäller skolplikt medan det i gymnasiet, som är en frivillig skolform, råder närvaroplikt. Knappt 3 procent av grundskoleeleverna uppgav att de mycket eller ganska ofta var frånvarande utan lov, motsvarande andel bland gymnasieeleverna var 8 procent. I grundskolan uppgav två tredjedelar att de aldrig är frånvarande utan lov medan det bland gymnasieeleverna är en tredjedel som aldrig är borta utan lov.

Trygghet, rädsla, oro och stress

Föräldrar födda utomlands känner sig mindre trygga när deras barn är i skolan

Andelen elever som för det mesta känner sig lugna och trygga i skolan har ökat, från 91 procent år 1997 till 94 procent år 2000 och 96 procent år 2003. Bland elever med utländsk bakgrund är det 91 procent som känner sig lugna och trygga i skolan, motsvarande andel bland elever med svensk bakgrund är 96 procent. 62 procent av lärarna anser att det oftast är lugnt på raster och håltimmar. Bland lärare i gymnasieskolan anser 79 procent att det oftast är lugnt på raster och håltimmar medan motsvarande andel i grundskolan är 57 procent.

Andelen elever som alltid eller oftast känner sig oroliga eller rädda i skolan uppgår till tre procent, samma andel som år 2000. Bland elever med utländsk bakgrund är det 6 procent som alltid eller oftast känner sig rädda eller oroli-

ga, motsvarande andel bland elever med svensk bakgrund var 2 procent. Det är också vanligare att pojkar aldrig upplever rädsla och oro, 76 procent, än flickor, 63 procent.

De flesta föräldrar, 86 procent, känner sig lugna och trygga när deras barn vistas i skolan, ett resultat som är oförändrat sedan år 2000. En lägre andel av de utlandsfödda föräldrarna känner sig trygga när barnen är i skolan, 70 procent, jämfört med andelen svenskfödda föräldrar, 89 procent. Två tredjedelar av föräldrarna tycker att det verkar vara positiv stämning och god sammanhållning på skolan, samma andel som år 2000. Hälften av föräldrarna instämmer i att det oftast verkar vara lugnt på raster och håltimmar, ett resultat som är sig likt sedan år 2000. Det är dock en stor skillnad mellan utlandsfödda föräldrar, där 39 procent instämmer i påståendet, och svenskfödda föräldrar, där 52 procent instämmer i påståendet.

Enligt både lärare och elever har stämningen och sammanhållningen på skolorna förbättrats. Bland lärarna har andelen som instämmer i påståendet "Det är positiv stämning och god sammanhållning i min skola" ökat från 67 procent år 1997 till 76 procent år 2003 och bland eleverna har andelen ökat från 70 procent år 2000 till 79 procent år 2003. En högre andel gymnasieelever, 85 procent, än grundskoleelever, 75 procent anser att stämningen och sammanhållningen är god.

Hälften av flickorna känner sig alltid eller oftast stressade i skolan. En tredjedel av eleverna känner sig alltid eller oftast stressade i skolan, en nivå som är sig lik sedan år 2000. Mellan åren 1997 och 2000 ökade andelen som alltid eller oftast känner sig stressade. Det är stor skillnad mellan flickor och pojkar. Medan nästan hälften av flickorna uppger att de alltid eller oftast är stressade uppger en femtedel av pojkarna samma sak.

Frågan om stress ställdes för första gången till lärarna i år. Bland lärarna menar nästan hälften, 47 procent att de alltid eller oftast är stressade i skolan. Bland kvinnorna är det 51 procent som alltid eller oftast är stressade. Motsvarande andel bland männen är 39 procent. Könsskillnaden när det gäller stress återfinns alltså bland både elever och lärare.

Tabell 9.7 "Hur ofta känner Du Dig stressad i skolan?" Andel elever som år 1997-2003 svarat alltid eller oftast. Totalt och fördelat på kön, skolform respektive programtyp.

	Totalt						
	Flickor	Pojkar	Grundskola	Gymnasieskola		APU	Ej APU
1997	25	33	17	20	31	24	39
2000	35	46	26	29	41	33	51
2003	34	47	21	31	36	28	43

Av tabell 9.7 framgår att skillnaderna mellan grundskola och gymnasieskola har minskat. Skillnaderna mellan pojkar och flickor har förstärkts, bland pojkarna minskar stressen medan den för flickorna sedan år 2000 ligger kvar på en hög nivå. Skillnaden mellan skolformerna tenderar dock att minska. Medan stressen minskat i gymnasieskolan har stressen befasts på samma nivå i grundskolan.

I forskningen kring stress tittar man ofta på kombinationen krav och kontroll. Man vet idag att höga krav och liten egenkontroll över arbetssituationen innebär en betydande risk för negativ stress. Undersökningens resultat visar att det är en högre andel bland flickorna, 18 procent, jämfört med pojkarna, 9 procent, som anser att kraven är för höga i skolan. Den totala andelen, 14 procent, som anser att kraven i skolan är för höga är oförändrad sedan år 2000. Det finns en skillnad mellan gymnasieprogram med och utan APU. På program med APU anser 9 procent av eleverna att kraven är för höga i skolan medan motsvarande andel på program utan APU är 19 procent.

Elevernas intresse för skolan har ökat

Flera tecken pekar på att skolan blivit mer intressant för eleverna. Andelen elever som tycker att de bryr sig om och engagerar sig i skolarbetet väldigt eller ganska mycket har ökat från 60 procent år 1993 till 76 procent år 2003. Grundskoleelever och elever som läser program utan APU är mer engagerade än gymnasieelever och elever på program med APU. Bland elever i grundskolan är 80 procent engagerade medan motsvarande andel bland gymnasieelever är 73 procent. Mer än åtta av tio elever tror idag att de kommer att få nytta av det de lär i skolan jämfört med 79 procent år 1997, grundskoleelever i större utsträckning än gymnasieelever. Fler elever tycker att det känns meningsfullt att gå till skolan, andelen har ökat från 61 procent till 71 procent mellan år 1997 och 2003. Andelen elever som tycker att skolan ger lust att lära mer har också ökat från 56 procent år 2000 till 63 procent år 2003. Tre av fyra elever

menar att de trivs bra eller mycket bra med skolarbetet idag, samma andel som år 2000. Andelen som absolut eller troligen hellre skulle ta ett arbete än gå i gymnasieskolan om möjligheten fanns har minskat från 22 procent till 19 procent mellan åren 2000 och 2003. Bland elever på program med APU vill 28 procent hellre arbeta, jämfört med var tionde elev på program utan APU. Andelen som absolut inte hellre skulle arbeta än gå i gymnasiet har ökat från 40 procent till 54 procent mellan åren 2000 och 2003.

Sammanfattning med kommentar

Relationen mellan lärare och elev har utvecklats i positiv riktning under det gångna decenniet.

Både elever och lärare menar i större utsträckning att det är positiv stämning och god sammanhållning på skolan. Eleverna trivs bättre med sina lärare. Andelen elever som trivs mycket bra med sina lärare har ökat, från 19 procent år 1993 till 33 procent år 2003. Eleverna har lättare att vända sig till sina lärare med problem som har med skolan att göra, andelen har ökat från 50 till 78 procent under tioårsperioden. Även de frågor som speglar vad eleverna tycker om sina lärare har utvecklats i positiv riktning. Det handlar om ungefär tio procentenheters ökning på frågor som handlar om huruvida eleverna tycker att lärarna undervisar bra, huruvida lärarna förmår engagera och skapa intresse, om lärarna tror på eleven och elevens förmåga att lära samt i vilken utsträckning lärarna tar tillvara elevens erfarenheter och synpunkter. Eleverna upplever också ett större engagemang och en större nytta med kunskaperna de tillägnar sig i skolan. Idag säger 76 procent av eleverna att de är mycket eller ganska engagerade i skolarbetet jämfört med 60 procent för tio år sedan och idag tror 83 procent av eleverna att de kommer att ha nytta av det de lär sig jämfört med 79 procent år 1997. Fler elever upplever också lust att lära och att det känns meningsfullt att gå i skolan. Andelen elever som hellre skulle vilja jobba än att gå i gymnasiet har också minskat.

Fortfarande känner sig många elever mobbade eller trakasserade av andra elever i skolan, runt 20 000, även om andelen minskat från 4 till 3 procent jämfört med år 2000. I årets undersökning ställdes frågor om mobbning också till föräldrarna och bland dessa upplever 7 procent att deras eget barn är mobbat eller trakasserat av andra elever i skolan. Fler elever, 5 procent, känner sig mobbade eller trakasserade av sina lärare. Bland föräldrarna uppfattar 4 procent att deras eget barn mobbas av någon lärare. Elever, lärare och föräldrar instämmer idag i större utsträckning att mobbning är ett stort problem på skolan samtidigt som de också i större utsträckning instämmer i att skolan gör mycket för att förhindra mobbning. De allra flesta lärarna, 93 procent, uppger att det finns ett handlingsprogram mot mobbning och annan kränkande behandling på den egna skolan men en fjärdedel av lärarna menar

att de inte har tillräckligt med kunskap och kompetens för att arbeta aktivt mot detta.

Andelen elever som känner sig rädda eller oroliga när de är i skolan är högre bland elever med utländsk bakgrund, 6 procent, än bland elever med svensk bakgrund, 2 procent. Andelen elever som känner sig lugna och trygga i skolan är lägre bland elever med utländsk bakgrund, 91 procent, jämfört med elever med svensk bakgrund där motsvarande andel är 96 procent. Detta återspeglas också bland föräldrar födda utomlands där 70 procent känner sig lugna och trygga när barnet är i skolan jämfört med 89 procent av föräldrarna födda i Sverige.

Var femte lärare uppger att de utsatts för våld, hot eller trakasserier på sin arbetsplats under det senaste året – av elever, föräldrar eller personal på skolan.

Hos både elever och lärare är stress ett stort problem. En tredjedel av eleverna och hälften av lärarna känner sig ofta eller alltid stressade i skolan. Hos såväl elever som lärare upplever flickor och kvinnor stress i större utsträckning än pojkar och män. Bland eleverna upplever 47 procent av flickorna ofta eller alltid stress i skolan jämfört med 21 procent av pojkarna. Bland lärarna upplever 51 procent av de kvinnliga lärarna stress jämfört med 39 procent av männen. Könsskillnaden mellan eleverna har också ökat då stressnivån är densamma som tidigare bland flickorna samtidigt som stressen minskat något bland pojkarna. Stressnivån i gymnasiet har minskat något samtidigt som stressnivån har befasts i grundskolan. Läraryrket ligger i topp bland yrken som är mest utsatta för stress (Arbetsmiljöverket och SCB, 2001).

Skolans information

10. Skolans information

Informationen från skola till hem kännetecknas av en tydlig positiv utveckling över tid. Skolbarnsföräldrarna uttrycker i betydligt större utsträckning att de är nöjda med informationen idag jämfört med för tio år sedan. Det område som visar den mest markanta positiva utvecklingen är informationen om skolans normer och regler.

Internationell forskning visar en entydig bild av hur viktiga föräldrar är för sina barns framgång i skolan (se till exempel Skolverket, 1999). Ett väl utvecklat samarbete mellan skola och hem är en förutsättning för att skolan ska kunna nå målen för sin verksamhet. I grundskolans läroplan, Lpo94, framgår att skolan har skyldigheter att informera hemmen både om mer övergripande förhållanden och om det enskilda barnets skolsituation.

Information till hemmet

Skolan är bra på att informera om normer och regler

Frågorna om information har endast besvarats av föräldrar till elever i grundskolan. Liksom år 2000 är nästan åtta av tio föräldrar till elever i grundskolan nöjda med informationen om hur det egna barnet klarar sig i olika ämnen och hur barnet fungerar socialt, områden som ska behandlas i utvecklings-samtalet. På dessa områden har det skett en positiv utveckling sedan den första undersökningen år 1993, men nivån år 2003 är densamma som för tre år sedan. Sex av tio skolbarnsföräldrar är nöjda med informationen om hur man som förälder kan hjälpa sitt barn i skolarbetet. På denna fråga har andelen som tycker att skolan informerar mycket eller ganska bra ökat successivt under hela tioårsperioden, från 47 till 61 procent.

När det gäller information av mer generell karaktär har det skett en ökning i andelen som tycker att skolan skött sin informationsuppgift mycket eller ganska bra. Sju av tio föräldrar anser att de blir bra informerade om normer och regler på barnets skola, vilket är en kraftig ökning sedan undersökningen år 1993 då motsvarande andel var fyra av tio. Nästan en lika stor andel av skolbarnsföräldrarna, 66 procent, tycker att normerna och reglerna är bra på barnets skola. När det gäller information om vilka mål och krav som gäller i olika ämnen samt hur resurser används och fördelas är skolbarnsföräldrarna minst nöjda, men även inom dessa områden har det skett en positiv utveckling över tid.

Det är skillnad mellan hur skolbarnsföräldrar till elever i år 1-6 respektive år 7-9 uppfattar att de informeras om hur undervisningen genomförs och hur de kan hjälpa sitt barn i skolarbetet. I båda fallen är föräldrar till yngre barn mer nöjda.

Skolbarnsföräldrar födda i annat land än Sverige är mer positiva till informationen om hur resurser används och fördelas, 44 procent, samt informationen om de mål skolan satt upp för verksamheten, 63 procent, jämfört med föräldrar födda i Sverige, 31 respektive 54 procent. Däremot tycker inte denna föräldragrupp att informationen om hur det egna barnet klarar sig i olika ämnen är bra i samma utsträckning, 71 procent, jämfört med 80 procent av föräldrar födda i Sverige.

Tabell 10.1 "Hur tycker Du att skolan skött sin informationsuppgift inom följande områden?" Andel skolbarnsföräldrar som år 2003 svarat mycket eller ganska bra.

Skolbarnsföräldrar	
...hur Ditt barn klarar sig i olika ämnen	78
...hur Ditt barn fungerar socialt	77
...normer och regler i Ditt barns skola	68
...hur Du kan hjälpa Ditt barn i skolarbetet	61
...hur undervisningen genomförs	57
...de mål skolan satt upp för verksamheten under terminen	55
...vilka mål och krav som gäller i olika ämnen	46
...hur resurser används och fördelas	33

Utvecklingssamtal

Utvecklingssamtalet fungerar bra som informationskanal

Betyg har under lång tid använts för att lärare ska kunna meddela föräldrar och barn hur kunskaper och utveckling bedömts. År 1994 begränsades betygs-sättningen till de två sista skolåren i grundskolan och utvecklingssamtal gjordes till ett obligatoriskt inslag i grundskolan från och med hösten 1995.

Utvecklingssamtal ska hållas mellan elev, förälder och lärare varje termin.

Avsikten med utvecklingssamtalet är att alla tre parter ska ha möjligheter att överblicka utvecklingen i elevens lärande och sociala förmåga. I samtalet ska elevens resultat sättas i förhållande till krav och mål i läroplan och kursplaner och handla om hur elevens kunskaps- och sociala utveckling bäst kan stödjas. Utvecklingssamtalet ska ses som en del av lärandet (Skolverket 2001a, 2001b). Se även avsnitt 11 "Bedömning och betyg".

Föräldrarna till elever i grundskolan tillfrågades om de utvecklingssamtal de hittills haft tillsammans med sitt barns lärare. De allra flesta föräldrarna, nästan 8 av 10, har en positiv syn på utvecklingssamtalen, en större andel idag

än för sex år sedan (1997 var andelen 72 procent). Föräldrar till elever i år 7–9 tycker i större utsträckning att utvecklingssamtalen varit mycket eller ganska dåliga (14 procent) jämfört med föräldrar till elever i år 1–6 (7 procent). Det finns inga skillnader i uppfattningen om utvecklingssamtalen mellan föräldrar med olika utbildningsnivå.

Majoriteten av de föräldrar som tycker att utvecklingssamtalen varit mycket eller ganska bra är också nöjda med möjligheterna för det egna barnet att få extra hjälp och stöd om det behövs. De föräldrar som inte är nöjda med utvecklingssamtalen uttrycker missnöje med möjligheten till stöd.

Även om skolbarnsföräldrarna är nöjda med utvecklingssamtalen, tycker flertalet att betygen är viktiga för att visa hur det går för deras barn. En majoritet vill ha betyg i tidigare skolår i grundskolan, se avsnitt 2 ”Skolan i samhällsdebatten”.

Informationen till eleven om hur han/hon klarar sig är bättre i grundskolan än i gymnasieskolan

Sammantaget är eleverna relativt nöjda med lärarens information om hur han/hon klarar sig, drygt sju av tio elever uppger att informationen är bra i alla eller de flesta ämnena. Elever i grundskolan tycker i större utsträckning att informationen är bra än gymnasieelever och pojkar är mer nöjda än flickor. Elever i gymnasieskolan uttrycker i större utsträckning sitt missnöje, så många som 16 procent menar att informationen är bra endast i några få eller inte i något ämne.

Över tid ser vi en positiv trend. För sex år sedan var drygt sex av tio elever nöjda med informationen i alla eller de flesta ämnena. Skillnaderna mellan grund- och gymnasieskola respektive flickor och pojkar var desamma då som idag.

Sammanfattning med kommentar

Informationen från skola till hem kännetecknas av en tydlig positiv utveckling över tid. Skolbarnsföräldrarna uttrycker i betydligt större utsträckning att de är nöjda med skolans information inom flera områden idag jämfört med den första attitydundersökningen år 1993.

Skolbarnsföräldrarna tycker att skolan blivit betydligt bättre på att informera om normer och regler. En större andel föräldrar till elever i grundskolan upplever att skolan är bra på att informera om det egna barnet jämfört med andelen som tycker att skolan är bra på att ge allmän information. Det är stor överensstämmelse mellan föräldrarnas uppfattning om utvecklingssamtalen och deras uppfattning om skolans information om hur det egna barnet klarar sig i olika ämnen och hur barnet fungerar socialt. Detta resultat tyder på att utvecklingssamtalet fungerar som informationskanal. Även om majoriteten är

relativt nöjd på detta område, ser vi att föräldrar till äldre elever uttrycker missnöje med utvecklingssamtalen i större utsträckning än föräldrar till yngre elever. Skolbarnsföräldrar som är födda i annat land än Sverige tycker i mindre utsträckning att informationen om hur det egna barnet klarar sig i olika ämnen är bra.

Bedömning och betyg

11. Bedömning och betyg

Fler lärare anser idag att de lyckas sätta rättvisa betyg. Det anser också eleverna även om de är mer kritiska till betygssättningen än lärarna. Drygt åtta av tio elever och knappt åtta av tio föräldrar tycker att utvecklingssamtalen är bra. Föräldrar till elever i år 1–6 är mer nöjda än elever i år 7–9. I år har Skolverket för första gången frågat lärarna om de samverkar vid betygssättningen. Drygt var fjärde lärare säger att de inte samverkar med andra lärare vid betygssättning.

Betyg

Samtidigt som läroplanerna för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna infördes började ett nytt betygssystem att gälla. Slutbetyg enligt det mål- och kunskapsrelaterade systemet gavs för första gången våren 1998 i grundskolan. För grundskolan gäller att betyg ges varje termin i år 8 och i slutet av höstterminen i år 9 (terminsbetyg) samt när skolplikten upphör (slutbetyg). I gymnasieskolan sätts betyg på varje avslutad kurs och på projektarbete.

Tre fjärdedelar av eleverna anser att lärarna sätter rättvisa betyg. Tre fjärdedelar av eleverna, 74 procent, anser att alla eller de flesta lärarna sätter rättvisa betyg. Andelen har ökat sedan mätningen år 2000 då 66 procent ansåg att lärarna satte rättvisa betyg. Pojkarna, 78 procent, anser i högre grad än flickorna 70 procent, att lärarna sätter rättvisa betyg. Ungefär 20 procent av eleverna är mindre nöjda med betygssättningen, 11 procent anser att hälften av lärarna sätter rättvisa betyg och 10 procent anser att några få eller inga lärare sätter rättvisa betyg. Bland lärarna anser 85 procent att de lyckas sätta rättvisa betyg vilket är en ökning sedan år 2000 då andelen var 80 procent.

En ny fråga i årets undersökning gäller i vilken grad lärare samverkar med andra lärare vid betygssättning. Drygt var fjärde lärare, 27 procent, menar att de inte samverkar med någon vid betygssättning. Av de lärare som svarat ja, samverkar 70 procent med lärare på den egna skolan, 4 procent med lärare i den egna kommunen och 2 procent med lärare i en annan kommun. De lärare som samverkar vid betygssättningen anser i högre grad att de är mycket eller ganska bra på att sätta rättvisa betyg jämfört med lärare som inte samverkar, 80 procent jämfört med 50 procent.

Utvecklingssamtal

Från 1995 gjordes utvecklingssamtalen till ett obligatoriskt inslag i grundskolan. Samtalen ska genomföras minst en gång varje termin vilket innebär att eleven har haft minst fjorton samtal bakom sig när han eller hon får sitt förs-

ta betyg. Sedan år 2000 är samtalen också obligatoriska på gymnasieskolan. Utvecklingssamtalet ska hållas mellan elev, förälder och lärare. Avsikten är att alla tre parter ska ha möjlighet att överblicka utvecklingen i elevens lärande och sociala förmåga. Se även avsnitt 10 ”Skolans information”:

Eleverna är mer nöjda med utvecklingssamtalen än föräldrarna. På frågan om vad grundskoleeleverna tyckte om de utvecklingssamtal de haft svarade 83 procent att de var mycket eller ganska bra, motsvarande andel var år 2000 84 procent och år 1997 81 procent. Det finns en skillnad mellan elever med litet kulturellt kapital och elever med stort kulturellt kapital⁸. Bland elever med litet kulturellt kapital var det 77 procent som ansåg att utvecklingssamtalet varit bra eller ganska bra, motsvarande andel bland dem med stort kulturellt kapital var 88 procent. Föräldrarna är inte riktigt lika nöjda med utvecklingssamtalen som eleverna. 77 procent av skolbarnsföräldrarna var mycket eller ganska nöjda med utvecklingssamtalen, motsvarande andel år 2000 var 73 procent. Dubbelt så stor andel bland föräldrar till elever i år 7-9, 14 procent, anser att utvecklingssamtalen varit mycket eller ganska dåliga jämfört med föräldrar till elever i år 1-6.

Sammanfattning med kommentar

Drygt åtta av tio elever och föräldrar tycker att utvecklingssamtalen är bra. Föräldrar till elever i år 1-6 är mer nöjda än föräldrar till elever i 7-9. Att 27 procent av lärarna inte samverkar med någon annan vid betygsättning utgör ett hot mot likvärdigheten i betygsättningen. Trots detta tycker både lärare och elever att lärarna har blivit bättre på att sätta betyg. Möjligen beror ökningen på att lärare och elever lärt sig och vant sig vid det nya betygssystemet. Samtidigt som eleverna totalt sett är mer nöjda än tidigare anser fortfarande var tionde elev att ungefär hälften av lärarna sätter rättvisa betyg och var tionde elev anser att några få eller inga lärare sätter rättvisa betyg.

⁸ Som mått på kulturellt kapital används antal böcker i hemmet.

Om undersökningens genomförande

Om undersökningens genomförande

I undersökningen *Attityder till skolan* tillfrågas elever, lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet via postenkäter och telefonintervjuer om deras uppfattning om skolan på ett antal områden, exempelvis om undervisning, inflytande, stress, mobbning, betyg, förtroende, val av skola, information och skolmiljö.

Nyheter i *Attityder till skolan 2003*

- Elevundersökningen har utvidgats till att omfatta också yngre elever (10–12-åringar). Resultaten från denna undersökning publiceras i en kommande rapport från Skolverket.
- Undersökningsresultaten presenteras för varje enskild fråga i tabeller som publiceras på Skolverkets webbplats.
- Utökad urval av elever med utländsk bakgrund och utlandsfödda föräldrar
- Elevmedverkan genom fokusgrupper och läsning av rapportmanus.
- För att öka undersökningskvaliteten och minska kostnaden har kalibrering⁹ använts för att minska bortfallets påverkan på undersökningsresultaten.
- Återkoppling till respondenterna.

Elevundersökningen

Elevundersökningen omfattar elever i grundskolans år 7–9, födda 1987–89, samt elever i gymnasieskolan födda 1983–86. Vid urvalet har registret över totalbefolkningen (RTB) och elevregistret för gymnasieskolan använts. Datainsamlingen som gjordes av Statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av Skolverket, genomfördes i första hand med hjälp av telefonintervjuer. I de fall där telefonnummer till de utvalda personerna inte gick att hitta skickades en postenkät ut med två påminnelser. I den andra påminnelsen bifogades även ett nytt frågeformulär. I telefonintervjuerna läste intervjuaren upp svarsalternativen för eleverna.

En förändring som skett i elevundersökningarna mellan år 2000 och 2003 är att svarsalternativet ”vet inte” inte har lästs upp av intervjuarna i undersökningen år 2003, vilket gjorts år 2000 och tidigare. Om eleven spontant ändå har sagt att de inte vet på en fråga har svarsalternativet ”vet inte” ändå markerats av intervjuaren. Detta har troligen lett till att procentandelen som svarat ”vet inte” minskat på de frågor där andelen ”vet inte”-svar i tidigare undersökningar varit hög.

⁹ Se stycket ”Kalibrering av vikter”.

Datainsamlingen pågick under perioden februari–maj 2003. Urvalet som omfattade 2 600 elever stratifierades efter skolform, (grundskolans år 7–9 respektive gymnasieskola), program i gymnasieskolan (APU-program eller ej APU-program¹⁰) och svensk och utländsk bakgrund. Med utländsk bakgrund avses att eleven själv är född utomlands eller att båda elevens föräldrar är födda utomlands. Med svensk bakgrund avses att eleven själv är född i Sverige och att minst en av föräldrarna är född i Sverige. Av de 2 600 eleverna i urvalet deltog 1 942 vilket ger en svarsfrekvensen på 75 procent. Av bortfallet på 25 procent berodde 10 procent på att respondenten inte ville medverka, 13 procent på att respondenterna inte kunde nås och 2 procent på övriga anledningar. Av de 75 procent deltagande eleverna telefonintervjuades 97 procent och 3 procent besvarade en postenkät. För att minska påverkan av elevbortfallet på 25 procent har undersökningsresultaten kalibrerats¹¹. De hjälpvariabler som använts för att kalibrera vikterna i elevundersökningen var kön, skolform, boendekommun, födelse-land och föräldrarnas utbildningsnivå.

Lärarundersökningen

Lärarundersökningen omfattar lärare i grundskolans år 1–9 samt gymnasieskolan. Vid urvalet har registret över pedagogisk personal använts. Datainsamlingen som genomfördes av Statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av Skolverket, gjordes med hjälp av postenkäter med två påminnelser. I den andra påminnelsen bifogades även ett nytt frågeformulär. Datainsamlingen pågick under perioden februari–maj 2003. Urvalet som omfattade 2 500 lärare stratifierades efter skolform och kön. Av de 2 500 lärarna i urvalet besvarade 1 844 postenkäten vilket ger en svarsfrekvens på 74 procent. Av de 26 procenten i bortfallet berodde 25 procent på att enkäten inte skickades åter (respondenten ville inte delta) och knappt 1 procent på att respondenten inte kunde nås. För att minska påverkan av lärarbortfallet på 26 procent har undersökningsresultaten kalibrerats¹². De hjälpvariabler som användes för att kalibrera vikterna i lärarundersökningen var kön, ålder, civilstånd, födelse-land, boendekommun, befattning och behörighet.

Allmänhets- och skolbarnsföräldraundersökningen

Allmänhets- och skolbarnsföräldraundersökningen genomfördes med en enkät riktad till allmänheten och en enkät riktad till skolbarnsföräldrar med cirka 50 frågor till allmänheten och utöver dessa 50 gemensamma frågor ytterligare cirka 90 frågor till skolbarnsföräldrarna. Allmänheten omfattar befolk-

¹⁰ Programmen har delats in i två kategorier beroende på om programmet har krav på arbetsplatsförlagd utbildning (APU) eller inte. Se stycket "Definitioner" för programindelning.

¹¹ Se stycket "Kalibrering av vikter".

¹² Se stycket "Kalibrering av vikter".

ningen i åldern 20–74 år och skolbarnsföräldrarna omfattar den del av befolkningen som har barn som går i grund- eller gymnasieskolan. Urvalet har dragits med hjälp av registret över totalbefolkningen (RTB). Datainsamlingen som gjordes av Statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av Skolverket, genomfördes med hjälp av postenkäter med två påminnelser. I den andra påminnelsen bifogades även ett nytt frågeformulär. På kuverten till skolbarnsföräldrarnas enkät stod ett namngivet barn vilket skolbarnsföräldrarna instruerades att besvara enkäten utifrån. Datainsamlingen pågick under perioden februari–maj 2003. Urvalet som omfattade 3 300 personer var stratifierat efter om personen var skolbarnsföräldrar eller ej samt om personen var född i Sverige eller utomlands. Svarsfrekvensen för allmänheten var 61 procent och för skolbarnsföräldrar 63 procent. Cirka 1 procent av bortfallet bland både allmänhet och skolbarnsföräldrar berodde på att respondenten inte kunde nå och resten av bortfallet berodde på att enkäten inte skickades åter (respondenten ville inte delta). Då urvalet var stratifierat för att många utlandsfödda skulle komma att ingå i urvalet översattes allmänhets- och skolbarnsföräldrarenkäterna till fem olika språk: engelska, serbokroatiska, spanska, albanska och arabiska. I introduktionsbrevet informerades respondenterna, på de fem nämnda språken, om att de kunde beställa översatta enkäter per telefon eller via e-post. Ett fåtal hörde av sig för att få de översatta enkäterna vilket är en viktig erfarenhet inför framtida undersökningar. För att minska påverkan av bortfallet på 39 respektive 37 procent har undersökningsresultaten kalibrerats¹³. De hjälpvariabler som användes för att kalibrera vikterna i undersökningen bland allmänhet och skolbarnsföräldrar var kön, ålder, bostadsregion, födelseland, utbildningsnivå och civilstånd.

Undersökningsgrupp, undersökningsmetod, urvalsstorlek samt antal respondenter och svarsfrekvens.

Undersökningsgrupp	Metod	Antal i urvalet	Antal svarande	Svarsfrekvens
Elever i år 7–9 samt gymnasieskolan	Telefonintervju	2 600	1 942	75 procent
Lärare i grund- och gymnasieskolan	Postenkät	2 500	1 844	74 procent
Allmänhet 20–74 år	Postenkät	3 300	2 012	61 procent
därav Skolbarnsföräldrar till elever i grund- och gymnasieskola	Postenkät	2 650	1 669	63 procent

Utökad urval av elever med utländsk bakgrund och utlandsfödda föräldrar

För att kunna särredovisa svaren på frågorna dels för elever med utländsk bakgrund och dels av allmänhet och skolbarnsföräldrar födda utomlands har ett utökad urval gjorts av dessa grupper. I syfte att öka svarsfrekvensen bland utlandsfödda som har en lägre svarsbenägenhet än svenskfödda har enkäterna riktade till allmänhet och skolbarnsföräldrar översatts till fem språk: engelska, serbokroatiska, spanska, albanska och arabiska.

Kalibrering av vikter

En viktig aspekt av en undersöknings kvalitet är bortfallets storlek. Ett vanligt sätt att reducera bortfallets storlek i postenkätundersökningar är att genomföra telefonintervjuuppföljningar. I de tidigare attitydundersökningarna har telefonintervjuundersökningar använts för att reducera bortfallet. I 2003 års undersökningar har kalibrering av vikter istället använts som metod att minska bortfallsrisken (Lundström, S och Särndal, C-E). Kalibreringsmetoden bygger på att det finns kunskap om de respondenter som inte besvarat undersökningen. I korthet innebär kalibreringsmetoden att man använder ett antal registervariabler som samvarierar med svarsbenägenheten hos olika grupper. Ett exempel på en registervariabel som nyttjats i denna undersökning är boendekommun då det visat sig att boende i storstadskommuner varit mindre svarsbenägna än övriga. Vilka registervariabler som använts i vilken undersökning redovisas under respektive undersökning. Förutom att bortfallsrisken reduceras är en fördel med metoden att undersökningskostnaden minskar jämfört med när telefonintervjuuppföljningar görs. En ”nackdel” med metoden är att kvalitetshöjningen som kalibreringen innebär inte märks utåt då svarsfrekvensen inte höjs på samma sätt som vid telefonintervjuuppföljningar. I jämförelser med tidigare attitydundersökningar (och även andra enkätundersökningar) bör hänsyn tas till att effekten av bortfallet korrigerats med hjälp av kalibrering istället för, som i tidigare attitydundersökningar, telefonuppföljningar. För lärarundersökningen exempelvis redovisades för år 2000 en svarsfrekvens på 80 procent efter två påminnelser och telefonintervjuuppföljningar men innan telefonintervjuuppföljningarna genomfördes var svarsfrekvensen 70 procent. I 2003 års lärarundersökning var svarsfrekvensen 74 procent med kalibrering istället för telefonintervjuuppföljningar.

Enkäter och tabeller på Skolverkets webbplats

Resultaten av undersökningen presenteras fråga för fråga i tabeller som finns tillgängliga på Skolverkets webbplats. I tabellerna presenteras procentuella svarsfördelningar med konfidensintervall som anger hur stor osäkerhet de skattade procentandelarna har till följd av att undersökningen gäller endast

ett urval. I anslutning till tabellerna finns ett tolkningsstöd som beskriver hur man läser tabeller och tolkar konfidensintervallen. Enkäter och intervjuformulär till elever, lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet finns också tillgängliga på Skolverkets webbplats.

Definitioner

I tabellerna och i rapporten särredovisas resultaten för ett antal undergrupper.

För eleverna särredovisas resultaten efter skolform, programtyp i gymnasieskolan, antal böcker i hemmet, föräldrarnas högsta utbildning, kön och svensk respektive utländsk bakgrund. Skolformsgrupperna är indelade i elever i år 7–9 och gymnasium. Programtypsgrupperna är program med respektive utan krav på arbetsplatsförlagd utbildning (APU). Program där arbetsplatsförlagd utbildning krävs är: barn och fritidsprogrammet, byggprogrammet, elprogrammet, energiprogrammet, fordonsprogrammet, handels- och administrationsprogrammet, hantverksprogrammet, hotell- och restaurangprogrammet, industriprogrammet, livsmedelsprogrammet, medieprogrammet, naturbruksprogrammet, omvårdnadsprogrammet och program / utbildning där arbetsplatsförlagd utbildning ej krävs är: estetiska programmet, international baccalaureate, naturvetenskapliga programmet, samhällsvetenskapliga programmet och teknikprogrammet. Variabeln antal böcker i hemmet är tänkt att spegla kulturellt kapital / socioekonomisk bakgrund och är indelad i 0–50 böcker, 51–250 böcker och fler än 251 böcker. Föräldrarnas högsta utbildning är indelad i grundskola, gymnasium och högskola / universitet. Den av föräldrarna som har högst utbildning räknas, så att om en elev har en förälder med högst grundskoleutbildning och en med högst gymnasium är det gymnasienivån som räknas i variabeln förälders högsta utbildning. Med svensk bakgrund avses att eleven själv är född i Sverige och att minst en av föräldrarna är född i Sverige och med utländsk bakgrund avses att eleven själv är född utomlands eller att båda elevens föräldrar är födda utomlands. Samtliga variabler är registervariabler förutom antal böcker i hemmet som eleven själv lämnat uppgift om i telefonintervjun.

För lärarna särredovisas resultaten efter skolform och år, programtyp i gymnasieskolan, kön och antal undervisningsår. Skolformsgrupperna som redovisas är: grundskolan 1–9, gymnasieskolan år 1–3, grundskolan år 1–6, grundskola år 7–9 och gymnasieskola år 1–3. Programtypsgrupperna är program där arbetsplatsförlagd utbildning (APU) krävs respektive program där APU ej krävs, och de är indelade på samma sätt som för eleverna (se föregående stycke). Antal undervisningsår är indelat i 0–10 år, 11–25 år och 26 år eller mer. Kön, skolform och år är registervariabler och övriga uppgifter har lämnats av läraren i enkäten.

För skolbarnsföräldrarna särredovisas resultaten efter skolform och år, pro-

gram i gymnasieskolan, barnets kön, föräldrarnas kön, föräldrarnas högsta utbildning och föräldrarnas födelse-land. Skolformsgrupperna är indelade på samma sätt som för lärarna och programtypsgrupperna är indelade på samma sätt som för eleverna (se föregående stycken). Föräldern ska besvara frågorna i enkäten utifrån ett visst barn och det barnets kön, redovisas under variabeln barnets kön. Föräldrarnas kön, åsyftar den som fyller i enkäten. Föräldrarnas högsta utbildning är indelade i grundskola, gymnasieskola, högskola / universitet. Föräldrarnas födelse-land är indelat i Sverige och utomlands. Samtliga variabler är registervariabler.

För allmänheten särredovisas resultaten efter högsta utbildning, födelse-land, kön och ålder. Högsta utbildning, födelse-land och kön är indelade på samma sätt som för skolbarnsföräldrar (se föregående stycke) och åldersgrupperna är indelade i 20-40 år, 41-55 år och 56-70 år.

Elevmedverkan

Undersökningens kvantitativa data har kompletterats med kvalitativa data i två fokusgrupper/gruppintervjuer. I fokusgrupperna har eleverna fått tolka och diskutera undersökningsresultaten. Gruppintervjuerna har genomförts utifrån en intervjuguide med centrala undersökningsresultat. Intervjuerna har spelats in på band, skrivits ut i sin helhet och därefter sammanställts.

Återkoppling till respondenterna

Alla respondenter har via enkäterna eller intervjun erbjudits att få en sammanfattning av undersökningsresultaten via e-post efter att rapporten publicerats.

Referenser

Referenser

- Arbetsmiljöverket och SCB, (2001) *Negativ stress och ohälsa. Information om utbildning och arbetsmarknad* 2001:2.
- Barnombudsmannen (2003), *Vem bryr sig?*
- Bilaga / UNG2003 *Fördjupad analys av den nationella ungdomspolitiken.*
- Bunar, N. (1999), "Multikulturalism är död, leve multikulturalism", i *Utbildning och demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, volym 8, 3/99.
- Bunar, N. (2001), *Skolan mitt i förorten*. Stockholm / Stehag: Symposion.
- Carlgren, I. & Hörnqvist, B. (1999) *Skola utan facit*. Skolverket.
- Holmberg, S. och Weibull, L. (red) och (2002) *SOM nr 33*.
- Kulturrådet (2003), *Skolbiblioteken 2002 – Kulturen i siffror* 2003:3
- Lundström, S. och Särndal, C-E. (2001) *Estimation in the presence of non-response and frame imperfections*. Statistiska Centralbyrån.
- Skolverket (1995), *Attityder till skolan – skolbilsundersökningen 1993/94*. Rapport 72
- Skolverket (1996), *Skolan i siffror 1996: del 2*. Rapport nr 103
- Skolverket (1998), *Attityder till skolan 1997. Vem tror på skolan?* Rapport 144
- Skolverket (1999), *Samband mellan resurser och resultat. En studie av landets grundskolor med elever i årskurs 9*. Rapport 170
- Skolverket (2001a), *Möten för utveckling – Om utvecklingssamtal*.
- Skolverket (2001b), *Utvecklingssamtal och skriftlig information*.
- Skolverket (2001c), *Attityder till skolan 2000*. Rapport 197
- Skolverket (2001d), *Ung i demokratin. Gymnasieelevers kunskaper och attityder i demokrati- och samhällsfrågor*. Rapport 232.
- Skolverket (2001e), *Barnomsorg, skola och vuxenutbildning i siffror 2001 del 2*. Rapport nr 198 heter 2000.
- Skolverket (2003a), *Barnomsorg och skola, jämförelsetal för huvudmän del 2*. Rapport nr 235
- Skolverket (2003c). *Kartläggning av åtgärdsprogram och särskilt stöd i grundskolan*.

Skolverket (2003d), *Valfrihet och dess effekter inom skolområdet*. Rapport 03:230

Svenska kommunförbundet (2003), *Lokalernas betydelse för skolan*.

Utbildningsdepartementet (1994), *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Lpo 94

Bilagor

Bilaga 1

Elevers syn på resultaten från *Attityder till skolan 2003*

Två fokusgrupper med vardera tio elever har gjorts inom ramen för Skolverkets *Attityder till skolan 2003*, en grupp från år 8 i grundskolan och en från gymnasieskolans år 2. Båda grupperna kommer från skolor i centrala Stockholm. Syftet med fokusgrupperna har varit att belysa undersökningens kvantitativa data med några elevers tolkning och diskussion av resultaten. Resultaten från fokusgrupperna ska inte ses som representativa.

Trivsel i skolan

Både högstadiel eleverna och gymnasieeleverna framhåller kompisarna som främsta skäl till varför de trivs i skolan. ”Jag tror att det är mer att vi har våra kompisar i skolan. Det är ju liksom vårt liv.” Gymnasieeleverna menar vidare att tecken på god sammanhållning i skolan är att man känner att man kan hälsa på vem som helst inklusive de som inte går i samma klass.

Resultaten från årets undersökning visar att eleverna trivs bättre med sina lärare och att det är lätt att vända sig till dem vid problem. Detta verkar dock eleverna vara lite tveksamma till framförallt de i årskurs 8. ”Man kan ju, men man kanske inte vill eller gör det.” Eleverna menar bland annat att det är tabu att komma för nära sin lärare eftersom det kan ses som för ”fjäskigt”. Man vänder sig hellre till kurator eller skolsyster med problem. Gymnasieelever menar att om en elev väljer att gå till en lärare beror på om man känner att man har något gemensamt med läraren.

När det gäller kontakten med rektor tycker representanter för båda grupperna att deras rektor verkar vilja ha bra kontakt med eleverna, men att det inte är rektor man vänder sig till i första hand för att prata om någonting. ”Rektorn går alltid omkring och säger hej till alla elever i korridoren, men han är aldrig någon som man skulle prata om någonting med.”

Brist på inflytande

Resultaten visar att elever är mer nöjda med sina lärare nu än tidigare. Våra tillfrågade elever tar dock upp en del negativt hos lärarna. Högstadiel eleverna är framförallt missnöjda med att de inte får påverka skolarbetet eller diskutera i tillräckligt stor utsträckning. Man menar att lärarna i vissa ämnen inte lyssnar och vägrar diskutera. ”Hon ber oss diskutera mer, men när man säger vad man tycker så avbryter hon och säger att man har fel.” Eleverna vill ha större inflytande i skolan, men är rädda för att ta upp frågan eftersom de då tror sig riskera att få sämre betyg eller anmärkning. Man känner sig överkörd helt enkelt. Högstadiel eleverna betonar att de tycker om att diskutera och att de

kan ha stor användning för det i sitt kommande arbetsliv. ”Ja, jag tycker att ett allmänt budskap till lärarna är att eleverna borde få vara med och påverka mer och det kommer vi ju ta med oss länge, att diskutera med folk.”

Gymnasieeleverna är mer positiva än högstadieeleverna. På frågan om elevernas inflytande över skolarbetet är stort svarar en gymnasieelev: ”Ja, ganska stort.” I slutändan är det de som bestämmer, men jag tror att de vill se vad vi tycker.” Man framhåller dock lärarnas misslyckande med att samordna sig när det gäller datum för prov. ”De är dåliga på att prata med varandra om hur de lägger upp skolarbetet. Alla inlämningar och prov och allting kommer i en stor klump.”

Båda grupperna menar att det beror på läraren och ämnena hur mycket det går att påverka, men att matematik är det ämne som är svårast att ha inflytande över eftersom man följer en bok. En skillnad är dock att gymnasieeleverna framhåller svenskan som ett ämne där de får påverka mer medan högstadieeleverna ser det som ett ämne de har mycket liten möjlighet att påverka.

Förutom att påverka undervisningen i vissa ämnen skulle eleverna också vilja ta upp frågor såsom skolmaten, möblerna i skolan och skolutflykter. Gymnasieeleverna menar att det visserligen finns ett elevråd, men att det inte fungerar som det borde göra. ”Nej, jag tror att representanterna inte tycker att det är så kul och de kanske känner att de kanske kan få säga vad de tycker, men de får ingenting gjort. Ingenting händer. Då kanske de tycker att det inte är någon idé att gå dit.”

Fler vuxna i skolan

Eleverna tycker att det kan vara bra med fler lärare när man har stora klasser. Det de tycker är jobbigt i de stora klassrummen är att man får slåss om läraren för att få hjälp. De efterfrågar också fler lärare till stödundervisning. De tror dock inte att det behövs fler vuxna i form av rastvakter i deras skola. På frågan om varför de tror att lärare och föräldrar i högre utsträckning än elever vill ha fler vuxna i skolan svarar en elev: ”Vuxna tycker att vi är jättesmå. Vuxna tycker alltid att det ska finnas många vuxna i närheten. Så är det alltid.”

Mobbning

Båda grupperna säger att mobbning förekommer på deras skola. En gemensam uppfattning verkar dock också vara att man inte pratar så mycket om det eller gör något åt det. ”Jag tycker inte att man pratar så mycket om det. Jag tycker alla är så här; – visst det finns mobbning fast ingen vill erkänna det. Man gör inte så mycket.” Båda grupperna känner emellertid till organisationen *Friends* arbete i skolorna. I bekämpningen av mobbning tycker eleverna

att det är viktigt att inte göra den mobbade till ett offer. Gymnasieeleverna, som hävdar att mobbningen är mer osynlig på gymnasiet, menar att det är mer upp till den mobbade eleven att våga prata med någon om sitt problem. Högstadiееleverna tycker att man ska engagera sig mer och vara med den mobbade personen frivilligt och inte uppmuntra de som är taskiga. De tror att anledningen till att man inte vågar ingripa när en elev mobbas är att man är rädd för att själv bli mobbad eller att man tänker att det inte angår den egna personen.

När det gäller de resultat som visar att elever känner sig mobbade av läraren tror inte gymnasieeleverna att så verkligen är fallet. ”Jag tror inte att eleverna är mobbade av lärare. Jag tror de överreagerar och säger mobbning fast det kanske bara är att de inte är favoriter.”

De håller däremot med om att trakasserier av lärare förekommer. ”Jag vet att det finns lärare som känner så, alltså att de känner sig trakasserade.” Högstadiееleverna menar att det är de lärare som inte kan hålla ordning i klassen som blir trakasserade på grund av brist på respekt eller missförstånd medan gymnasieeleverna mer tror att det handlar om elevernas reaktioner på lärares handlingar såsom exempelvis på deras betygssättning.

Olovlig frånvaro

Som anledning till varför elever skolkar anger högstadiееleverna främst tråkiga lärare, men också händelselösa lektioner och att man inte längre orkar. ”Det behöver inte nödvändigtvis bero på lärare. Det blir för mycket. Det är för stressigt. Man orkar inte. Man har gett upp.” Eleverna menar också att lärarna ger beröm till elever alltför sällan. ”Alltså de måste ge positiva kommentarer till elever mer än vad de gör nu för de ger inte mycket alls.” En del elever tycker dock inte att det är så lätt att ge beröm till alla eftersom man måste förtjäna beröm och att det dessutom är risk för att det tas som favorisering om en duktig elev beröms för mycket. Högstadiееleverna talar om veckorapporterna som orsak till varför man inte vågar skolka, men påpekar samtidigt att det finns föräldrar som inte bryr sig och att namnteckningar ibland förfalskas.

Gymnasieeleverna framhåller att det inte är någon som säger till dem när de är borta, i motsats till högstadiet då de fick hem veckorapporter som föräldrarna skulle skriva på. ”Man får skylla sig själv om man inte kommer. Det kan bli en dålig trend.” Man anger också de sena dagarna som anledning till skolk.

Stress

Betygen och de stora förändringar som sker från ett läsår till ett annat anges vara den största stressfaktorn bland högstadiееleverna. Man tror att flickor kanske är mer stressade för att de är mer ambitiösa och har en förväntan på

sig att de alltid ska vara tysta, duktiga och snälla. Eleverna är starkt emot den indelning i pojkaktigt och flickaktigt beteende som lärarna ofta gör. Andra tänkbara orsaker som båda grupper framhåller är press från föräldrar och jämförelse med syskon och kompisar. Gymnasieeleverna menar att flickor har större krav på sig själva och att de jämför sig mer med andra kompisar än vad pojkarna gör.

För att få bort stressen menar högstadieeleverna att man måste få bort de särskilda förväntningar som finns på flickor och gymnasieeleverna menar att de måste planera bättre och försöka ta det lugnare. En flicka säger: ”Jag tror att det lite är det att man kanske måste lugna ner sig själv lite, alltså man kan ju inte vara på topp hela tiden även fast man helst skulle vilja det.”

Skolans meningsfullhet

Det som gör skolan meningsfull är enligt eleverna att skolan ger kunskaper åt dem som de har nytta av senare i livet. Högstadieeleverna anger att ett knäckt självförtroende orsakat av att man inte är så bra i skolan kan göra att skolan känns meningslös. En annan orsak till känslan av meningslöshet som eleverna från högstadiet nämner är att man får lära sig saker som man inte tycker man har användning för senare i livet. Gymnasieeleverna anger kompisar med jobb och pengar som anledning till varför det kan kännas meningslöst att gå i skolan.

Skolengagemang och betyg

På frågan om varför högstadielever är mer engagerade och bryr sig mer om skolarbetet svarar gymnasieeleverna att de slitit ut sig redan på högstadiet på grund av den betygsstress som uppstod. Detta menar man är onödigt eftersom det inte är någon som bryr sig om högstadiebetygen nu och att det ändå är samma sak på gymnasiet. När det gäller frågan om lärarna sätter rättvisa betyg skiljer sig svaren åt mellan fokusgrupperna. Eleverna på gymnasiet anser inte att betygen är rättvisa medan eleverna på högstadiet överlag gör det. Däremot är eleverna överens om att det borde finnas fler betygssteg. ”Just G kan vara jätteorättvist. Det finns de som kan kämpa jättemycket men ändå får G. De kan ligga nära VG, men så finns det de som i stort sett aldrig är där, men de får ändå G. Det är väldigt brett just vid G.” Eleverna framhåller att det är mest problem med de ämnen där det krävs godkänt betyg för behörighet till gymnasiet

Eleverna verkar ändå vilja ha kvar betygen även om det antyds att man kan ha omdömen istället. Det råder dock delade meningar om när man ska börja med betygen både bland högstadieeleverna och bland gymnasieeleverna. ”Man skulle kunna börja i sjuan i och för sig, men inte tidigare.” ”Jag har haft betyg från första året och jag tycker nu att det är jättenormalt med betyg

och man blir inte stressad. Man tycker inte att det är något stort med betyg, men går man från sjuan till åttan och får betyg då tycker man att det är hela världen och då börjar man stressa.”

Lärarnas information till eleverna

Gymnasieeleverna saknar högstadiets utvecklingssamtal eftersom de nu inte längre får tillräckligt med information om hur de ligger till utan bara en lista med betyg och en pil uppåt eller neråt. Det finns dock högstadieelever som använder samtalen till att föra fram sina åsikter med sina föräldrar som stöd. Andra menar att det snarare blir så att de vuxna håller med varandra. De hävdar också att de inte vågar säga emot sina lärare eller ge dem kritik. Man är rädd för att de ska sänka betyget eller ge anmärkning och gadda ihop sig med andra lärare mot dem. Dessutom menar de att läraren vinner diskussionerna så lätt att det inte är någon idé att säga emot. Den kritik som eleverna har svårast att framföra är framförallt det personliga medan de har lättare för att kritisera det läraren väljer att ta upp på lektionerna.

Det fria valet av skola

Det fria valet av skola uppfattas som positivt av eleverna. ”Jag tycker att det är jättebra att man inte behöver välja skolan som är närmast, alltså att man kan välja för att man känner kompisar i områden, som att jag valde en fristående skola, det var ju inte för att det var den som låg närmast, utan det var snarare den som låg längst bort, utan det var ju för att jag ville läsa en viss inriktning.” Dessutom betonar eleverna att det kan vara bra att ha möjlighet att byta skola om någon känner sig mobbad samt att skolorna kan bli bättre om de får konkurrera med varandra om eleverna. Eleverna inser dock att det fria valet innebär att en del skolor drar till sig särskilt duktiga elever och andra de med sämre betyg. Detta tycker de emellertid inte bara är en nackdel. ”Jag tycker inte heller att det är dåligt att det går samma sorts människor på en skola. Det kan ju betyda att man får fler kompisar som är lika en.” Högstadieeleverna betonar möjligheten till att få nya kompisar som inte är från samma område som någonting mycket positivt. Man är dock lite rädd för att de med sämre betyg ska drabbas för hårt av systemet. ”Tänk om en person med jättedåliga betyg kanske inte kommer in där den bor, då kanske den måste åka jättelångt för att komma till den kursen, så lite kanske man måste hålla öppet för den som bor där.”

Engelska, det viktigaste ämnet

Eleverna tror att anledningen till att elever tycker att engelska är det viktigaste ämnet är att det hör till allmänbildningen och att det är nödvändigt att lära språket för exempelvis utlandsresor och utlandsarbeten. ”Det är ju för att du

ska kunna kommunicera med folk överhuvudtaget. Det är ju ett av världens största språk.”

Sammanfattning av fokusgrupperna

Elevernas svar visar att de trivs i skolan för att det är där de har sina kompisar. De visar också att generellt sett går man helst inte till sina lärare med problem utan hellre till skolsköterskan eller kuratorn. Högstadiel eleverna menar att det skulle anses som ”fjäskigt” att stå sin lärare för nära. Gymnasieeleverna menar dock att det som är avgörande för om man går till en lärare med problem eller inte är om man har något gemensamt. Rektor är inte heller en person man vänder sig till i första hand.

När det gäller inflytande är de tillfrågade eleverna missnöjda med att de inte får diskutera eller påverka skolarbetet i tillräckligt stor utsträckning. Gymnasieeleverna är visserligen mer positiva när det gäller inflytande. De menar att möjligheten att påverka är beroende av vilken lärare det är. Gymnasieeleverna tar också upp lärarnas dåliga samordning när det gäller planering av skolarbetet och datum för prov.

Att vuxna inte anser elever mogna för ett ökat ansvar menar de tillfrågade beror på att elever ofta bara vill göra det så enkelt som möjligt för sig. Eleverna är inte förvånade över att de vuxna vill se fler vuxna i skolan. De tror att det beror på att de vuxna vill ha ökad kontroll. Själva anser de inte att det är själva antalet elever i klassrummet som är störande utan det jobbiga är att inte få tillräckligt med hjälp från läraren. Därför tror man att fler lärare skulle behövas, men däremot inte personal i form av rastvakter.

Båda grupperna menar att mobbning förekommer i skolan, men att den är mer osynlig på gymnasiet. Man anser inte att skolan gör mycket för att motverka mobbningen. Gymnasieeleverna hävdar att den mobbade eleven själv måste våga prata med någon för att få hjälp medan högstadiel eleverna menar att alla kan stödja den mobbade genom att inte uppmuntra mobbarna och istället umgås med den drabbade. De tror att man inte vågar ingripa för att man själv är rädd att bli mobbad eller för att man helt enkelt inte bryr sig.

Gymnasieeleverna känner inte till att elever mobbas av lärare. Högstadiel eleverna däremot tycker att lärare ofta favoriserar och delar in eleverna i duktiga och stökiga elever på ett orättvist sätt. Båda grupperna är medvetna om att lärare utsätts för kränkande behandling. De menar att det beror på brist på respekt för de lärare som inte kan hålla ordning i klassen eller missförstånd och reaktioner på lärares handlingar och betygssättning.

De tillfrågade tror att skolk beror på tråkiga och händelselösa lektioner, orkeslöshet, långa skoldagar samt att man inte får tillräckligt med beröm från lärarna. Gymnasieeleverna tar också upp att det inte är någon som säger till dem om de varit borta eller kontaktar föräldrarna.

Eleverna tror att stress främst orsakas av betygspress och förändringar från ett läsår till ett annat. Att flickor är mer stressade än pojkar tror man beror på att de har högre krav på sig själva från sig själva, föräldrar och lärare. De talar om ett slags förväntningar som finns på flickor att de ska vara duktiga och snälla. Eleverna tror också att flickor jämför sig mer med sina kompisar än vad pojkar gör.

Det som gör skolan meningsfull är enligt eleverna de kunskaper som de har nytta av resten av livet. Det som gör den meningslös kan vara att man inte upplever att man är bra i skolan, att kompisar arbetar och har pengar eller att man får lära sig sådant som man tycker är onödigt.

Att högstadieelever engagerar sig mer i skolarbetet tror gymnasieeleverna beror på att man tar ut sig på högstadiet på grund av betygspressen. Gymnasieeleverna anser inte att betygen är rättvisa och båda grupperna tycker att det borde finnas fler betygssteg. Man vill dock ha kvar betyg även om möjligheten att ha omdömen istället diskuteras. Det råder delade meningar om när man ska börja med betyg. Eleverna tror dock att föräldrarna vill ha betyg tidigare för att de vill ha större kontroll över dem.

Gymnasieeleverna saknar högstadiets utvecklingssamtal eftersom de nu bara får en lista med hur de ligger till i varje ämne. Vissa av högstadieeleverna använder sina föräldrar som stöd på samtalen för att föra ut sina åsikter till läraren. Eleverna är dock generellt rädda för att kritisera sina lärare eftersom de tror att det kan påverka deras betyg eller ge dem en anmärkning. Dessutom menar man att lärarna alltid vinner diskussionerna så lätt.

Det fria valet av skola är eleverna positiva till då det ger en möjlighet att gå i skolan tillsammans med kompisar från andra områden och att byta skola om man exempelvis är mobbad.

Att engelska anses vara det viktigaste ämnet är eleverna inte förvånade över. De menar att det är nödvändigt att behärska språket för att kunna resa och arbeta i andra länder.

Skolverket har i ett decennium genomfört regelbundna attitydundersökningar bland elever, lärare, skolbarns-föräldrar och allmänhet. Det har varit en tid med många förändringar i skolan. Kommunerna blev ansvarig huvud-man för skolan, vi fick en ny läroplan, en reformerad gymnasieskola ett nytt betygssystem och rätten att välja skola infördes.

Det övergripande syftet med attitydundersökningen är att komplettera Skolverkets nationella uppföljning och utvärdering av svensk grund- och gymnasieskola och dess resultat med information om olika intressent-grupperns syn på, bilder av och attityder till skolan.

Skolverket

www.skolverket.se